

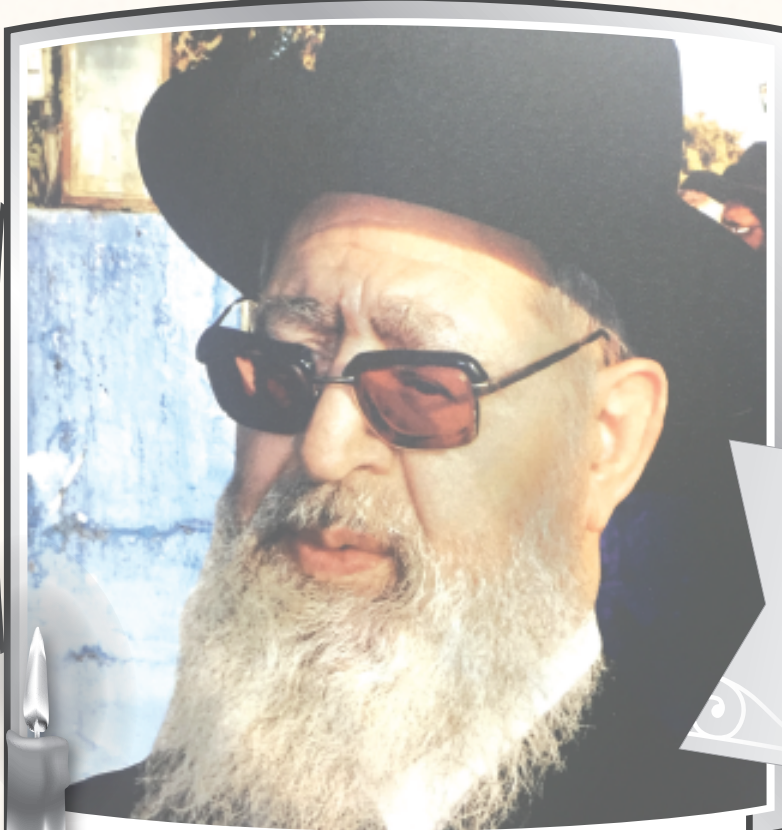
שנה ט"ו

172

אב ה'תשע"ו

ירחון תורני

יתד המאיר

חדש!

יש לך ציור יפה, או תמונה טובה
של מרן רבינו הגדול זיע"א
שלח אותה למערכת
ואולי היא תופיע בשער

לזכרון עולם בהיכל ה'

הירחון מוקדש לזכרו ולכבודו של מו"ר עט"ר.
פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו. שר התורה ועמוד ההוראה,
גאון ישראל ותפארתו, מרן רבינו **עובדיה יוסף זצוקללה"ה זיע"א**

מא
מכון

מאורות אבי

יו"ל ע"י ישיבת האר"י הקדוש שע"י מוסדות "יתד התשובה" בעיה"ק צפת ת"ו

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל

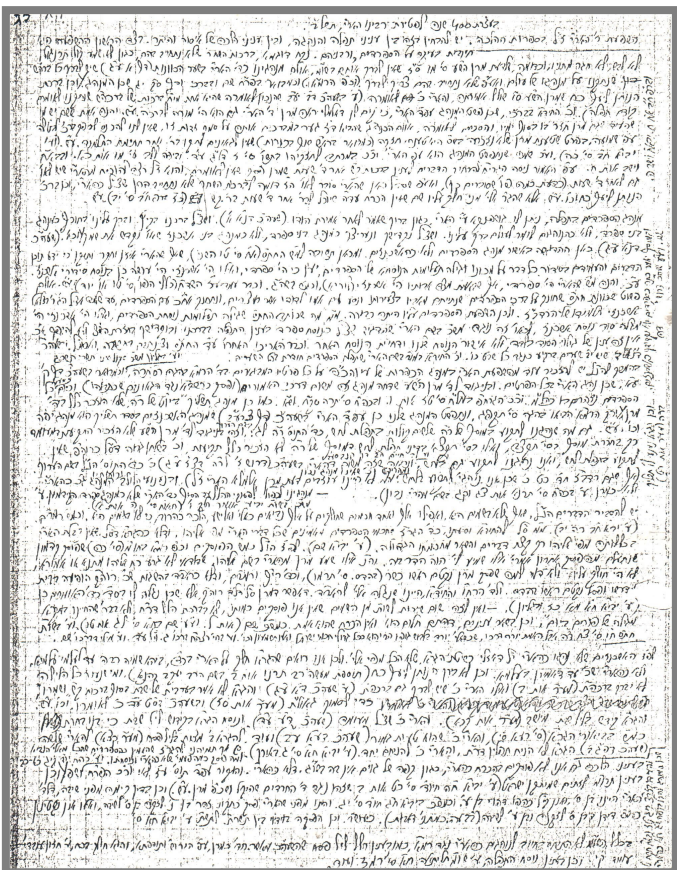
סימן קעט

השפעת רבינו האר"י ז"ל בספרות ההלכה

יש להבחין בזה בין עניני תפלה והנהגה, ובין עניני הלכה של איסור והיתר. בצד הראשון ההשפעה היא חיובית בעיקר על הספרדים ורבניהם. נקח דוגמא, ברכות השחר שלא נתחייב בהם, כגון לא שמע קול תרנגול, לא לבש, לא חגר מתנזר, וכדומה, וכדעת מרן השולחן ערוך (סימן ו) שאין לברך אותם בשם ומלכות, אולם מנהגינו כדעת האר"י בשער הכוונות (דף א ע"ג) שיש לברך כל ברכות השחר שנתקנו על מנהגו של עולם, ואף על פי שלא נתחייב בהם צריך לברך, (וכן פסק הרמ"א), וכמבואר בפרי חדש שם, ובברכי יוסף ס"ק י"ג, שכן המנהג, וברב פעלים (חלק ז אורח חיים סימן טו), ובן איש חי (וישנ ה).

וכן ברכת הנותן ליעף כח שמרן השולחן ערוך (סימן ו סעיף ו) שולל אמירתה, והאר"י כתב לאומרה (עיין שער הכוונות דף ז ע"ב שהנכון לאומרה שהיא אחת מ"ח ברכות של השחר שמתקנו לאומרם קודם תפלה). וכתב החיד"א בברכי יוסף שכן פשט המנהג על פי דברי האר"י, כי קים לן דאלמלי ראה מרן דברי האר"י גם הוא היה מורה לברכה. ע"ש. והנה אמת ששם יש מי שהעיד שגם מרן חזר בו בסוף ימיו והסכים לאומרה, אולם הכנסת הגדולה שהביא דבר זה גער במברכים אותה על סמך עדות זו, שאין לנו להכנס לספק ברכה בטלה על פי שמועה, בפרט שטענת מרן שלא נזכרה בש"ס היא טענה חזקה (וכמזכיר נרד"ש סוף נזירות) שאין לגאונים לתקן ברכה אחר חתימת התלמוד. ע"ש. (ועיין יציע אומר

* לרגל הילולת רבינו האר"י ז"ל, ה' באב, ראינו להביא כאן מאמר זה שהועתק ונערך במילה מעצם כתי"ק של מרן רבינו הגדול זיע"א, ע"י הרה"ג ר' פאל יצחק אזולאי שליט"א, תשוח"ח לו. וזכות רבינו תעמוד לו למגן. בראש המאמר כתב מרן רבינו בכת"ק: "בעצרת 400 שנה לפטירת רבינו האר"י. תשל"ב".

חלק ז סימן כה). ועל כרחק שמה שנתפשט המנהג הוא על פי האר"י. וכן כתב במכתב לחזקיהו בתשובה (סימן ז דף לג ע"ד), וביפה ללב (סימן ו אורח חיים), ובבן איש חי (וישנ אורח חיים).

על פי האמור נוסח הגר"י להרחיב הדברים לענין ברכות קריאת שמע אחר ארבע שעות, שמרן פסק שאין לאומרם, והוא ז"ל רצה להוכיח מהאר"י שיש לאומרם גם לאחר ארבע שעות (כדעת כמה פוסקים סקוברים כן), ואף על פי שספק ברכות להקל, כאן שהאר"י סובר לאומרה הרי זה דומה לברכות השחר שלא נתחייבו בהן שצריך לברך כהאר"י, וכן ברכת הנותן ליעף כח וכו'. ע"ש. אלא שהג"ר אליהו מני חלק עליו שם שאין הכרח על דרך הסוד שיוכל

לברך אחר ארבע שעות ברכות קריאת שמע. (כל זה נרצ פעלים חלק ז סימן יז ע"ש).

מנהג הספרדים בתפילה, ניתן לו גושפנקא על ידי האר"י, כגון ברוך שאמר לאחר אמירת הודו (שער הכוונות דף נא ע"א), ושצריך לומר ברכנו בקיץ וברך עלינו בחורף כמנהג בני ספרד, ולא כנוהגים לומר לעולם ברוך עלינו. ושצריך לומר נקדישך ונעריצך כמנהג בני ספרד, ולא כמנהג בני אשכנז שאומרים נקדש את שמך וכו' (שער הכוונות דף נא ע"ג). ובמוסף יאמר כתר כספרדים ולא נקדישך כאשכנזים. שם. וע"ע שער הכוונות דרוש י' דעמידה.

כאן ההדגשה באישור מנהג הספרדים ולא כהאשכנזים, ומכאן תשובה למה שכתב החתם סופר (אורח סימן טו השני) שאף שהאר"י איזן וחקר ותיקן כי ידע תוכן הדברים והעמידם בסידור כל דבר על מכונו, וגילה תעלומות הנוסחא של הספרדים, יען כי היה ספרדי, ואילו היה אשכנזי היה עושה כן בנוסח סידורי אשכנזים. ע"כ. והנה מה שכתב שהאר"י היה ספרדי אף שבאמת מצד אבותיו היה אשכנזי (לוריא), וכמו שכתב בשם הגדולים, וכבר עמד על זה השדי חמד (כללי הפוסקים סימן טו אות יוד). ע"ש. אולם פשוט שכוונת חתם סופר שחונך על ברכי הספרדים, שנתייתם מאביו בצעירותו, ונסע עם אמו לדודו אשר במצרים, ונתחנך אחר כך עם הספרדים, עד שלמד אצל הגאון רבי בצלאל אשכנזי תלמידו של הרדב"ז, ולכן השפעת הספרדים עליו היתה כבירה, מכל מקום מה שכותב החתם סופר שגילה תעלומות נוסחת הספרדים, ואילו היה אשכנזי הה מגלה סוד נוסח אשכנז, לכאורה זה נוגד מה שכתבנו בשם האר"י שהדגיש שצריך לומר כנוסח ספרד בענין התפילה בברכנו ובנקדישך בחזרת הש"ץ ולא להיפך, אם כן אין זה ענין של גילוי הסוד בלבד, אלא אישור הנוסח שלנו ודחיית הנוסח האחר. וכבר האריכו האחרונים על דברי החתם סופר וציינתיים בתשובה ואכמ"ל.

ובשער הכוונות (דף נא ע"ד) [כתב] שיש י"ב שערים ברקיע כנגד כל שבט וכו'. וכתב החיד"א במורה באצבע בשם האר"י שתפלת הספרדים חודרת בכל השערים.

בהמשך להנ"ל יש להזכיר עוד מהשפעת האר"י במנהג הכפרות של ערב יום הכפורים על כל פרטיו המבוארים בדברי הרמ"א בהגה ריש סימן תר"ה, וכמבואר בשער הכוונות (דף ק ע"א) שכן נהג האר"י בכל הפרטים, ובניגוד לדעת מרן השולחן ערוך שדחה מנהג זה משום דרכי האמורי (ופסק כרע"א נגד הגאונים שכתבוהו), וכיום כמעט כולם נוהגים בו כהלכה למשה מסיני. וכן כתב הגאון רבי חיים פאלאג'י במועד לכל חי (סימן טז אות ו), ובכף החיים (סימן מרה סק"ח) ושאר אחרונים. (ועיין בגליון מה שכתבתי בקול סיני תשרי תשכ"ג).

כמו כן מנהג תשליך ביום של ראש השנה שלא הוזכר כלל בדברי מרן, וכן הגר"א נמנע לומר תשליך בראש השנה (מעשה רב אות רט), ורק הרמ"א הביאו בהגה (סימן תקפג), ונתפשט המנהג שלנו כן על פי דברי האר"י בשער הכוונות (דף 5 רע"ב) שמנהג האשכנזים בסדר תשליך הוא מנהג יפה וכו'. ע"ש.

גם מה שנהגו לתקוע במוסף של ראש השנה שלשים קולות בתפלת לחש כדעת התוספות ראש השנה (לג:) בשם הערוך, וזהו בניגוד גמור לדעת מרן השולחן ערוך שלא הזכיר התקיעות דמעומד רק בחזרת מוסף (בסימן תקצב), ואילו (בסימן תקפא) בדיני תפלת לחש במוסף של ראש השנה לא הזכיר כלל תקיעות. וכתב בשולחן גבוה דסבירא ליה כרוב הפוסקים שאין לתקוע בתפלת לחש, ואנו נהגנו לתקוע גם בלחש. ועיין לב חיים (חלק ז דף קנב סו"ב). ונראה דזה משום דהאר"י בשער הכוונות (דרוש ז לראש השנה דף לו ע"ג) כתב כדעת התוספות הנ"ל בשם הערוך (אף שגם רדב"ז חלק ד' סימן כט כתב שכן אנו נוהגים לתקוע בלחש, ומהרי"ק ש כתב שאינו מנהג נכון, מכל מקום לא היינו עוזבים דעת מרן אלמלא האר"י ז"ל).

ובנענועי הלולב ורוחותיו המנהג גם כן כהאר"י ולא כמרן, עיין בכף החיים (סימן מרנא אות נג וקג) בשם מהר"י נבון.

מנהגינו לכפול לפסוקי ההלל עד הסוף כדעת האר"י שלא כמנהג ספרד הקדמון, עיין מה שכתבתי בשו"ת יביע אומר (ח"ו חלק"ח סימן ה אות א).

כהנא). ומי שנעור כל הלילה לא יברך ברכות התורה (מעשה רב אות יז), ואילו האר"י כתב שיש לברך גם ברכות התורה (עיין שער הכונות דף א ע"ג). והגר"א לא אמר בערבית של שבת בסוף ברכות קריאת שמע "ושמרו" כדי לסמוך גאולה לתפילה (מעשה רב אות סז), ובשער הכונות (דף קט ע"ד) כתב לאומרו וכו'. ע"ש. והגר"א קידש בליל שבת מיושב (מעשה רב אות קכא), והאר"י כתב שצריך לקדש מעומד (שער הכונות דף ע ע"ד). ונוסח הגר"א בקידוש ליל שבת "כי בנו בחרת" כמו שכתב בביאורי הגר"א (סימן רעא סעיף י), והאר"י כתב שהוא טעות גמור (שער הכונות דף עא ע"ז). ועוד להגר"א שתי מצות בליל פסח (מעשה רב אות קכא), ולהאר"י שלש (שער הכונות דף פג ע"ז). הגר"א לא הניח תפילין דרבינו תם, והאר"י כתב להניחם יחד (עיין יציע אומר חלק א סימן ג צאורק).

בענייני הלכה גם אנו לא פוסקים בהכרח כהאר"י, כגון קפה של גוים אין בה בשולי גוים, דלא כהאר"י, והמקור על פי דברי התוספות עבודה זרה (לא:). וכן כתב הפרי חדש. ועיין כף החיים יורה דעה (סימן קיג אות כא כז). והעידו בובחי צדק (סימן קיג אות טז) ובן איש חי (חוקת אות טז) שכן המנהג להקל בקפה של גוים, דלא כהאר"י. וכן בענין תרומות ומעשרות לזתים שמיתקן ישראל (עיין יציע אומר חלק א חיד"ד סימן ז יג, שזהו נגד דברי הסרדים שהיקל, ושכן פסק מנח"ע"ט). וכן בדין קימה מפני שיבה דלדעת האר"י היינו בן ששים, ואנן קיימא לן כהפוסקים דהוא בן שבעים, וכמו שכתבתי ביביע אומר, והיינו מפני שהאר"י פסק כתיקוני זוהר [שגרס] בן חמישים לזקנה בן ששים לשיבה, ואילו אנן נקטינן כהש"ס דידן דבן ששים לזקנה ובין שבעים לשיבה (צנא צמרא עה. כמחמיתין דאבות). כיעוש"ב. וכן הפסקה בוידוי בין תשר"ת לתש"ת, עיין יביע אומר חלק א סימן [?].

בכלל השואל ומשיב לא התייחס בחיוב לנוהגים כהאר"י נגד רמ"א, כמו בענין הלל ליל פסח, שהשער הכונות מאשר הדבר כמרן על פי הירושלמי והתוספתא, והוא חולק בכח. ועיין חזון עובדיה (עמוד קי). וכן בענין נוסח התפילה עיין שואל ומשיב תליתא (חלק א סימן רמז) ועוד.

יש להסביר את הדברים הנ"ל, שאף שלא בשמים היא, ואפילו אלף ואחד חכמים שחולקים על אלף נביאים כאלהיה ואלישע, הלכה כהרוב, כי לא בשמים היא, וכמו שכתב רמב"ם (עיין יציע אומר חלק ז סימן כה אות יז). מכל מקום סבירא ליה להחיד"א וסייעתו כדעת הגר"ז שחכמי הספרדים מאמינים שכל דברי האר"י מפי אליהו [אך תמהני להגר"ז שהאמין כהספרדים שהכל מאליהו הנביא למה פסק כמה פעמים שלא כהאר"י וסייעתו], ודלא כהגר"א דסבירא ליה שאין קבלת האר"י בכללותה מפי אליהו רק קצת דברים והשאר מחכמתו הגדולה (עיין יציע אומר עס). לפי זה הוי ליה כמו שכתבו הפוסקים. וכן פסק רמ"א בחושן משפט (סימן כה) שפוסק קדמון שנתעלם מהפוסק אחרון אמרינן אילו שמיע ליה הוה הדר ביה. והנה אילו שמע מרן מהאר"י בשם אליהו שבודאי לא גרע כח אליהו מתנא או אמורא לא היה חולק עליו. ולא דמי למה שפסק מרן נקטם ראשו כשר (צהלס, סימן תרמו) וכדעת רי"ף ורמב"ם, ודלא כראב"ד בהשגות שכתב רוח הקודש הופיעה בבית מדרשו ופסל נקטם ראשו בהדס, ולדעת הרח"ו והחיד"א היינו שנגלה אליהו לראב"ד. דאפשר דמרן סבירא ליה דלאו דוקא רוח הקודש אלא שכן נגלה לו בס"ד כדעת האומרים כן (ועיין יציע אומר חלק א סימן מא אות כז וצגליון). ואין לזה שום שייכות לשו"ת מן השמים שאין אנו פוסקים כמותו, לא בברכת הלל דראש חודש, ולא בברכת שהחיינו במקרא מגילה של פורים ביום, וכן בשאר עניינים, דהתם חלום הוא ואין הכרח שהוא אמת כמו שכתבתי שם (אות ל, וע"ע שם בחלק א סימן לג אות טו). ועיין בשו"ת חתם סופר (חלק ו סימן נח ד"ה אצל האמת יורה דרכו) שכשאלהו יורד בלבוש גופו הרי הוא ככל גדולי חכמי ישראל ואילו תשמעון וכו'. ועיין בחידושי רצה"ח (ברכות ג.) וי"ל ע"ד. ועיין מילי דברכות שם. לפי דעת האשכנזים שלא נהגו כהאר"י יש לומר דאזלי כשיטת הגר"א שלא הכל מפי אליהו, ולכן אנו רואים שהגר"א חלק על האר"י בכמה דוכתי, ביהא שמיה רבא עד לעלמי עלמא, ולא כהאר"י שכתב עד דאמירן בעלמא. וכן לא בירך הנותן ליעף כח (תוספת מעשה רב תרנו אות ז צסס הרצ יעקב

שיחה מפי מורינו הגה"צ ר' דב יפה שליט"א

משגיח בהישיבה הגדולה "כנסת חזקיהו" כפר חסידים

וחבר מועצת גדולי התורה

סימן קפ

'בין הזמנים' - 'זמן הביניים'¹

ניצול 'סוף הזמן' - שכר כפול.

אנו נמצאים כעת ב'סוף הזמן'. וצריך לחשוב, מה אפשר להרוויח בזמן זה. עלינו ללמוד מאוהבי הכסף. כמאמר הכתוב (משלי ב' ד' - ה') "אם תבקשנה כסף וכמטמונים תחפשנה, אז תבין יראת ה' ודעת אלוקים תמצא". כשם שאדם שרוצה להרוויח כסף, אזי כשנגיעה לו הזדמנות שאפשר להרוויח יותר, הוא יקפוץ על זה, אפילו אם קשה לו, כך צריך לנהוג ב'יראת ה' ודעת אלוקים'. וכן מצינו בחז"ל שאמרו 'אם ראית דור שמתרפה מן התורה, עמוד והתחזק, ואתה נוטל שכר כולם' (ירושלמי סוף ברכות.²). והדברים אמורים לא רק ב'דור' שמתרפים בו, אלא גם ב'זמן' שמתרפים בו. ולכן, ב'סוף הזמן', כשהיצר משכנע אותנו שאנחנו עייפים, צריך לזכור, שמי שיתחזק ירוויח יותר כנגד כולם. ואם קשה לו, ירוויח עוד יותר, שהרי 'טובה אחת בצער ממאה שלא בצער'. וכעת, נותרו לפנינו כמה ימים שאפשר לזכות בהם. ר' אהרן קוטלר היה אומר, שחשוב לצאת ל'בין הזמנים' מתוך חיזוק, ולא מתוך רפיון. וכדאי להשתדל בימים אלו להתחזק ולעשות קצת חשבון הנפש איך עבר עלינו ה'זמן' האחרון, ומה אפשר לתקן ל'זמן' הבא. ולחשוב כיצד אפשר לנצל את 'בין הזמנים', ולעלות מעלה מעלה, ואז לחזור ל'זמן' מחוזק. אנו קוראים לזה 'בין הזמנים', אך הרב שך היה קורא לזה, 'זמן הביניים', היות ואמנם לא נמצאים במסגרת הישיבה, אבל עדיין זה 'זמן'.

תפילה - תחילת היום.

נדבר קצת על 'בין הזמנים'. חשוב שהתפילה תהא כראוי, תפילת שחרית צריך להתפלל טוב, אין מצוה להתפלל במניין האחרון, זה לא כבוד התפילה. הרב ברעווידא היה אומר שיש אנשים שמגיעים למניין שאינו מן המניין. ולכן צריך לדאוג לתפילה טובה, כיון שהתפילות מקשרות אותנו לקדוש ברוך הוא.

'מאה ברכות' - תשתית להשראת השכינה.

וכן הברכות מקשרות אותנו לקדוש ברוך הוא. ויש ענין של 'מאה ברכות'. בעל הטורים מוצא לזה הרבה טעמים, כתוב "מה ה' אלוך שואל מעמך, כי אם ליראה את ה' אלוך" (דברים י"ב), ודרשו חז"ל, אל תקרי 'מה' אלא 'מאה', ללמדנו שצריך לברך 'מאה ברכות' בכל יום. ולכאורה צריך להבין, הרי ברכות אינן קשורות ליראה, ומדוע דרשו חז"ל כן. מבאר המהר"ל, שהתורה רומזת לנו, שהדרך להגיע

¹ שיחה זו נמסרה מפי מורינו המשגיח שליט"א, בהיכל ישיבת "קרן אורה", כרמיאל. יום ה' פר' ויקהל פקודי תשס"ז. ונערכה על ידי אחד השומעים, ועל אחריותו בלבד. לעילוי נשמת מרת אמי תרצה חנה ע"ה בת שרה גיטל.

² אמנם זהו הנוסח המקובל, אך בירושלמי הוא כתוב בנוסח אחר, "אם ראית את הבריות, שנתייאשו ידיהן מן התורה, מאוד עמוד והתחזק בה, ואתה מקבל שכר כולם".

ליראת ה' היא על ידי 'מאה ברכות' בכל יום. וזה כמובן, רק אם נברך כראוי, ונשים לב לכל ברכה, שתהיה מילה במילה, כמונה מרגליות. אחד החכמים כתב בצוואתו, 'אל תבלעו בלי ברכה, וגם את הברכה אל תבלעו'. מסופר שהיו מתים מאה אנשים בכל יום, ועל ידי 'מאה ברכות פסקה' המגיפה. וכן מסופר שבזמן הגר"ח מוואלז'ין, מתו אנשים צעירים, ושאלוהו במה להתחזק, והוא השיב שצריך להתחזק ב'מאה ברכות' בכל יום. פעם, בקשתי מבני שישאל את ר' שלמה זלמן במה להתחזק ב'אלול', והוא אמר להתחזק ב'מאה ברכות'. הרב פינקוס אמר, שבכל שנה הוא תופס נושא אחד, ומדבר עליו כל השנה, ושנה אחת תפס את הנושא של 'מאה ברכות', וסיפר, שפעם אחת דיבר באיזה מקום על הנושא הזה, ואחר כך היה אצל ה'שווער' שלו, וחשב הרב פינקוס, שמא מישוהו מבני המשפחה היה נוכח בשיחה שמסר, והתבייש, ולכן בירך בכוונה, וסיפר שהיה כן בעוד כמה מקומות, וזה שינה לו את החיים. ישנה דרשה נוספת בחז"ל על הפסוק (דברים ד' ד') "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום", על הק' במילה 'דבקים' יש תגים, לומר שצריך לכוון ב'מאה ברכות', ועל ידי זה נעשים דבקים בה'. וכן ישנם מאה אדנים, וההקבלה ביניהם, יש לומר, כמו שמאת האדנים הם תשתית למשכן, כך 'מאה ברכות' מהוות תשתית להשראת השכינה באדם. וזה חשוב מאוד, בפרט ב'בין הזמנים' שלא לומדים במשך כל היום, כמו ב'זמן' עצמו. מסופר על הרב שך שבסוף ימיו היה חולה, והיה מותר לו לאכול רק מעט, אך חשקה נפשו לברך 'ברכת המזון', ולכן אכל קצת לחם, וסמך על דעת ר' חיים מוואלז'ין ש'כזית' זה כמו זית של ימינו, ובירך. הוא אכל 'קצת', כדי לברך ברכת המזון 'גדולה'. חשוב להקפיד על תפילות וברכות!

תורה ומוסר - להורות את הדרך לפסגה.

בעל מעלות התורה אמר, אילו הייתי חי אלפי אלפים שנים, לא הייתי מספיק להודות על רגע אחד שאני יכול ללמוד תורה. יש מקרים, שאסור לאדם ללמוד, ואז, כשמוותר לו ללמוד חמשה רגעים, הוא מודה לקדוש ברוך הוא על הרגעים האלו. אנו מבקשים בתפילה "השיבנו אבינו לתורתך, וקרבנו מלכנו לעבודתך, והחזירנו בתשובה שלמה לפניך" (תפילת שמונה עשרה), כיון שהמפתח להכל, זאת התורה. לא מספיק מה שהאדם לומד, 'תורה' זה מלשון 'הוראה', 'התורה' 'מורה' לנו איך להגיע לפסגת ההצלחה. לכן חשוב שהאדם ילמד גם הלכות ומוסר, ולא מספיק שילמד רק גמרא, אמנם כל מה שהוא 'תורה', מסייע לעלות, אבל צריך גם הלכות ומוסר. ויתבונן במוסר. אומר רבינו יונה, בכל עת ובכל שעה יחשוב, איך לקיים מצוות ואיך להתרחק מהעבירות, כדי שתשלים את היום בטובה. כלומר שעל ידי לימוד המוסר יבין את עצמו לקיום המצוות. ה'גדולים' כותבים, שאי אפשר להיות יהודי בלי מוסר, ואם זה כך בישיבה, אז כל שכן בבית, חשוב ללמוד מוסר ולחזור על תפקידנו בעולם, שהרי כולנו רוצים להיות יהודים. חשוב שלא לצאת ב'בין הזמנים' מה'לימוד'. צריך לקבוע זמן ללימוד. אפשר לחזור על מה שלמדו ב'זמן' האחרון, ואפשר ללמוד ענינא דיומא³.

טיולים - זהירות גשמית ורוחנית.

החזון איש אמר לי, מ'בטלה' לא נחים. בימינו, 'בין הזמנים' זה זמן לטיולים, ואחר כך, צריך לנוח מהטיולים. אבל זה לא נכון, ב'בין הזמנים' צריך לנוח ולאסוף כוח ל'זמן' הבא. 'כל ימי לא עשיתי טיול

³ שיחה זו נאמרה לפני 'בין הזמנים' של 'חודש ניסן', ומורינו המשגיח נתן דוגמא ללמוד ענינא דיומא, להתכונן ל'פסח' ול'ליל הסדר', כדי שלא יאמר רק איזה 'ווארט', אלא יבין את ה'הגדה', ואז ה'הגדה' תרומם אותו.

שלם, ויצאתי בריא ושלם'. לצערנו, לפעמים משלמים על טיול ביוקר, בחורים, לא עלינו, איבדו את חייהם בטיולים, אפשר לעשות טיול, אך צריך שיהיה במסגרת ולא בהפקרות רחמנא ליצלן. שמעתי סיפור על חתן שנהג בשבוע לפני חתונתו, בדרך לתפילות על קברי צדיקים, ונהרג בדרך. בכל דור ודור ישנם ניסיונות, בזמני לא היה 'יצר הרע' לנהוג, היום יש 'יצר הרע' לרישיון, ולנהוג. בחורים מוכנים שיסלקו אותם מהישיבה, העיקר שיהיה להם רישיון, האם יש לך שטות גדולה מזו?! ולא פחות חשוב מכך, להקפיד על 'שמירת העיניים', 'בין הזמנים' בכלל וב'טיולים' בפרט, כיון שהעיניים הם 'חלונות הנפש'.

כיבוד אב ואם - כבוד המלכות.

לפני 'בין הזמנים', אני רגיל להקריא את הקטע האחרון באגרת התשובה (הדרש השלישי אות ע): "העולם כולו נברא לכבוד ה' יתעלה, שנאמר "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו" (ישעיה מ"ג ז), הרוצה לכבד את ה' יתעלה, יכבד את אביו ואת אמו. אמרו חז"ל, בזמן שמכבד את אביו ואת אמו אומר הקדוש ברוך הוא, מעלה אני עליהם, כאילו דרתי ביניהם וכיבדוני" (קידושין ל:). כי אם הקדוש ברוך הוא רואה שהוא מכבד את אביו ואמו, קל וחומר שיכבד את הקדוש ברוך הוא. ישנה מחלוקת, האם צריך לכבד אב 'רשע', וספיקא דאורייתא לחומרא. כתוב בפרקי דר' אליעזר (פרק ל"ט) שאביו של אדם הוא כמו מלכו, שהרי יוסף אסר מרכבתו לקראת אביו, אף על פי שיוסף היה 'מלך', לפי שאביו של אדם כמלכו. כשבחור נמצא ב'בין הזמנים' בבית, יש לו מלך ומלכה. וממשיך האגרת התשובה: "ועיקר כיבוד אב ואם, לעשות להם נחת רוח, בין בדברים, בין במעשה. והמצערם בדברים, גדול עווננו מנשוא, שכך אמרו חז"ל: יש מאכיל את אביו פסיוני, וטורדו מן העולם (שם לא). והמכבד אב ואם נוחל העולם הזה והעולם הבא, שנאמר: "למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך והארכת ימים (דברים ה' ט"ז)"! חשוב, לפני שיוצאים ל'בין הזמנים', שהבחור יכין את עצמו לזכות במצוה הזו, לשמח את ההורים, ולשמוח על האפשרות לשמוע בקולם, אם קשה לו כעת לעשות את מה שבקשו ממנו והוא מעוניין לעשות זאת בזמן אחר, יבקש מהוריו לעשות אחר כך. שהרי אימא היא 'מלכה' ולא 'חברה', אף על פי שאנחנו יודעים ללמוד יותר טוב ממנה. ה' נתן לנו מצוות כדי שנרוויח, ועל ידי מצוה זו של כיבוד אב ואם אפשר להרוויח הרבה.

בין אדם לחברו - מחשבות ל'זמן' הבא.

כל בחור שלומד בישיבה, צריך להיות מעוניין שכל הישיבה תצליח. לכן, לפעמים כדאי לוותר על חברותא טובה, אם הוא יכול לעזור למישהו אחר. ואותו בחור שיעשה כן, יקבל שכר בעולם הבא על כל מה שיהיה עם אותו בחור ועם בניו לדורות, וגם בעולם הזה הוא ירוויח. ר' ברוך בער אמר שהוא הצליח, רק בגלל שכל ימיו דאג שלא רק הוא ידע ללמוד, אלא גם אחרים.

דיברנו על כמה עניינים בצורה כללית, וכל אחד יכול לבחור לעצמו, להשתדל לקיים משהו. ובסוף כל יום מימי 'בין הזמנים', חשוב לעשות 'חשבון הנפש', לבדוק איך עבר היום, ואיך אפשר לתקן להבא⁴.

4 ומורינו המשגיח סיים דבריו בעניין 'חודש ניסן', התורה אומרת, (שמות י"ב ב') "החודש הזה לכם ראש חודשים", מפרש השל"ה הקדוש, זה מרמז שכל 'חודש ניסן' הוא בחינת 'ראש חודש'. וכמו ש'ראש חודש' הוא השורש של כל החודש, כך 'חודש ניסן' הוא השורש של כל השנה. "ראש חודשים", מפרש הנצי"ב, הוא המובחר שבחודשים.

הרב מרדכי מלכה

מרא דאתרא אלעד ת"ו

סימן קפא

בענין היתר רוב המכריע של מראה השחור | תגובה

ובאיסור להורות בהלכה ללא שימוש מורים מובהקים

י"ד תמוז תשע"ו

הנה כבר לפני כשלושים שנה ביררתי נושא זה לאורך ולרוחב ולעומק את סוגיית הגמרא וכל הראשונים והפוסקים בכולל כתר תורה בגבעת שמואל עם האברכים היקרים ומבחירי הכולל אז ה"ה הרה"ג רבי סרוסי שליט"א ראש כולל ודומו"ץ בעירנו כיום. וכתבתי תשובה זו בספרי שו"ת דרך המלך ח"א על נידה בסימנים יא-יב ע"ש בארוכה וכבר אז עוררנו על המראה השחור.

בירחון יתד המאיר תמוז תשע"ו (ס"י קלמ), ראיתי דברי הרה"ג רבי גבריאל סרוסי נר"ו אשר כתב בטו"ט ודעת להתיר את רוב המכריע של מראות הנראים כשחור, ועוד יותר המעיין בדברי תשובתנו הנ"ל יראה שהעתקנו ודייקנו מסוגיית הגמרא ומכל לשון הראשונים שיסוד איסור השחור הוא רק מפני שהוא אדום שלקה והוא אחד מצבעי האדום כי רק צבע אדם הוא שטמא, אבל מה שאינו נובע מהאדום אינו טמא, ולכן חייב להיות מראה שחור ששייך לאדום שלקה וכמבואר כמעט בכל הפוסקים גם אשר הביא בתשובתו.

אלא שלכאורה עדיין יד הדוחה נטויה לומר כי בזמננו אין אנו בקיאים להבדיל ביניהם, ועל כך הנני מוסיף להעיד ולספר שכאשר למדנו את סוגיית המראות הדמים היה לי משא ומתן ארוך מאוד כמה פעמים עם הגאב"ד דזכרון מאיר הרה"ג שמואל וואזנר זצ"ל והראיתי כל אשר כתבתי והוכחתי בספרי לאסור את המראה השחור על כל גווניו כדין האדום, ואמר לי בערך בזה הלשון 'הרב מלכא לאחר שתראה מיליון מראות אתה תבין מה שאני אומר שאין שום שייכות בין הנידון בפוסקים למה שמטהרים בבית הוראה'.

ולמפורסמות אין צריך ראיה כי החזו"א סמך את ידיו על הרה"ג וואזנר זצ"ל ואף מרן פאר הדור הרה"ג עובדיה יוסף זצ"ל העריך מאוד את פסקיו ודעתו בהלכה כמו שאמר לי כמה פעמים, ואמנם ששמשתי גם אצל הגאב"ד של רמת אהרון הרה"ג נסים קרליץ שליט"א, וגם שוחחתי עם הרה"ג בן ציון אבא שאול זצ"ל וכן עם הרה"ג מרדכי אליהו שהיה מפורסם בבקיאות במראות, וגם הלכתי לשמש אצל חברי הבד"ץ של העדה החרדית בירושלים אצל הגאונים הרה"ג משה הלברשטאם זצ"ל ואצל הרה"ג מאיר ברנדסופר זצ"ל אמרו לי אם הנך משמש אצל הרה"ג וואזנר מיותר לבא אלינו כי גם אנחנו תלמידיו ואין גדול ממנו במראות.

בבית הוראה בזכרון מאיר פעם הגיעה אשת אחד מראשי הישיבות בלונדון וסיפרה שפעם בחצי שנה היא נטהרת לבעלה ואין שום פוסק שיכול לפסוק לה רק הרה"ג וואזנר זצ"ל וביקשה שאראה את מראותיה לרב וואזנר כמובן שדברתי עם מורה ההוראה שנמצאים מה לעשות מאחר ונראה שאין מקום לשאלה לטהר ואף אחד לא היה מוכן להיכנס לרב וואזנר לשאול שאלה זו, אולם אזרתי אומץ והחלטתי כי תורה היא וללמוד אני צריך ונכנסתי עם המראות שלענ"ד אין מקום כלל לטהר, ואז אמר לי הרב וואזנר שאין זה דם והסביר לי בטוב טעם ודעת מדוע יש לטהר מראה כזה ובקשני להסביר לאחרים הדבר, ואכן הוריתי לאישה שהרב וואזנר טיהר, כמובן שצריך מותניים רחבים בכדי לטהר במצבים מיוחדים כאלה אך למדתי עד כמה צריך לשמש בכדי להבין כיצד לראות ולהבחין במראות.

ורק אז למדתי ביאור מה שאמרו חז"ל במסכת ברכות דף ז ע"ב ואמר רבי יוחנן משום רבי שמעון

לא שווים כלום כי העיקר הפראקטיקא היינו השימוש.

כן הוא להבדיל במורי הוראה לפסוק ברופא נשמות צריך ללמוד ולדעת כל התורה וההלכות ואח"כ לקבל שימוש ממורי הוראות ולעולם להתייעץ עם גדולים ממנו וכמ"ש הרמב"ן שאם יש רופא גדול ממנו חייב להתייעץ עם הרופא הגדול קודם שיעשה איזה ניתוח או כיוצא בו בגוף האדם, וכ"ש בנפש ומצינו בחכמי הש"ס שבכל שאלה קבצו עשרה או יותר כדי שיקבלו רק חלק על עצמן.

וז"ל המאירי יומא (כ"ו ע"א) בכמה מקומות ביארנו שראוי לאדם להזהר שלא לפרסם עצמו בהוראה אלא אם כן יודע בעצמו ושיהא אחרים מסכימים עליו שהוא ראוי לכך, ואין אדם ראוי לכך בשלימות ידיעה בלבד, שכמה ראינו שידיעתם גדולה בתלמוד שאינם יודעים לכוין שמועה אחת להלכה ולמה שראוי להורות, "וכמה מוחזקים בחדרי תורה וכשהוראה באה לידם אף הפתח אינם מוצאים". וכלל הדברים שאין אדם זוכה להוראה אלא בשתי דברים א' ידיעת התלמוד, וקבלתו (פי' קבלה אמיתית ולא מה שלמד מעצמו בלי קבלה). ושנייה לה שלימות הכח השכלי שבו לבחינת הדברים והבאתם למצורף להוציא דבר מתוך דבר ועל שתיהם בכלל אמרו במס' סנהדרין גמיר וסביר ע"ש.

ולכן התנאי להיות מורה הוראה שיקבל שימוש יותר מחכמי הדור שהם קבלו מרבותיהם (וצאמת כי זה אחד מהמזכרות שנעשה צדיני הוראה שהנוריס הנאליס ימ"ש רצחו רוב גדולי ישראל ונפסקה הקבלה מהרבה ולא נשארו רק יחידים אודים מווליס ורוב מהדור הנעיר לא קבלו שימוש מת"ס של הדור הקודם לצי לפומי לא גליא). וכל מה שא"א לברר מגדולי הדור וקבלה ילך בתר הכללים המבוארים לרבינו הרמ"א והב"י והש"ך והבאים אחריהם ועל הכלל דהלכה כבתראי היכא שראו הראשונים, וביחיד נגד רבים הלכה כרבים אלא דבאמת דבר זה מחלוקת שוב האיך אנן מונין בזמן הזה הרבים דלכאורה הא דקיי"ל הלכה כרבים היינו דוקא היכא שישבו לדון ושקלו וטרו הלכה למעשה וכמ"ש התוס' שהבאתי בסמוך אבל אחרת

בן יוחי גדולה שמושה של תורה יותר מלמודה, שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, למד לא נאמר אלא יצק מלמד שגדולה שמושה יותר מלמודה. וכן בפסיקתא זוטרתא (לקט טו) במדבר פרשת בהעלותך [המתחיל בדף צה ע"ב] ויען יהושע בן נון משרת משה. כבוד ליהושע שנקרא משרת משה. מיכן אמרו גדול שימושה יותר מלימודה. וכה"א (מ"ג ג) פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. וכן אמרו חכמים אפילו קרא ושנה ולא שימש תלמידי חכמים הרי זה בור. עכ"ל.

וביאור הדבר בהיות וכאשר האדם לומד מתוך הש"ס והפוסקים אינו יכול תמיד להבין את המציאות שהיא אחרת לגמרי עד כדי כך שאין כלל הבנה בדבר ההלכה והרי הוא כבור ממש עם כל הבקיות הגדולה שיראה בתלמוד והפוסקים כי לא קרב זה אל זה, וכבר כתב על כך בבית הבחירה (מאירי) מסכת ברכות דף ז ע"ב וז"ל ולעולם בענין ההוראה ישמש תלמידי חכמים שהגרסא סבה לחכמה, ושימוש הזקנים והחכמים סבה לידיעת המלאכה והוא ענין ההוראה הן בדין הן באסור והיתר עכ"ל: הראת לדעת כי הגם שיהיה חכם בידיעות התורה הסוגיה ופוסקיה עדיין יכול להיות רחוק מהבנת המציאות ולכך צריך רק שימוש בכדי לזכות להבין.

ועיין אשר כתב בשו"ת משנה הלכות חלק טז סימן סג וז"ל ולענין הלכה למעשה כדת מה לעשות באמת כבר מילתי אמורה כי פוסק או מורה הוראה אין נבחר בבחירות או בהצבעות אלא בלימוד ושימוש מורי הוראות, וע"ז אמרו גדול שימושה יותר מלימודה ור"מ קרא ע"ה למי שלא שימש ת"ח, וכבר הבאתי בשם אחד הראשונים, בתלמיד שנכנס ללמוד רפואה ולהיות רופא חולים, הנה נכנס בתיכון לששה שנים ואחר שהצטיין וקבל תעודה דיפלאמא עם הצטיינות של 98, או יותר עדיין אין הוא רופא אלא צריך עוד שיכנס לשלש שנים שימוש בביה"ח ולהיות שם ג' שנים רצופים תחת רופאים אחרים שהם כבר מנוסים בכל מיני מחלות ולומד מהם ועימהם ולאחר שלש שנים אם יצליח יעשה רופא ואם לא יצליח אז התעודות שלו

כב ע"א רבי אבא אמר זה תלמיד שלא הגיע להוראה ומורה, דא"ר אבהו אמר רב הונא אמר רב, מאי דכתיב כי רבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה? כי רבים חללים הפילה זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה.

אוי לעיניים שכך ראות ואוי לדור שכך עלתה בימיו, ומן הראוי שעל דבר זה היה ראוי לעשות גזירה ותקנה בימינו של כל גדולי הדור על הציבור שאין להורות ולא לשאול הוראה מרב שלא שימש כי בטוח שהוא טועה בפסיקתו, וכמו כן בהלכות סת"ם בענין שינוי צורת האותיות אם לא ישמש לא יבין כלל את ההלכה, וכן בהלכות טרפות וכן בבדיקת הסכין לשחיטה ועוד כדומא לזה שאי אפשר ללמוד מהספר בלי לשמש בפועל.

ולכן רק לאחר ששימשתי שנים רבות השכלתי להבין ולהבדיל בין מראה שיש לו שייכות למראה דם לבין מראה שכלל אינו שייך למראה דם, ואף חקרתי אחר הדבר בעצמי בכדי ללמוד הייתי לוקח ממראה השחור ונותן העד על מנורת אור יום ובכל מראה שחור ששייך לדם היה נשקף אדמומית בעומק ואילו שחור שכלל אינו קשור לדם אלא לכלוך המצטבר אין בו שום זיקה לדם, ועוד כאשר מפשיטים וממיסים את המראה השחור היה מתברר כי הוא רק ריכוז של לכלוך בלבד או ההפך יש בו איזה נטיה לאדמומית.

ולכן הגם שכאשר לומדים בפוסקים ומבואר שיש לאסור השחור על כל גווניו הני מילי שחור שיש לו זיקה ושייכות למראה הדם אבל כל שאין שום שייכות לדם ברור כשמש שיש לטהר, ובפרט שנשים בתקופת המעבר או נשים בהריון יש מציאות של מראות כהות ועל מורה ההוראה להתבונן הדק היטב האם ניתן לטהר או לא.

וכבר כתב הרדב"ז שהדבר הקשה עליו ביותר זה שאלות בטהרת המשפחה בהיות ובכל חלקי התורה אם מחמיר יוצא מחשש איסור, אולם בטהרת המשפחה מה שנפסוק יכול להיכשל אם יטמא או לי מיצרי ואם יטהר או לי מיוצרי כך שצריך לשאת תפילה שלא יצא מכשול מתח"י.

מי יודע מה הוא הרוב ואולי אם היו יחד היו מודים זה לזה ודו"ק עכ"ל.

וכתב בילקוט יוסף דרך פסיקת ההלכה פתיחה, וז"ל, וכבר כתב הגאון רבי אהרן עזריאל באזן אהרן (מוסף אג, אומ יט) וז"ל: נקוט האי כלל בידך, והוא סמא דכולא להראותך הדרך הטובה והישרה על ידה תהיה שלם בכל מדות טובות שמנו חכמים והיא זאת, הוי מתאבק בעפר רגלי החכמים, והוי שותה בצמא את דבריהם וכו', ותשמש אותם כמו שנאמר גדול שימושה וכו'. ואז מהם תלמד לעשות הישר בעיני אלהים ואדם וכו', ובזה נשתבחו גדולי חכמי ישראל באומרם כל ימי גדלתי בין החכמים עכ"ל.

ואף אנכי הקטן מוסיף ואומר שישנם נושאים בהלכה שבלי שימוש וקבלה מדור דור אי אפשר להבין ולהגיע לחקר האמת כגון מראות הדמים כאשר למדנו התחבטנו כיצד נוכל להמחיש מראות הדמים, ולצערי יש אשר לקחו פרוספקט של צבעי טמבור ולמדו ממנו את המראות, והריני להעיד שכאשר אחד הוציא ספר ושם פירט בדיני מראות הדמים וצירף פרוספקט של טמבור בכדי לבאר דבריו, כל מורי הוראה צחקו עליו עד כמה הבורות שגילה בספרו שלא קרב זה אל זה ואמר.

ולכן כשלמדתי עם האברכים עשיתי אלבומים של מאות מראות בפועל שלקחתי מבית הוראה של הרב וואזנר בכדי להמחיש את סוגי המראות, ובלעדי שימוש אדם הלומד רק מהספרים אינו אלא כסומא הממשש באפילה ולא שייך להבין את המציאות, כי אין האישה מוציאה מגופה צבעי טמבור, ורק אחרי שימוש רב זוכים להבין ולהבדיל האם יש שייכות וקשר לדם או כלל אינו שייך למראות הדם וזה כל חשיבות השימוש ללמוד להשכיל ולהבין מה שייך למראות דם שאין בנו כוח להקל כדברי הגמרא והפוסקים ומה אינו שייך כלל למראות דם ולטהר.

וכל מי שלא שימש הרבה בטוחני שאינו אלא טועה בפסיקה ומטהר את הטמא ומטמא את הטהור, כאשר עיני ראו ולא זר עד כמה טועים כל אלה שחמדו להיות מורה הוראה ובפרט בדורנו שכל בר בי רב רוצה להתגדל בזה שמרשה לעצמו להורות כמעט בלי שימוש, ועל כך נאמר במסכת סוטה דף

הרב גדעון עטייה

מח"ס "משפטי אמת" - ב"כ על הלכות שכנים, ירושלים

סימן קכב

שכר דירת נופש לשבת ונמצאת בלא מזוזות

אפילו מזווה בפתח הדירה. דוה אינו, דהא פסק מרן (יו"ד סי' רפו סט"ז) הרבה פתחים זה לפנים מזה כולם חייבים במזווה, וכן פסק (סס סי"ח) בית שיש לו פתחים הרבה אע"פ שאינו רגיל לצאת ולבוא אלא באחד מהם חייב לעשות מזווה בכל פתח ופתח, ונמצא דאפילו אם יש מזוזות בכל הפתחים חוץ מפתח אחד, יכול השוכר לטעון שחסר בדירה מתנאי השכירות שהרי חסר מזווה באחד מן הפתחים והו"ל מקח טעות ואין חייב לשלם למשכיר כלום.

אולם אכתי יש מקום לדון בעצם חיוב מזווה בשוכר דירה רק לשבת אם בכלל יש חיוב קביעות מזווה, דהא פסק מרן (שם סכ"ג) השוכר בית בחו"ל והדר בפונדק בא"י פטור ממזווה שלושים יום. והשוכר בית בא"י חייב במזווה מיד משום יישוב א"י. ומקורו מברייתא דמנחות (דף מד.). וכ"פ הרמב"ם (פ"ה מהל' מזוזה ה"י). וצריך להבין מה היא ההגדרה של פונדק ושל שוכר.

וראיתי בפירוש קרבן העדה בירושלמי (מגילה פ"ד ס"ג) דכתב בד"ה הדר בפונדקי בא"י, שאין ישיבתו קבועה. שלושים יום, עד שלושים יום פטור. ובד"ה השוכר בית מישראל, כתב לדור בה יותר משלושים יום. ויוצא דזה תלוי בזמן, אם אין דעתו לישאר יותר משלושים יום דינו כפונדק. ואם דעתו לישאר יותר משלושים יום דינו כשוכר, וחייב במזוזה מיד משום יישוב א"י. וכן הבין השואל בשו"ת שבט הלוי (ס"י ס"י קפ) דהחילוק הוא אם דעתו לישאר עד שלושים יום חשיב פונדק. ואם דעתו לישאר יותר משלושים יום חשיב שוכר. ולפ"ז בנידון דידן ששכרו רק לשבת ודאי דינו כפונדק ויכול המשכיר לטעון שנתן לו דירה בלא שחסר מתנאי השכירות, ואין כאן מקח טעות כיון דמעיקר הדין הדירה פטורה היא ממזוזה, וא"כ יצטרך השוכר לשלם למשכיר עבור יום השבת ששכרו.

נשאלתי אדם ששכר דירה מחבירו רק לשבת (א)

לנופש של מספר ימים צימי "צין הזמנים") לצורך משפחתו, כשהגיע לדירה סמוך לכניסת השבת ראה כי מזווה קבועה בפתח הדירה בלבד, ובשאר הפתחים לא היו קבועות מזוזות. עזב השוכר את הדירה ומצא דירה אחרת חילופית להיות שם בשבת. וכשפגש את המשכיר אמר לו ששכר דירה אחרת הראויה עם מזוזות בכל הפתחים, אלא שהמשכיר טוען שאין זה מעכב במגורים כיון שהגיע סמוך לשבת ואנוס הוא על קביעת המזוזות, והוי דומיא דציצית שנפסלה בשבת כיון שאינו יכול להטיל בו ציצית בשבת, דיוכל ללבוש הטלית בלא ציצית דאנוס הוא. אלא שהשוכר טוען כי מה שפטור מחמת אונס אין זה עונה על תנאי השכירות ששכר ממנו דירה מרוהטת, וכדרך שתם בתים שיש בהם מזוזות. האם יכול לפטור עצמו בטענה זו ולא חייב לשלם את שכר הדירה למשכיר.

וְזוֹ תְּשׁוּבַתִּי אֵלָיו: הִנֵּה בִּפְתָּחִי תְּשׁוּבָה (יִרְד' ס'י
רפ"ה ס"ק א) הִבִּיא מִשֶּׁם הַפֶּמ"ג (אִו"ט מִש"ז ס'י ל"א ס"ק
טו) דִּכְתַּב וְזו"ל: דָּאם נֹודַע לוֹ בִּשְׁבַת וְיו"ט שְׁאִין
מְזוּזָה לִפְתָּחוֹ וַיֵּשׁ לוֹ בֵּית אַחֵר מִחֻיִּיב הוּא לְצֵאתָ.
אֲבָל אִי לִית לִיהַ בֵּית אַחֵר שְׂרִי לְדוֹר בְּתוֹכוֹ, דּוּמִיא
לְעֻנִּין צִיצִית (ס'י יג ס"ג). וְהֵיִינוּ דִּלָּא אִסְרָה תוֹרָה
לְדוֹר כִּי אִם אֲפֻשֶׁר לַעֲשׂוֹת מְזוּזָה. וְכָל שְׁאִין לוֹ דִּירָה
אַחֶרֶת לֹא גָזְרוּ רַז"ל. וַיּוֹצֵא בְּנִידוֹן דִּידָן כִּיּוֹן שֶׁמִּצָּא
דִּירָה אַחֶרֶת מִחֻיִּיב הוּא לְצֵאתָ לְדִירָה שֵׁישׁ בַּה
מְזוּזוֹת בְּכָל פֶּתַחִי הַדִּירָה. וְלִכְךָ קִייַּמְתָּ טַעֲנָתוֹ שְׁאִינוּ
יִכּוֹל לַגּוֹר בַּה בְּאוֹפֵן זֶה שְׁאִין בְּכָל פֶּתַחִי הַדִּירָה
מְזוּזוֹת, וּמִחֻיִּיב הִיָּה לַעֲזוּבָה לִילָךְ לְדִירָה אַחֶרֶת
שֵׁישׁ בַּה מְזוּזוֹת בְּכָל פֶּתַחִי הַדִּירָה.

אלא דלכאורה יש מקום לומר דלא היה מחייב לילך לדירה אחרת, דסוף סוף יש בה מזווה בפתח הדירה, ולא דמי לדברי הפמ"ג (סס) דאיירי כשאין

אלא שבשו"ת שבט הלוי (ס) ובספר חובת הדר (פ"ג ס"ק יח) הבינו מסתמות הברייתא והרמב"ם ומרן שלא חילקו בין אם שכרו לשלושים יום לבין אם שכרו פחות משלושים יום. נראה יותר לומר דפונדק הינו ששוכר מקום ללינה בבית מלון וכיוצא בזה דאין לו פרטיות במקום, דפעמים ישנים שניים או שלושה בחדר וכדפירש רש"י במנחות (ס) בד"ה פונדק, שלנים בו עוברים ושבים, ולכך פטור ממזוזה עד שלושים יום. משא"כ שוכר דירה היינו ששוכר דירה בבעלות כמו קונה דירה אמרינן אפילו שוכר ליום אחד חשיב כמכר לו, ולא מצינו בשכירות חילוק בין אם שכר לשלושים יום לבין אם שכר לפחות משלושים יום, דבכל ענין בא"י חייב במזוזה לאלתר כיון שדירת השכירות עומדת לשימוש קבוע. וכ"כ בספר אגור באוהלך (פ"ל ס"א)

השוכר בית בא"י אפילו ליום אחד חייב במזוזה מיד. וכ"כ בספר פתחי מזוזות (סי' רפו ס"ז ס"ק קכ"א) בשם בית הלוי ע"פ הרמב"ם, כיון שיש מצוות ישיבת א"י, על כן נחשבת הישיבה כשוכר בקבע, ואפילו דר יום אחד חייב במזוזה. ולפ"ז פשוט בנידון דידן דאע"פ ששכר רק ליום שבת אחד דינו כשוכר דירה, ויכול לטעון השוכר שחסר בדירה מתנאי השכירות והו"ל מקח טעות ואין חייב לשלם למשכיר כלום, אא"כ לא מצא דירה אחרת ודר באותה דירה דצריך לשלם למשכיר עבור יום השבת ששכרו.

לסיכום: אדם ששכר דירה לשבת ונמצאת הדירה בלא מזוזות בכל פתחיה ומצא דירה חילופית עם מזוזות, אין חייב לשלם למשכיר כלום דהו"ל מקח טעות מחמת שאינה ראויה למגורים כראוי.

פניני הלכה ומוסר ממרן רשכבה"ג זיע"א / ט' באב שחל במוצ"ש - משיעור משנת תשל"ד (לפני 42 שנה)

■ היות והשנה חל ט' באב במוצאי שבת (תשל"ד), כדאי הדבר שיודיעו מראש לקהל שאינם מתחילים את התפילה אלא כעבור לפחות חצי שעה אחרי השקיעה, כי בשבת אסור להראות שום אבלות ולא יכול לחלוץ נעליו, לכן יאחרו קצת התפילה. כמובן סעודה מפסקת גומר אותה 5 דקות לפני השקיעה, ועם השקיעה חולץ מנעליו, וקורא בביתו מעט פירוש של איכה, דברים המותרים, ואחרי רבע-שעה, 20 דקות, יכול ללבוש נעלי גומי וללכת לבית הכנסת.

■ והגבאים ושמשי בתי הכנסת מזהרים השנה שלא יכינו ויוציאו את הספסלים ביום שבת עצמו, כי נקרא מכין משבת לחול, לכן יוציאו את הספסלים רק כרבע שעה אחרי השקיעה, ויסדרו שטיחים כדי להראות סימני אבלות.

■ השנה שט' באב חל ביום ראשון, בליל ט' באב שזה מוצאי שבת, לפני שקוראים את מגילת איכה, מביאים לפני השליח ציבור נר דולק, ומברך בורא מאורי האש, לפני שיקרא איכה, כי הרי לא עושים הבדלה על הכוס, ומברכים רק בורא מאורי האש לפני קריאת מגילת איכה, כי צריכים לקרוא מתוך הספר, ונמצא שנהנה מהאור, לכן בתחילת ההנאה מהאור צריך לברך בורא מאורי האש, ואם זה ביכנ"ס גדולה, יעשו כמה נרות שכל אחד יראוי להנות מהאור, [אבל לא מברכים על בשמים, כי בשמים מביאים להרגיע את הנשמה, "וינפש" - וי אבדה נפש, ולא עושים את זה בליל ט' באב]. יש נוהגים שבביל ט' באב לא מדליקים הרבה נרות בבית הכנסת, רק נרות מועטות, כדי שעכ"פ יספיקו לקהל שיוכלו לקרות לאורם, אפי' שאמרו "נר אחד" זה לא דוקא נר אחד כי לפעמים בית הכנסת גדולה, לכן ישימו נרות כפי צורך הקהל, כי כל דבר צריך להיות בישוב הדעת, סמכו את זה על דברי המדרש שבשעת חרבן בית המקדש קרא הקב"ה למלאכי השרת, ואמר להם מלך שבת בנו יחידו מה עושה? אמרו לו מכבה את הפנסים, אמר אף אני עושה כן שנאמר (יואל ד, טו) "שָׁמֶשׁ וְיָרֵחַ קָדְרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נְגָהָם", לכן גם אנו עושים זכר לדבר, מכבים את כל הנרות ומשאירים רק למה שצריך לקרות לאורם.

■ ר' לוי יצחק מברדיטשוב אחרי שנגמר ט' באב לקח את ספר הקינות, ונתן לשמש שלו, אמר לו תגנוז את זה, א"ל למה? א"ל אני מאמין ששנה הבאה יבוא משיח. היה להם אמונה חזקה. בליל ט' באב היה הרב עומד בבית הכנסת שהיה מלא מפה לפה, רוצים להתחיל קינות והוא לא מרשה להתחיל, עומד ליד החלון "צופה פני דמשק" מסתכל, מסתכל, עד שאמרו לו: אדוני הרב רוצים להתחיל, ספק את כפיו, אוי לא בא משיח, חשבתי אולי יבוא ברגע האחרון, יציל אותנו מט' באב הארור הזה, תקף ישב בארץ הניח ראשו בין ברכיו והתחיל לבכות, ולא היה זז ממקומו 24 שעות, היה יושב ובוכה בדמעות שליש. האדמו"ר רבי ישראל מרוז'ין, אמר, כשיבוא מלך המשיח כולם ילכו לקבל את פניו, אבל אני אגזור גזירת התורה על תלמידיי וחסידיי שאף אחד לא ילך, אחרי חודש ימים אני אלך עם תלמידיי לקבל אותו, ואם יאמר לי, ישראל, איפה היית עד עכשיו? אני אענה לו **וכבודו איפה היה עד עכשיו...**? אבל אנו יודעים ומאמינים אם יתמהמה אחכה לו, כי בוא יבוא! הגאון החפץ חיים, קנה חליפה מיוחדת לקבל את פני המשיח, בכל לילה לפני שילך לישון, חשב אולי עוד שעה או שעתיים יגידו בא משיח, לכן הכין אותה ליד מראשותיו, ואמר לרבנית תשמעי, אם יבוא משיח תזכירי לי שאלבש את החליפה החדשה. עד כדי כך היו מצפים ומאמינים!!

הרב שלום מרזן

מח"ס שו"ת "שאלת שלום", קרית מוצקין

סימן קפג

בענין גדר "תבשיל" בסעודה המפסקת של ט' באב

אמנם אח"כ ראיתי שהביא בכה"ח (ס"ק כו) דברי המטה יהודה שבכלל נתבשל שכתב מרן וכן נצלה שכתב הרמ"א ה"ה כבוש ומעושן ובמט"י סעיף ה' מבואר שטעמו מכך שהמרדכי למד זה מעירובי תבשילין ולכן שאר דברים נמי יש ללמוד מע"ת וברייטא במסכת ביצה (כו ע"ב) גבי ע"ת שנינו ת"ש תבשיל זה צלי ואפילו כבוש שלוק ומבושל ע"כ וכיון שכבוש הוא כמבושל לענין זה כ"ש מעושן שכבוש כמבושל מדרבנן כמ"ש הפר"ח ומעושן מה"ת זה תורף דבריו.

ובמחילת מעכ"ת, לעניות דעתי ל"נ דהרי המרדכי (עמ"ס מענית סימן תלד) כתב שהראב"ה כתב שיש להחמיר כיון שלא התבאר מהו תבשיל ולכן כתב דעתו שצלי בכלל תבשיל ולמד זאת מקרבן פסח שנצלה ונקרא מבושל דכתיב ויבשלו את הפסח ועוד מע"ת שדגים שנצלו סומך עליהם לענין ע"ת ולדברי המט"י אם כוונת המרדכי ללמוד גדר תבשיל מע"ת אמאי לא הביא הברייטא דלעיל ונקט רק צלי אלא ע"כ אף שלענין ע"ת חשובים תבשיל מ"מ אינם נקראים תבשיל ולכן נקט רק הדברים שבאמת נקראים תבשיל ר"ל צלי וכן מדוקדק מלשון המרדכי שכתב וז"ל וכן צלי נקרא כמו כן תבשיל עכ"ל, וגם ברש"י בפסחים עד' ע"ב ד"ה לאחר כתב דצלי נמי קרי בישול מדכתיב (דנרי הימים ב, לה) ויבשלו הפסח בלא משפט.

וכן נראית דעת שיורי כנסת הגדולה דכבוש אינו כמבושל דהנה בשכנה"ג ס"ב אסר קישואין כבושין משום דגורר תאות המאכל ומיירי שאוכלם מלבד תבשיל וא"כ כל מה שאסר משום דמיגרר גרידי ולא משום תבשיל שני (ולענין מליח שאינו נכלל תבשיל כן משמע מהפסח היטב ס"ק ה' שכתב דשרי חמאה וגזינה חיים מכמה מינים והרי ישנם גזירות שנמלחו תחילה ולא חילק וכן מוכח מהרמ"א ס"א שדוקא מטעם פרישות אסר מליח ע"ש) ותהילות לאל מצאתי און לי שכדברינו כתב ערוך השולחן (ס"ק ו) והביא עוד ראיות ע"ש.

נשאלתי על כמה וכמה מאכלים אם דינם כתבשיל להצטרף לב' תבשילין שאסור בסעודה מפסקת של ט' באב אשר על כן אבאר בעזה"י מה גדר תבשיל לענין זה.

תשובה: ראשית אקדים דהנה טעם דאסור לאכול שני תבשילין בסעודה המפסקת של ט' באב כדאיתא במשנה בתענית כו' מבואר בטור בשם הרי"ף גיאת (בסימן תקנז) דכל ב' תבשילין הוא דרך כבוד ולכן אסרו חכמים.

ובלבד (ס"ק ג) כתב שפירות חיים מותרין אפילו כמה מינים כיון דאין בהם לא שררה ולא כבוד ולא תענוג (אף שמרנה זהס ולא כתבשילין ששייך זהס טעם זה) ולפי זה היה לומר שהוא הדין מאפים כגון בורקסים וקראסונים ששייך בהם דרך כבוד ותענוג שיש להחשיבם כתבשיל ובכלל זה נמי דברים המטוגנים בשמן עמוק כגון צ'יפס ו'סיגרים' וכד'.

אמנם מלשון הש"ס ומדברי הפוסקים משמע דאף שגזרו מטעם כבוד ותענוג ושררה גזרו זאת דוקא בתבשיל דהיינו דבר שהתבשל ונקרא תבשיל ובדרכי משה הביא בשם המרדכי שה"ה נצלה וכן פסק בהגהת השולחן בסימן תקנב, אך במאפה שאינו בכלל תבשיל ואינו נקרא תבשיל לא משמע שגזרו בו שיחשב לתבשיל א' ובלבד שיאכלם לשובע ולא לקינוח וכד' כמו שיתבאר לקמן וכן חזיתיה בקודש לשו"ת אור לציון (ס"ג פכ"ח ה"ג) שכתב שמאפים אינם נחשבים תבשיל לענין זה.

ולענין דברים כבושים או מלוחים אף דקי"ל מליח כרותח וכבוש כמבושל בפשטות אין זה מיירי לענין להחשיבו כתבשיל בנידון דידן חדא כיון שאינם מבושלים ואינם קראים תבשיל וכבר נתבאר שחז"ל גזרו דוקא בתבשיל ותו מאי דאמרין כבוש כמבושל ומליח כרותח היינו לענין נתינת טעם ולענין איסור והיתר כמ"ש מרן ביו"ד (סימן קה) ע"ש.

ומ"מ לא משך ידו מהסעודה ואכל עוד הנ"ל (למענוג) בדברים שדרכם לאכלן אחר הסעודה כצנן ומליח וה"ה לקינוחים וכד' אך בתוך הסעודה לא מיירי כלל והבן.

וע"כ נפקא דשרי לאכול בתוך סעודתו שאר דברים שאינם עיקר הסעודה אלא תוספת לה ומ"מ אף שבארנו שזאת דעת המרדכי והרמ"א ודאי שראוי להימנע מדבר שאינו הכרחי ובפרט שהעתיקו האחרונים דברי שכנה"ג להלכה ורק כתבנו ביאור זה להעמיד דברים על אמיתותם לענ"ד, ולפ"ז אין לאכול נמי פלפל חריף אף אם הוא חי כיון שמעורר התיאבון כנודע וה"ה שאר דברים כה"ג.

ובורקסים במילוי תפוז"א או גבינה ותרד אף שבאפיה התבשלו מ"מ בטלים הם לגבי הבצק ודין מאפה להם, תדע שהרי ברכתם בורא מיני מזונות.

ונשאלתי נמי לגבי תבשיל הנקרא 'כוסכוס' (קוסקוס) עם ירקות שכל אחד התבשל בקדירה אחרת, בפשטות אסור דהוי ב' תבשילין ואף שרגילות לאכלם יחד הקפידא היא כל שאין דרך לבשלם בקדירה אחת אלא בב' קדירות ולא מצד הדרך לאכלם כך ולפ"ז ה"ה לענין כריך שיש בו ממרח חומס (עוזר מהליך ציול) וביצה קשה דאסור לאכלם בסעודה המפסקת יחדיו (ומינה נידון לשאר).

ולענין ממרח הטחינה ביררנו אצל משגיח מאחד המפעלים ואמר לנו שנטחנת ותו לא ולכן אין נחשבת כתבשיל, אלא שאחר בירור נמצא שיש מקומות שקולין מעט השומשין (ונראה שמי"מ נקלה יותר ממאכל בן דרוסאי, והיה לדון צנידון דידן בדבר שהתבשל מעט ולא כל זרעו מה דינו ואין הזמן עמדי ומ"מ נראה שכל שלא התבשל בן דרוסאי לא חשיב תבשיל ויש אף להקל עד חצי ציול כמ"ד דהכי הוה שיעור בן דרוסאי דהכא הוה דרצן וכעין מש"כ הנ"ל היטב גבי ציול עכו"ם) וא"כ חשיב תבשיל וכיון דישנם כמה חברות שמיצרות הטחינה יש לברר על כל טחינה אצל המשגיח של אותה חברה.

העולה מכל האמור: כל שלא נתבשל או נצלה אינו חשיב תבשיל ומ"מ ימעט במאכלים ויאכל מה שצריך כדי להברות ולקיים גופו שיוכל להתענות ולכן ראוי להימנע ממאכלים שפותחים התיאבון וכל דבר שאוכל לתענוג וקינוח נמי אסור ויה"ר שלא נצטרך להשתמש בהלכות אלה עוד אכ"ר.

וא"כ הוא הדין למעושן או מטוגן שאינם נקראים תבשיל שאין להם דין תבשיל להנ"ל ומה שכתב המג"א שדג וביצה שמטגנים ביחד חשיב ב' תבשילין מיירי בשמן מועט דחשיב בכך מבושל ונקרא תבשיל משא"כ דבר המטוגן בשמן עמוק דנקרא טיגון ומ"מ יש להימנע מהם בסעודה המפסקת וכמו שיתבאר לקמן בס"ד.

וברמ"א ס"א כתב שצנן ומליח אין לאכלם אחר הסעודה דברים שנוהגים בהם בשאר פעמים כדי שיתנהג בפרישות ובשכנה"ג הגה"ט אות ב' אחר שהביא דברי המרדכי בשם ספר המפה (דהיינו הרמ"א שהו"א מפה לשולחנו של מוה"ק) כתב שאחר הסעודה לאו דוקא דמרא דשמעתא הוא המרדכי והרי כתב צנן והמנהג לאוכלו אף בתוך הסעודה וא"כ ה"ה בתוך הסעודה דאסורים משום דגוררים תאות המאכל ומזה כתב לאסור קישואין כבושים בתוך הסעודה ואחריו נמשכו האחרונים.

ואחר בקשת המחילה אומר דתמיהה לי טובא ע"ד, וקודם אעתיק לשון המרדכי עמ"ס תענית אות תרלח וז"ל דלא פליגי ת"ק ורשב"ג אם היה רגיל לאכול אחר הסעודה צנן ומליח הרשות בידו ואע"ג דאמר הרשות בידו מצוה להתנהג בפרישות, ע"כ.

וקשיא לי חדא, דהרי שהמרדכי דיבר דוקא במה שרגיל לאכול אחר הסעודה שהרי בהדיא כתב אחר הסעודה וגם זה הרשות בידו אלא שמצוה להתנהג בפרישות, א"כ כל זה לא מיירי שנמצא בתוך סעודה ולא דיבר כלל על אכילתו בתוך הסעודה דבזה אין לאסור אכילת דברים אלו דזה בכלל הסעודה, אלא כוונתו דאחר שסעד ורגיל אח"כ עוד לאכול דברים לתענוג בזה יש לפרוש, ותו אמרינן בשבת קמ' ע"ב דירקות מיגרר גרירי ופוחתים התיאבון ובתוספות בעירובין (נה ע"ז ד"ה כל) כתב דה"מ בירקות חיים (וע"ע דרש"ס פרק ערבי פסחים דף קז ע"ב ד"ה ירק ודוק), והרי בירקות שרי כמה מינים כל שלא נתבשלו כמ"ש בדעת מרן וכ"כ באליה רבה (ס"ה) דירקות שרי כמה מינים (ואין לומר דשאינו ירקות שצמח הסעודה ללא גרירי, ואילו ירקות שקודם הסעודה מיגרר גרירי).

ועל פי זה פשוט למבין שכוונת המרדכי היתה דאף שבתוך הסעודה יכול להימנע ממאכלים מסוימים שאינם תבשיל שרי לאוכלם אך מ"מ מצוה להימנע מאכילה אחר הסעודה (כוונתו שכלל לשונם

הרב יהודה חטאב

מח"ס "מבין שמועה", ועוד, ירושלים

סימן קפר

נוסח "ברכת החודש" בחודש אב

בסידורים¹ כתוב לפני ברכת ר"ח שמזכירים ר"ח "אפילו בחדש אב", והכונה בזה, שיש שכתבו שאין מזכירים ר"ח אב, דכתיב (איוז ג, ה. ויש ספרים שזה פסוק ו) במספר ירחים אל יבא, (מרדכי מו"ק סי' תתקלד משס מוס' עמ"ס שנת), אבל דחה (המרדכי נסס המוס' שס) שזה אינו, דאדרבא יותר טוב לברך את ישראל בזמן שהוא מוכן לפורענות, ועוד טעמים, ע"ש. וזהו הכונה בסידורים אפילו בחדש אב, ועיין כלבו סימן לו.

ובסידור תפילת החודש כתוב שבחודש אב במקום יהי רצון וכו' אומרים מחדש חדשים יקבץ קדושים וכו', ע"ש. ואח"כ אומרים מי שעשה נסים וכו'. וכן הוא בהרבה סידורים, הובאו באוצר השירה והפיוט ערך מחדש חדשים יקבץ נפוצים, וערך מחדש חדשים יקבץ קדושים, ע"ש. וכן הוא מנהג מרוקו, וכמו שכתב עטרת אבות פט"ו סימן ד'.

אחרי החיפוש התברר לי שזהו שנוי ממנהג קדמון יותר, שהיו אומרים לפני מי שעשה נסים קינת "אשחר עדתי ולמאד עניה" וכו', [קינת אשחר עדתי נתחברה ע"י ר"י הלוי, ויש מאמר עליה ופירוש כל הקינה בקובץ סיני תשמב ח"ב דף רכג והלאה], וקינה זאת מסיימת בתקוה: מחדש חדשים יקבץ קדושים וכו'. ואח"כ אומרים מי שעשה נסים וכו'. (כן הוא בספרי חמ"ס מעניות ליוורנו). ומאוחר יותר בטלו אמירת קינות בשבתות, ואמרו רק הסיום: מחדש חדשים וכו'.

ובספר כתר שם טוב (גאגין) ח"ד דף 74-75 כתב שבכמה מדינות (שליין שס) נוהגים שבשבת שלפני ר"ח אב מדלגים היהי רצון, ומתחילים מי שעשה נסים, ובמדינות אחרות (שליין שס) נוהגים לנגן בקול קינה מחדש חדשים יקבץ קדושים וכו', ואח"כ אומרים מי שעשה נסים וכו'. וכתב ע"ז שהחיד"א בספר לדוד אמת סי' כד ס"ב כתב שהחזנים שאומרים מחדש חדשים וכו' בקול קינה לא יפה הם עושים, ע"ש. ועיין עוד בכתר שם טוב שם, וברוח חיים (פלגאני) סי' תק"נ סק"ב. (ומה שהעיר נכח שס טוז שס שאינו מציין למה אומרים זה נגון קינות, והרי אין כאן אלא נרכות, מחדש חדשים יקבץ קדושים וכו', ע"ש. לק"מ, כי כבר כתנתי שזה סיוס קינה אשחר עדתי ולמאד עניה וכו', ועיין גם מה שאניא להלן מספר נהר מנרים). שוב אחרי כותבי כ"ז מצאתי בספר עלי הדס (פ"ו סימן ז') שכתב שמנהג אמירת מחדש חדשים יקבץ קדושים וכו' היה גם בחלק מבתי הכנסת של תוניס, וע"ש מה שכתב בזה, ובתוך דבריו ציין לכמה ראשונים (א"ת, כלזו סי' לו (שכנר זינתי לו לעיל), ען חיים מלונדריש, ספר המדיר) שכתבו שבחדש אב לא אומרים יהי רצון וכו', ורק אומרים שר"ח יהיה ביום פלוני יהפכה ה' לטובה, ע"ש. ועיין עוד בקונטרס מלואים לעלי הדס.

ועכ"פ היום בא"י לא נוהגים בזה כלל, אלא אומרים יהי רצון וכו' מי שעשה נסים וכו' כרגיל, גם בספר נהר מצרים (הלכות ט' נאז הלכה ד) כתב שבמצרים לא אומרים מחדש חדשים וכו', כי סוף דברי קינה הם של קינת אשחר עדתי, ורק מתחילים מי שעשה נסים לאבותינו, ע"ש. אמנם המנהג היום שאומרים גם יהי רצון וכו'.

ויה"ר שפרסום ד"ת אלו יהיה לע"נ אחי הרה"ג יוסף חטאב זצ"ל, שנלב"ע בשבת פרשת פנחס י"ז בתמוז שנה זו. נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ.

¹ א"ה: בסה"ק על פירוש הסידור (בכת"י עדיין) הארכתי בענין היהי רצון שבשבת שלפני ר"ח, וכאן עת לקצר, ואביא רק מה שנוגע לר"ח אב. הכותב.

הרב מרדכי כהן

ראש כולל "תורת חן וחסד" / ירושלים

סימן קפה

בענין מקום הקדיש אחר קריה"ת בט"ב שחרית ומנחה

דעת הכלבו. כתב הכלבו (סי' ס"ז). בתשעה באב בשחר משכימין לבית הכנסת, ואומרים ברכות וכו' וקורין שלשה בפרשת כי תוליד בנים ובני בנים. ואומרים קדיש זוטא. והשלישי מפטיר אסוף אסיפם. ואומרים אשרי וכו' עכ"ל. הנה בהדיא כתב דאומרים קדיש בין קריאה להפטרה.

מיהו ראיתי בכלבו (נסי' ע) במנחת יוה"כ שכתב, ויש אומרים קדיש אחר קריאת התורה קודם הפטרה ויש חולקין בדבר. ואומ' שאין לאמרו אחר קריאת התורה כלל. שאין אומרים לא אשרי ולא ובא לציון... אחר שהחזירו ס"ת למקומו כי אותו הקדיש הוא בעבור קריאת ס"ת ודי לנו בכך. עכ"ל. ולא הכריע. אלא דצ"ל ילמד סתום מן המפורש. (מ"ט נסי' ס"ז).

דעת הגהות אשרי. הנה כתב בהגהות אשרי (נסוף מסכת מענין סי' ל"ח) וז"ל; ערב תשעה באב חולצין מנעלין... למחר אומר קדיש בלא תתקבל... ומוציאין בספר תורה... ואחר קריאת התורה אומר קדיש. ומפטיר. ופותח בקינות וכו' עכ"ל.

דעת רבנו דוד אבודרהם (הרד"א). כתב הרד"א (נסוף מפלות של מעניות דף נד ע"ג דפוס ונ"ה). וז"ל; ליל תשעה באב חולצין מנעלים כאבלים... שחרית נכנסין לבית הכנסת ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כשאר הימים... והולך שליח ציבור להוציא ספר תורה. ואינו אומר אל ארך אפים. ומוציא ספר תורה ומניחו... וקורין הכהן והלוי והמפטיר בפרשת ואתחנן מן כי תוליד בנים ובני בנים עד – נותן לך כל הימים. ואומר קדיש עד לעילא, ומפטיר בירמיה אסוף אסיפם, עד – כי באלה חפצתי נאום ה'. ומברך הברכות עד מגן דוד. וכן במנחה. וכו' עכ"ל.

דעת הרוקח. כתב הרוקח (הלכות ט' נאז סי' ש"ה) וז"ל; ולעולם בט"ב אין נופלין על פניהם לא ביוצר ולא במעריב. משום דקרוי מועד. אבל אומרים עננו. ואחר שקורא ספר תורה אומר קדיש כמו בשני וחמישי. ואח"כ מפטירין אסוף אסיפם. ומכניסין ס"ת לארון הקודש וכו'. עכ"ל.

שאלה: בתשעה באב, וביזה"כ במנחה, האם יש לומר קדיש אחר קריאת ס"ת קודם ההפטרה, אם לא? תשובה: הנה שאלה זו נשאלה מן הראשונים כמלאכים כפי שיבואר להלן, בס"ד. כתב מרן הב"י סי' רצ"ב וז"ל: כתוב בשבלי הלקט (סי' ע"ט) אחר שקראו חובת היום בתורה מקדישים (פי', אומרים קדיש) בין בחול, בין בשבת, בין ביו"ט, חוץ משבת במנחה, ותענית שאין בה הפטרה במנחה, שאין מקדישין בהם. והטעם שמעתי מפי ה"ר בנימין דודי זצ"ל. שבת ויום טוב שחרית. ומנחת יוה"כ, ותשעה באב, שיש בהם קריאת הפטרה, המפסקת בין הקדיש שלאחר קריאת התורה, לקדיש שלפני תפילת מנחה בהצנעת ספר תורה. מקדישין לאחר קריאת התורה וכן בשני וחמישי שתהילה לדוד וקידושא דסידרא מפסקת, מקדישין לאחר קריאת התורה, אבל מנחת שבת ומנחת תענית שאין בה הפטרה, ולא דבר אחר להפסיק בין שני הקדישין, אין מקדישין לאחר קריאת התורה, שהרי צריך לו להקדיש מיד בהצנעת התורה בעמדם לתפילת לחש. עכ"ל. שבלי הלקט השלם. (ענין שבת, סי' ע"ט). ודעת מרן ז"ל, נראה ברור כדעת השבלי הלקט. שהביאו בב"י באין חולק, ודאי דהכי ס"ל.

ועוד בשבלי הלקט השלם (נסי' ע"ט) סדר תפילת יום הכיפורים. כתב וז"ל: ובתפלת מנחה אומרים... ואומר, תהילה לדוד, ובא לציון... ומוציאין ס"ת וקורין ג' בני אדם בפרשת אחרי מות, כמעשה ארץ מצרים... והקורא שלישי בתורה הוא המפטיר בנביא, ומקדישין בין קריאת התורה להפטרה ומפטירין בנבואות יונה... וכו'. עכ"ל.

ועוד בשבלי הלקט שם, (ענין מענין, סי' רס"ט), דבט"ב קורין ג' בני אדם, והשלישי הוא המפטיר, וקורין... מכי תוליד בנים, עד נותן לך כל הימים... לאחר קריאת השלישי שהוא המפטיר, מקדישין עד לעילא... ומפטירין בנביא, אסוף אסיפם, עד כי באלה חפצתי נאום ה', עכ"ל.

דרמ"א, ה"ה הלבוש שהבאנו לעיל והוא ס"ל. דיש לומר קדיש.

ועוד י"ל דגם המרדכי שכתב דאין לומר קדיש, היינו למנהג בני אשכנז, דלעולם אין אומרים קדיש בין קריאת המפטיר בתורה, לבין קריאת ההפטרה. וטעמם ונימוקם עמם, דכיון דאמרו חז"ל בגמ' המפטיר בנביא יקרא בתורה תחילה, וזה כבוד לתורה, שלא יראה שדחה את התורה ועבר מעליה. ואין מגמת פניו אלא בנביא, ואינו חפץ בתורה. לפיכך התקינו המפטיר בנביא יקרא בתורה תחילה. וכיון שכל קריאתו בתורה לפני שקורא בנביא משום כבוד התורה. לפי כך אין להפסיק ביניהם בקדיש. ובשבתות אומרים את הקדיש לפני קריאת המפטיר בתורה. ואפי' כשמוציאים ב' או ג' ס"ת אין הם אומרים אלא קדיש א', ולעולם אין אומרים קדיש בין קריאת המפטיר בתורה לקריאתו בנביא. וכ"ז דוקא למנהג בני אשכנז.¹

אבל למנהג בני ספרד שכשמוציאים ב' ס"ת אומרים שני קדישים. ולא חוששים לזה להפסק, ואומרים קדיש בין קריאת התורה של המפטיר לבין קריאתו בנביא. א"כ מה נשתנה יוה"כ במנחה, ויום ט"ב בשחרית ומנחה, שלא יאמרו אפי' קדיש אחד, אתמאה.

לכן ודאי דהמדפיסים העתיקו זה למנהג אשכנז ובסידורים הספרדים העתיקו מהם. ועוד שאפי' גדולי אשכנז ה"ה הטור, והגהות אשרי ומהרי"ל, והלבוש. כאמור לעיל. כתבו בהדיא שצריך לומר קדיש. ודאי שכן צריך להנהיג.

דעת כנסת הגדולה. גם ראיתי בשיירי כנסת הגדולה (אורח סי' רנ"ג נהגה ס"ז) על זה שהביא הב"י דברי שבלי הלקט שצריך לומר קדיש בין קריאה

מבואר בהדיא דדעתם דצריך לומר קדיש אחר קריאת ס"ת לפני ההפטרה. אלא דברוקח (סי' ר"ח). בהלכות יוה"כ במנחה כתב דאחר ההפטרה ביונה א"א קדיש אלא מחזיר ס"ת למקומו, ואומר קדיש, ומתפללין מנחה. וזה מבואר דכיון שכבר הפטיר הפטרת יונה, הרי אין דבר שיפסיק בין הקדיש שיאמר עתה לקדיש שיאמר טרם תפלת המנחה, ואין להקדיש שני קדישים בזה אחר זה. ואינו סותר לדבריו בס"ש"א, דאומר קדיש קודם ההפטרה.

דעת מהרי"ל. כתב מהרי"ל (דף רנ"ד דפוס מכון י-ס) (הלכות משעב נאכ) וז"ל; אחר תפלת שמונה עשרה אומר קדיש עד דאמירן בעלמא... ומציאין ספר תורה... קורין בסדר ואתחנן. כי תוליד בנים ובני בנים. לשני קורא... לשלישי קורא יעמוד מפטיר, וקורא עד כל הימים. ואומר חצי קדיש ... ומפטיר בספר ירמיה אסוף אסיפם וכו'. עכ"ל.

דעת הטור (נהלכות מעניות). כתב הטור (נסי' מקט"ט). וזה לשונו; מנחה אשרי וקדיש עד לעלא... ויוציא ספר תורה וקורין ויחל. כהן, לוי. והשלישי הוא המפטיר. ואומר קדיש עד לעלא. ויפטיר שובה ויתפללו וכו'. עכ"ל.

דעת הלבוש. כתב בלבוש מלכות (לנוש המור סי' מקנט סעי' ד). וז"ל; ומוציאין ספר תורה וקורין ג' בפרשת ואתחנן, כי תוליד בנים ובני בנים שהוא מעין המאורע, כהן, עד ובכל נפשך, לוי, עד מלבדו, ישראל, עד כל הימים. ואומר חצי קדיש על התורה... והשלישי הוא מפטיר בירמיה, אסוף אסיפם. עד הנה ימים באים. וכו' עכ"ל.

הנה בהדיא כתב שצריך לומר קדיש בין קריאת התורה להפטרה. ואחר דכל הני רבוותא עשרה במנין אשר מפיהם אנו חיים. פסקו בהדיא שצריך לומר קדיש אחר הקריאה לפני ההפטרה. בט"ב בשחרית ובמנחה. וכן במנחת יוה"כ. ומרן הב"י שקבלנו הוראותיו נמי כתב כן בלי חולק, והכי ס"ל. ודאי דכן יש לנהוג ולהנהיג.

מיהו ראיתי בטור בהלכות יוה"כ במנחה, (סי' תרכז) שכתב ומוציאין ס"ת וקורין שלשה בפר' עריות וכו', וכתב ע"ז הרמ"א ז"ל בדרכי משה (אורח נ') וז"ל; וכתב המרדכי (דיומא סי' תשנ) דאין אומרים קדיש על הספר. עכ"ל. זה כתב רמ"א בדרכי משה. אבל בהגהת ש"ע לא הביאו. נראה דדעת רמ"א ז"ל, כדעת מרן ז"ל, דיש לומר קדיש. ועד ממהר לזה תלמידו הגדול

1 אגב, אם אמרתי אבוא אע"ר, מה דחזינון האידנא בקהלות בני אשכנז, דמאחר דהם מקפידים שלא לומר קדיש בין קריאת ס"ת של המפטיר לבין ההפטרה כאמור, מ"מ מברכין מי שבירך לעולה המפטיר, טרם שאמר ההפטרה. ועוד שמוסיפין מי שבירך לעולה להגבהת התורה, ועימו לגולל ס"ת. ועוד ראיתי שעושים מי שבירך לכל החולים (ס'ן צעון רצ"ס ס"ס). ה"מ ישלם דצרו וירפא. וכל מין הפסק מפסיקין באותה שעה, וזה תימה. דקדיש אינם חפצים לומר שחשש הפסק בין קריאת המפטיר בס"ת, לבין הפטרתו בנביא. וכולי האי מפסיקין? ועל דברתי בצדק עם כמה ת"ח בזה. ולא מצאו מענה. והשם הטוב וכו'.

מהרי"ל בדרשותיו הלכות ט"ב נמי כתב בהדיא. שיאמר קדיש אחר הקריאה ואח"כ יפטיר בספר ירמיה. והנה הרוקח כתב ושנה פרקו פעמיים. דצריך לומר קדיש, דבתחילת סי' שי"א כתב וז"ל: מנהג תשעה באב אומר קדיש בט' באב לאחר שקרא שלישי הוא המפטיר בתורה ביוצר וכו'... ואח"כ כתב וז"ל: ואחר שקורא בספר תורה אומר קדיש כמו בשני וחמישי (שאומרים קדיש אחר הקריאה מיד) ומפטירין אסוף אסיפם ומכניסין ס"ת לארון הקודש. עכ"ל.

ואח"כ כתב, ומקדישין בבוקר אחר קריאת התורה לפי שאין לך כל דיבור ודיבור שבתורה שאין בו שם המפורש שאין אנו יודעין, לפיכך צריך להקדיש על אותו ה'... ע"כ יאמר קדיש אחר קריאת התורה. ואח"כ בסדר התפילה כתב ואין גופלין על פניהם שחרית וערבית (פי' צממא) ... ואומר קדיש על קריאת התורה. ומש"כ רבינו בשיירי כנה"ג. דהרוקח כתב שאין לומר קדיש זה בסי' רי"ח וז"ל: למנחה קורין בתורה כהן לוי וישראל וקורין בפרשת עריות משום דאמר בחגיגה (נפ' אין דושין) גזל ועריות נפשו של אדם... יתבייש וישוב, לכך מפטירין ביונה כי שבו מדרכם הרעה וכו'. וביומא... ד' חלוקי כפרה שהיה ר' ישמאל דורש... והחוטא העושה תשובה יתכפר לו לעולם הבא... מצדיק עליו את הדין על כל מקוראותיו ובסוף כתב והמפטיר יברך כל הברכות לפניה ולאחריה וחותרם מוחל וסולח וקדיש ומתפללין מנחה. עכ"ל.

ואח"כ בד"ה והחוטא העושה תשובה וכו'. בסופו כתב: "המפטיר יברך כל הברכות לפניה ולאחריה וחותרם במוחל וסולח וקדיש ומתפללין מנחה. ואח"כ בסדר התפילות כתב וז"ל למנחה (ייה"כ) לוקחין ס"ת וקורין ג' גברי כהן, לוי ישראל בפ' אחרי מות... והשלישי מפטיר בת"ע... ביונה, וא"א קדיש אלא מחזיר התורה. ואומר קדיש ומתפללין במנחה כמו ליוצר. ונראה דדבריו סותרין ממה שכתב בהלכות ט"ב. בסי' שי"א, דשם בהלכות ט"ב כתב דאומר קדיש אחר הקריאה לפני ההפטר, ובסי' רי"ח במנחת יוה"כ כתב שאין אומרים קדיש,

אלא דאפשר ליישב, (כדמצינן לעיל) דבהלכות ט"ב כתב לומר קדיש אחר הקריאה לפני ההפטר. ובמנחת יוה"כ לא הזכיר מזה אלא כתב דאחר ההפטר כבר לא יאמר קדיש. וילמד סתום מן המפורש. דיאמר קדיש מיד אחר הקריאה.

להפטר. כל שאומרים הפטר. וכשאין הפטר. כגון: בשבת במנחה אזי אין לומר קדיש אלא לפני תפילת העמידה. וכתב ע"ז דכן דעת בעל הטורים, וכן דעת הר"ד אבודרהם. והביא שכן דעת הלבוש (סי' מקנט) בהלכות ט"ב כאמור לעיל. מיהו כתב לתמוה בדברי הלבוש (סי' מנצ) נראה איפכא². וסו"ד כתב דיותר נראה דמ"ש הלבוש (נסי' מנצ) הוא ט"ס או לאו דוקא, והניח בדוחק.

וכתב עוד (השכנה"ג) שראה מנהג זה בעירו, שאין אומרים קדיש בט"ב ובמנחת יוה"כ אחר הקריאה. ואולי שהיו רגילין גדולי הדור לסמוך על ש"צ בענייני התפילה ואולי איזה ש"צ היה אשכנזי, והיה מנהגו שלא לאומרו כמנהג אשכנז, ומשם נתפשט המנהג. או שראו בסידורים והנהיגו כן. והוסיף עוד – וימים רבים עמדתי מרעיד על המנהג הזה ועלה בדעתי לבטלו אבל מפני שנתפשט המנהג שלא לאמרו ויש סמך למנהגם מדברי הרוקח ומהרי"ל. משכתי ידי שלא לשנות, ומ"מ לבי מהסס (שכן לשנות המנהג) עד שמצאתי להרמב"ם (נפ' י"ז מהלכות תפילה הלכה כ"א) שכתב במנחה של יוה"כ אומר תהילה לדוד וסדר היום ואומר קדיש ומוציאין ס"ת וקורין בו ומחזירו ואו' קדיש ומתפללין מנחה וכן דתעניות קוראין... אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה עכ"ל הרמב"ם.

וכתב ע"ז השכנה"ג. אזי ינוח לי, ונחה שקטה נפשי, דודאי מנהגן מיוסד על פי סברת הרמב"ם ז"ל, דמוכח בדבריו דאף במנחת יוה"כ דאיכא הפטרה אין אומרים קדיש אחר הקריאה. ומן התימה על הרב בית יוסף שהוא נאמן ביתו של הרמב"ם. ועשה פי' עליו. וכמן דמנח ליה בכיסתיה דמי. איך כתב דברי שבלי הלקט בסתם משנה. ולא כתב שהרמב"ם חולק. ואולי ס"ל דהרמב"ם דיבר לפי מנהגו... והאריך עוד וסו"ד כתב וצ"ע. עכ"ל, דרבינו מהר"ח בן בנישתי זלה"ה. בשיירי כנסת הגדולה. שם.

ואנן בעניותין. אשתומם כשעה חדא. ואחר נשיקת עפר וכו'. נדון לפניו בקרקע.

א. חדא. דכתב דיש סמך לאלה שלא אומרים קדיש מן הרוקח בסי' רי"ח במנחת יוה"כ. וכן מהרי"ל בדרשותיו דכתבו שאין אומרים קדיש, ואנחנו מצאנו ראינו כמובא לעיל, דברוקח סי' שי"א הלכות ט"ב כתב בהדיא, לומר קדיש בין הקריאה להפטר. וכן

וגם הוא ז"ל שם נתן טעם כדברי מהרי"ל, אמאי אין אומרים קדיש לפני קריאת המפטיר בס"ת ככל שבתות וימים טובים. שנה ופירש, דמשונה קדיש זה משאר קדישים דכל קדישים הם אחר שנשלם חובת היום למנין העולים. והמפטיר הוא יתר על מנין העולים. אבל הכא בתעניות, השלישי הוא ממנין העולים לכן יש לומר הקדיש אחר הקריאה שלו מיד ואח"כ ההפטרות וכו'.

ואילו הכא סי' תצ"ב, כתב שאין אומרים קדיש וכו', וע"ז האריך שם ה"ר שכנה"ג, ודחק לומר דבסי' תצ"ב הוא טעות סופר, עכ"ד. יוצא איפוא, דגם השכנה"ג ס"ל בדעת הלבוש, דצריך לומר קדיש אחר הקריאה מיד קודם ההפטרות, ועוד אני אומר, דאי אפשר לומר דהלבוש ז"ל איירי בתעניות למנהג ספרד שאין אומרים הפטרות, אלא רק בט"ב, ולכן כתב שהקדיש שאחר הקריאה הוא הקדיש שלפני תפילת העמידה. זה אינו. שהרי כתב בהדיא. "אבל במנחה שאומרים בו הפטרות א"א קדיש על הס"ת מיד אלא וכו'". וסו"ד כתב ע"ז השכנה"ג וצ"ע.

עוד ראיתי בס' נועם מגדים (להגאון בעל ה"פרי מגדים", אות יד) שכתב שדעת ה"לבוש" (סי' תקנ"ט ס"ג) כי בט"ב שחרית צריך לומר קדיש אחר קריאת השלישי בס"ת, קודם ההפטרות, ע"ש.

ד. מש"כ השכנה"ג "וימים רבים עמדת מרעיד על המנהג הזה, שאין אומרים קדיש בין קריאה להפטרות, ועלה בדעתי לבטלו. ומפני שיש סמך למנהג מדברי הרוקח ומהרי"ל, משכתי ידי שלא לשנות המנהג, ומ"מ לבי מהסס שכן לבטלו.

הנה לפי מה שנתבאר לעיל, דעת הרוקח ומהרי"ל בהדיא. דס"ל שצריך לומר קדיש, וא"כ לדעתו הק', ודאי שראוי לבטל המנהג שלא אומרים קדיש. ולהנהיג לומר קדיש, כמש"כ כל הראשונים, מאמר חז"ל, שאין לך כל דיבור ודיבור בתורה שאין יוצאין ממנו צרופי שמותיו של הקב"ה שאין אנו יודעין אותן. ולכן צריך להקדיש את שמותיו אחר הקריאה.

ה. מש"כ השכנה"ג בסו"ד, "עד שזיכני ה' ומצאתי להרמב"ם בפ' י"ב מהלכות תפילה. (הלכה כ"א) שכתב ובמנחה של שבת ומנחה של יוה"כ אחר שיגמור ש"צ תהילה לדוד וסדר היום אומר קדיש ומוציאין ס"ת ועולין וקוראין בו ומחזירו ואו' קדיש ומתפלל מנחה וכן בתעניות עכ"ל. אז ינוח לי ונחה שקטה נפשי דודאי מנהגן מיוסד ע"פ הרמב"ם וכו' ותמה על הב"י

ב. מש"כ (הכנה"ג) שדעת מהרי"ל במנחת יוה"כ שאין לומר קדיש אחר הקריאה. ולעיל אנן בעניינן הבאנו דברי מהרי"ל בהדיא, בהלכות ט"ב שצריך לומר קדיש בין הקריאה להפטרות, דכל שיש הפסק בהפטרות, צריך לומר קדיש א' אחר הקריאה – וקדיש א' לפני תפלת העמידה.

והנה במהרי"ל הלכות יוה"כ (דף שנג דפו' מכו' י"ס) כתב וז"ל: א"א קדיש במנחה אחר הקורא דהא אומר קדיש מיד קודם תפלת י"ח וכו' ובאמת נראין דבריו שם סותרים מה שכתב בהלכות ט"ב כאמור לעיל.

ואחר העיון ומצוה ליישב. נראה אכתי שעיקר הוא משכ' בהלכות ט"ב. כי שם שם לו חק ומשפט. והיתה לבאר. שכתב שם וז"ל: לשלישי קורא יעמוד מפטיר וקורא בתורה עד "כל הימים". ואו' חצי קדיש. והוסיף לבאר וז"ל: דמשונה קדיש זה מכל שאר קדישי הקריאה, שבכולם (ששמות וימים טו"ס) אומר הקדיש לפני עליית המפטיר וזה אחריו. משום דהוא עולה למנין הקוראים בתורה. דלא פוחתין משלשה... ומפטיר בס' ירמיה אסוף אסיפים וכו'. וז"ד, בהלכות ט"ב. וא"כ מש"כ בהלכות מנחת יוה"כ, שאין אומרים קדיש אחר הקריאה. – יהיב טעמא. – כיון דאומר מיד קדיש קודם תפילת י"ח. משמע דהוא אומר מיד עוד קדיש, לכן אין לומר קדיש. שאין לומר שני קדישין בזא"ז, אבל לפי מש"כ בהלכות ט"ב, שאומר את הקדיש אחר הקריאה קודם ההפטרות, אם כן יש הפסק גדול בין קדיש של הקריאה לקדיש שלפני תפילת העמידה. כך נלע"ד ליישב. וזה ברור, ואם כן, דעת הרוקח ומהרי"ל בהדיא דצריך לומר קדיש אחר הקריאה קודם הפטרות.

ג. מש"כ רבינו השכנה"ג, דהלבוש סי' תצ"ב כתב שאין לומר קדיש, גם ע"ז יש לתמוה, ממש"כ לעיל דברי הלבוש הלכות ט"ב סי' תקנ"ט סעי' ד' שכתב בהדיא. שצריך לומר קדיש אחר קריאת ס"ת מיד ואח"כ מפטיר ההפטרות.

ואחר העיון בסי' תצ"ב גבי תעניות בה"ב שאחר הפסח, כתב וז"ל: אבל במנחה שאומרים הפטרות. א"א קדיש על הס"ת מיד אלא קדיש אחד אומר קודם הוצאת ס"ת אחר אשרי. והקדיש הראוי להיות על קריאת ס"ת אומרים אותו לפני העמוד. ע"כ.

והנה מה שהאריך לתמוה השכנה"ג על דברי הלבוש אלו. באמת תמוהים הדברים. ולא עוד אלא שסותרים דברי עצמו שכתב בהלכות ט"ב סי' תקנ"ט.

1. שכן דעת מרן ז"ל, דכל בית ישראל אליו ישמעון. 2. כן דעת שבלי הלקט (שנה ופי' – צסי' עט, וצסי' רסט, וצסי' טז). 3. וכן דעת הגהות אשירי (סוף מס' מעניי' סי' לט). 4. וכן דעת רבינו דוד אבודרהם (הרד"א) ז"ל בסדר תפלת תעניות (דף נד דפו' ונניח). 5. דעת הטור סי' תקעט. 6. וכן דעת הכלבו (סי' ק"צ). 7. וכן דעת הרוקח בסי' שי"א חזר ושנה שם ע"ש. 8. דעת מהרי"ל (הלכות ט"ז, דף נד, מכו' י-ס). 9. דעת הלבוש (לבוש החור, סי' תקנט). 10. השיירי כנסת הגדולה (סי' לנצ). 11. ה"פרי מגדים – נועם מגדים", (אות יד)

ואם כן, ודאי דהכי נקטינן להלכה ולמעשה. ויש לתקן הסיפורים. דהם ע"פ מנהג בני אשכנז, כמו שכתב השכנה"ג דש"צ אשכנזי הגהיג להם כך. ונ"ל דש"צ האשכנזים שנוהגים שלא לומר קדיש הם ע"פ מש"כ רמ"א ז"ל בדרכי משה סי' תרכ"ב בשם המרדכי, דאין לומר קדיש אחר קריאת ס"ת במנחה של יוה"כ. וטעמם, דכיון שכל קריאת המפטיר בתורה היא משום שלא יראה כאילו הוא חפץ בנביא יותר מן התורה. ולכן חיבוהו חכמים ואמרו המפטיר בנביא, יקרא בתורה תחילה, וא"כ אין ראוי להפסיק בין קריאת המפטיר בתורה, להפטרותו בנביא. וכדביאר זאת השכנה"ג. שם. וכ"כ ה"לבוש, אבל למנהג בני ספרד, שאומרים קדיש בין קריאת המפטיר בתורה לבין ההפטרות, בכל זמן שמוציאין ב' ס"ת, ולא חיישינן להפסק, ה"נ יש לומר קדיש אחר הקריאה קודם ההפטרות.

והי"ת יאיר עינינו בתורתו ויתקדש שמו ית' בעולמות שברא. ויתגלה כבוד מלכותו עלינו מהרה. אמן.

ועתה (תשס"ח*) ראיתי להגאון מופה"ד בספר חזון עובדיה חלק ימים נוראים (תפילת מנחה של יוה"כ סעי' ז'), שעמד בזה. וכתב וז"ל: העולה השלישי שהוא המפטיר במנחת יוה"כ לא יפסיק בקדיש בין קריאת התורה להפטרות. אלא יאמר הקדיש אחר ההפטרות. ואחר שיאמרו מזמור לדוד הבו לה' בני אלים בעת חזרת ס"ת, יחזור הש"צ לומר קדיש לפני תפילת מנחה. עכ"ל.

ובביאורים (אות ו) כתב שכן הורה מהר"י אבן מיגאש בתשובה סי' פ"ט. והגאון ר"ע איגר. והרב בן שמעון, בס' בנהר מצרים. ושכן דעת הרוקח סי' רי"ח,

למה לא פסק כהרמב"ם. וכתב עוד דאולי הרמב"ם כתב לפי מנהגו דנראה לפי דבריו דאפי' בשחרית לא היו אומרים קדיש אחר קריאת ס"ת... ואנן דנהגינן לומר קדיש אחר קריאת ס"ת בכל יום גם במנחה כשיש הפטרה אומר קדיש אחר קריאה קודם הפטרה... וסו"ד כתב וצ"ע.

הנה אנן בעניותין לא זכינן להבין, מה נחה שקטה נפשו הק' דרבינו השכנה"ג. ולכאור' הרואה יראה שם בהרמב"ם שלא בא אלא לבאר, אלו ימים שמוציאין ס"ת במנחה, ואלו ימים שאין מוציאין ס"ת במנחה.

וז"ל הרמב"ם ז"ל; (סס) במנחה של שבת ויום הכפורים, אחר שיגמור ש"צ תהילה לדוד וסדר היום אומר קדיש ומוציאין ס"ת וקוראין בו ומחזירו ואו' קדיש ומתפללין מנחה, וכן בתעניות קוראין במנחה. ואחר כך או' קדיש ומתפללין תפילת מנחה. אבל ביום טוב לא נהגו לקרות במנחה. עכ"ל הרמב"ם שם.

ומה יש ללמוד מזה, אם אומרים קדיש קודם הפטרה אם לאו. והרי לא הזכיר כלל ענין ההפטרות, וכי נאמר שכיון שהרמב"ם כאן השווה תפילת מנחה של שבת עם תפילת מנחה של יוה"כ אזי כשם שבמנחה של שבת אין הפטרה גם במנחת יוה"כ ליכא הפטרה? כיון דהכא לא כתב הפטרה במנחת יוה"כ, אלא כתב קוראין בתורה ומתפללין מנחה. זה ודאי אינו. ואח"כ מצאתי בס' שדה הארץ שהשיג כן על השכנה"ג דהרמב"ם לא דיבר מזה. (ויצוה לקמן צעזע"ת דעת הר' נהר מנחם, והר' שדה הארץ) וגם אח"כ חזר בו השכנה"ג וסתר המנוחה שנחל בתחילה. והניח בצ"ע על המנהג. ודעתו שצריך לומר קדיש.

דעת הפרי מגדים – נועם מגדים. בקונטרס "נועם מגדים", (אות יד) כתב וז"ל: במנחה דתענית צבור וגם בשחרית ט"ב, אומר קדיש לאחר שקרא השלישי בתורה, וכמבואר ב"לבוש" סי' תקנ"ט ס"ג, וכ' שמשונה קדיש זה משאר קדישים שאומרים קודם קריאת המפטיר בתורה בכל שבת, משא"כ כאן שהשלישי הוא מחובת היום הוא המפטיר.... בט"ב שחרית אומר הקדיש אחר שקרא השלישי בתורה, קודם הגבהת ס"ת, ואח"כ קורא הפטרה "אסף אסיפם"... וכאמור. עכ"ל.

ע"כ מכל האמור, הנה מבואר, דראוי, וצריך להנהיג לומר קדיש אחר קריאת ס"ת קודם הפטרה בט"ב. ובמנחת יוה"כ.

* א.ה. ראה במש"כ בהערה שבסוף המאמר. המערכת.

השלישי. ולכן כיון שלא אמרו קודם המפטיר אין צורך עוד לומר קדיש.

מיהו לפי דברי כל הראשונים שכתבו שאמירת הקדיש היא, כדי להקדיש את שמותיו של הקב"ה. שאין לך כל דיבור ודיבור בתורה שאין בו כמה צרופי שמותיו של הקב"ה שאין אנו יודעין אותן. (כאמור לעיל). לכן מנהג העולם לומר קדיש בשני וחמישי, ואחר כל קריאת ס"ת. דלא כהר"י מיגאש ז"ל.

ולפי מנהג בני ספרד שכשמוציאין ב' ס"ת כגון, בימים טובים, ובשבת ור"ח וכדו'. שאומרים ב' קדישים. אחד, קודם עליית המפטיר לקרות בתורה שהוא אחר ששלמו העולים לחובת היום. וא', אחר קריאתו בתורה. קודם קריאת ההפטרות בנביא. ולא חיישינן בזה להפסק. אם כן יוצא איפה. דבט"ב, ובמנחת יוה"כ, יש לומר קדיש אחר הקריאה קודם ההפטרות. ואין ראיה מדברי הר"י מיגאש ז"ל.

✽ עוד כתב שם הרב (שליט"א) (חזון עוזדיה שס), שכן כתב ר"ע איגר בחידושו סי' תקנט. ע"כ.

והנה הגאון ר"ע איגר זי"ע, בהגהותיו על הש"ע (סי' תקנט), כתב שראה שנוהגים לומר קדיש אחר השלישי שקרא בתורה קודם שאומרים ההפטרות בט"ב. ותמה על המנהג, שהרי לעולם אין אומרים קדיש בין המפטיר שקרא בתורה, לבין קריאתו בנביא. שאם מפסיקים בקדיש אחר קריאת המפטיר בתורה צריך להעלות עוד עולה בתורה, שלא יהא הפסק בין קריאתו בתורה, לבין קריאתו בנביא. דאם לא כן, הוי המפטיר כקורא בנביא לחוד, והוי גנאי לתורה. וכתב דעכ"ז לא מלאני ליבי לבטל המנהג שנוהגים לומר קדיש, ובסוף דבריו, כתב דראוי לומר קדיש אחר ההפטרות. עכ"ל.

והנה ברור בדבריו, דאיירי למנהג בני אשכנז, דלעולם אין אומרים קדיש בין קריאת המפטיר בתורה לבין קריאתו בנביא, משום חשש הפסק. אבל למנהג בני ספרד שבכל ימים טובים, ובכל שבת שמוציאין ב' ספרים אומרים קדיש אחר קריאת המפטיר בתורה לפני שיפטיר בנביא. (ורק נזהרים שלא לעשות מי שצריך לו השכנה וכדו', עד אחר שיגמור צרכו ההפטרות). אם כן בט"ב ובמנחת יוה"כ ודאי דצריך לומר קדיש. (ועי' לעיל בהערה 1, שכיום יש לתמוה על מנהג בני אשכנז).

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (חזון עוזדיה שס) שכן כתב הגאון מהר"ר בן שמעון בס' נהר מצרים. (הל' ט"ז סעי' טז).

והביא דברי המרדכי (שהנחנו לעיל מדרכי משה סי' מרכנ). ועוד פוסקים, עכ"ל ע"ש.

ואמרת, אעבור פרשתא דא ואתנייה.

✽ הנה מה שכתב רבינו שליט"א, דהכי ס"ל למהר"י אבן מיגאש בתשובות סי' פ"ט.

נעתיק לשונו דמהר"י אבן מיגאש זלה"ה. וז"ל: וששאלת. מפני מה, תקינו לומר קדיש בשבתות וימים טובים אחר שקראו בתורה. ולא תקינו כן בשני וחמישי. ואם היה זה כדי להפסיק בין הקריאה שהחויב בה מן התורה, ובין קריאת המפטיר שהיא מדרבנן. הנה אנחנו רואים במנחת יוה"כ ובט"ב, והיות השלישי מפטיר ואינו מפסיק ביניהם בקדיש.

תשובה: מה שחייבו לומר קדיש בשבתות וימים טובים אחר קריאת ס"ת, הוא משום דאיכא נביא. כדי להפסיק בו בין קריאת התורה ובין הקריאה בנביא. ולפי שאין נביא בשני וחמישי אין אנו צריכים לקדיש. ומה שחייבו במנחת ביוה"כ, ובט"ב, דאיכא נביא, שלא יפסיק בין הקריאה בתורה ובין הקריאה בנביא. הוא לפי שהתקינו שיהא הקורא בנביא, קורא בתורה תחילה ואח"כ יקרא בנביא. וזה כבוד לתורה. שלא יראה שדחה את התורה ועבר מעליה. ואין מגמת פניו אלא לקרות בנביא בלבד. ושאינו צריך לתורה. ולהיות שהקורין בתורה ביוה"כ ובט"ב הם שלושה בלבד. ואמרו אין פוחתין מהן, ואין מוסיפין עליהן. אם באנו לומר קדיש אחר קריאת התורה היינו מוסיפין על הקורין בתורה, וע"כ אמרנו שיהא השלישי הקורא בתורה הוא המפטיר בנביא. ויעלה לשתי הכוונות. האחת, שלא יפטיר בנביא אלא אחר שקרא בתורה. והשני, שלא יקראו בתורה כי אם ג' בלבד. ולא נוסף עליהם וכו'. עכ"ל הר"י מיגאש ז"ל.

והנה הרואה. בעיניו יראה ולבבו יבין, דמרנא ורבנא הר"י אבן מיגאש זלה"ה. לשיטתיה אזיל דאין צורך לומר קדיש כלל על התורה. דפשיטא ליה דבשני וחמישי אין אומרים לעולם קדיש על התורה. וכל אמירת הקדיש בשבתות וימים טובים רק כדי להבדיל בין קריאת התורה במנין העולים לחובת היום, לבין המפטיר שכל קריאתו בתורה מפני כבוד תורה, שלא יקרא בנביא בלבד. ולפי שיטתו היה צריך, כי בט"ב ובמנחת יוה"כ יאמרו הקדיש קודם עליית השלישי לס"ת כיון שהוא המפטיר. אך מכיון שהוא שלישי ממנין העולים, א"א לומר קדיש קודם שקרא

קדיש לפני קריאתו אחר קריאת השביעי. ובתעניות, ובמנחה של יוה"כ, וכן בשחרית של ט"ב. הוא עולה מן מנין העולים. כיון שלא אמרו קדיש אחר העולה השני. וכשחל ר"ח בשבת אחר שהשלים השביעי הפרשה אומר קדיש כבכל שבתות השנה. והמפטיר קורא בפרשת ר"ח... ואחריו אומר קדיש שני. שזאת הקריאה אינה נקראת מפטיר כמו בכל שבת. שאינה אלא מפני כבוד תורה, אלא. היא קריאה של חובה ואומרים עליה קדיש. והוא הדין לכל יום שיש בו ב' ספרים כמו ברגלים, ויוה"כ, שאומרים קדיש על הראשון וקדיש על השני... ובר"ח טבת (נחול) שמוציאין ב' ספרים. אחד, לפרשת ר"ח. ואחד, לחנוכה... אין אומרים קדיש בראשון לפי שאין מפסיקין בקדיש בין שלישי לרביעי כיון שחובת היום בארבעה. ואין אומרים קדיש עד שיעלו כל המחוייבים לעלות. ואומר קדיש אחר ספר שני. וכן בחולו של פסח שמוציאין ב' ספרים וקורים ארבעה. ובשבת שיש ג' ספרים אין אומרים קדיש על הראשון לפי שאין אומרים קדיש בין שישי לשביעי. (שלא נשלו חובת העולים עד אחר השביעי). אלא, אומרים קדיש על ספר השני שקרא בו השביעי. ועוד קדיש על ספר שלישי שקורא בו המפטיר פרשה של אותה שבת. (דאע"פ שהוא אינו מחובת מנין העולים מ"מ הוא חובת קריאה של קרבן היום ואינו דומה למפטיר של אחר השבתות). אלו דברי התשב"ץ שם.

והנה דברי קדשו ברור מללו (כדמזכר הלבוש, כמוצא לעיל), דסתם מפטיר בכל שבת שאינו קורא, אלא, לכבוד התורה כדי שלא יקרא בנביא בלבד. אזי אין לומר קדיש בין קריאתו בתורה לבין קריאת ההפטרה. אבל אם הקריאה היא לחובת היום אע"פ שאינה לחובת מנין העולים. עכ"ז לחובה היא, וצריך לומר קדיש אחר קריאתו בתורה. ואם כן, כל שכן וק"ו בט"ב ובמנחת יוה"כ שהקריאה היא מקריאת חובת היום וגם העולה השלישי הוא ממנין העולים ואינו סתם מפטיר כדי לקרות בנביא. אלא, הוא קורא בתורה מחובת היום. ודאי דצריך לומר קדיש לדעת התשב"ץ ז"ל, ואדרבה, מצאנו חבר לרבותינו מצוקי ארץ הנז"ל, הוא התשב"ץ ז"ל.

עוד מצאתי בקונטרס "נועם מגדים", (לנעמ"ס פמ"ג) בהגהות "בית הלוי" (שם אות קנט), שכתב ה"תשב"ץ ז"ל. דכאשר מוציאים ב' ס"ת צריך לומר שני קדישים, שכן הוא מנהג בני ספרד, וכ"כ הר"ד

והרואה יראה, ששם גם כן כתב שיש בתי כנסיות שאומרים קדיש, ויש שאינם אומרים קדיש. וכתב ע"ז הגאון המחבר ז"ל. דהנכון שלא לומר קדיש כי אם אחר ההפטרה, והטעם שאם יאמר קדיש אחר הקריאה הרי הפסיק. ויתחייב המפטיר בנביא לחזור ולקרות בתורה. וזה לא יתכן. דאין מוסיפין על שלושה עולין. זה ת"ד שם.

וחזר הדין דהרב ז"ל שם חשש להפסק ולא גילה לנו מה היו עושין בשבת שמוציאין ב' ס"ת שהרי כל קהילות ספרד נוהגים לומר קדיש אחר הקריאה בתורה לפני ההפטרה. ומאי שנא הכא, בט"ב ובמנחת יוה"כ. ואם כן למנהג ספרד, דבכל פעם שמוציאים ב' ס"ת אומרים קדיש שני, אחר קריאת המפטיר בתורה לפני ההפטרה, וה"נ צריך לומר קדיש.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שם) בשם הרד"א שאין לומר קדיש במנחת יוה"כ אחר ההפטרה.

והנה כבר הבאנו לעיל דברי הר"ד אבודרהם, דבהל' ט"ב כתב בהדיא, שיאמר קדיש אחר הקריאה לפני ההפטרה. וגם גברא רבא קמסהיד עליה הוא הרב שיירי כנסת הגדולה שכתב בסי רצ"ב, שדעת הרד"א כדעת האומרים שצריך לומר קדיש אחר הקריאה לפני ההפטרה. ודו"ק, אלא שהרד"א ז"ל, בהל' יוה"כ במנחה, לא הזכיר כלל אם יאמר קדיש אם לאו. אלא, קיצר הדברים ומה יש להוכיח משם. אחר דבהל' ט"ב כתב בהדיא, שיאמר קדיש אחר קריאת השלישי בתורה ואח"כ מפטיר בירמיה ומברך ברכות ההפטרה עד מגן דוד. וכן במנחה. עכ"ל.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שם) דהרוקח סי' רי"ח כתב שאין לומר קדיש.

וכבר הבאנו לעיל דברי הרוקח בסי' שי"א, הל' ט"ב, שכתב בהדיא. שצריך לומר קדיש אחר הקריאה קודם ההפטרה. וישבנו דבריו על נכון בס"ד. וכמו שהביאו הרב שכנה"ג ז"ל.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שם) דהתשב"ץ (סי' סי' ט"ז) כתב, ובשחרית של ט"ב, וכן במנחה של יוה"כ, המפטיר עולה למנין שלושה כיון שלא הפסיקו בקדיש. וכו'.

אחר הכבוד והמחילה, והס"ר, הנה התשב"ץ שם בהדיא, מוכח מדבריו, שצריך לומר קדיש אחר הקריאה קודם ההפטרה. ונביא דבריו בס"ד. שכתב שם כלל, דכל שהמפטיר אינו קורא בתורה אלא מפני כבוד תורה וכדי שיאמרו שהתורה עיקר, ע"כ אומרים

קדיש לקריאת המפטיר כמנהג בני אשכנז כיום, אבל למנהג בני ספרד, לא נמצא סמך ואפי' קלוש בזה, שלא לומר קדיש. כיון שבכל פעם שהמפטיר קורא קריאת היום כגון בשבת ר"ח ובימים טובים וכדו'. ואע"פ דאינו ממנין העולים. אומרים קדיש. ובט' באב ובמנחת יוה"כ לא יאמרו! זה ודאי לא ניתן להיאמר.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שס) דבשו"ת שדה הארץ (סי' כ"ט) (לרצי אנהס מיוחס ולה"ה) כתב שהרבנים שלוחי ציבור בירושלים אמרו כי מימיהם לא אמרו הקדיש שאחר קריאת התורה בתשעה באב ובמנחת יוה"כ קודם ההפטרות עכ"ל הרב (שליט"א).

והנה אחר העיון שם בס' שדה הארץ, רבתה התמיהה כפליים. דשם הרב שדה הארץ. פסיק ותני בהדיא, דהמנהג של אותם שלוחי ציבור אין להם על מה שיסמוכו. וסיים התשובה וז"ל: "כלל העולה כפי הנראה לענ"ד דצריך לומר הקדיש אחר הקריאה" ע"ש. כלומר דדעתו כדעת הרב שכנה"ג ז"ל דמנהג השלוחי ציבור לפי שראו בסידורים, והסידורים הועתקו מש"צ אשכנזי ע"ש, מיהו כ"ז נגד דעת מר"ן והפוסקים אשר מפייהם אנו חיים.

עוד כתב שם הר' שדה הארץ, לדחות את דברי השכנה"ג במה שכתב שמצא להרמב"ם בהלכות תפילה (פ' י"ג הלכה כ"א), דנראה מדבריו שאין אומרים קדיש. ודחה ד"ק, וכתב דהרמב"ם התם לא לאשמועין בהאי בבא מנין הקדישים שצריכין ליאמר עתה, כי אם חיוב קריאת התורה וכן מדויק וכו' עכ"ל.

והשבח להי"ת שזכיתי וכיוונתי לדבריו הקדושים ולדעתו הגדולה, כמ"ש בעניותי לעיל, בהערה ה' על דברי השכנה"ג, וא"כ נוסף גם הוא על גדולינו, הוא הר' שדה הארץ דס"ל ככל הפוסקים הנז"ל, שצריך לומר קדיש אחר הקריאה קודם ההפטרות, בט"ב, ובמנחת יוה"כ.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שס) דדעת מהרי"ל שלא לומר קדיש, וכבר הבאנו לעיל דבריו של המהרי"ל כלשונו, שצריך לומר קדיש.

✽ עוד הביא משם שדי חמד (מערכת יוה"כ סי' ז' אות ט) שהמנהג שלא לומר קדיש. והנה המעיין בשדי חמד שם יראה דהוא ז"ל נסתפק בזה ומצדד שצריך לומר קדיש. ותמה על המנהג.

ועוד הביא שם השדי חמד אחד מן קמאי ס' התניא רבתי (שהיה גדור הרשע"א כמוצא להג' למיד"א ז"ל נ"ס

אבודרהם, לומר על כל ספר קדיש, ולפ"ז יש לומר קדיש בט"ב, ובמנחת יוה"כ, אחר קריאת השלישי בס"ת קודם ההפטרות, ע"כ. הנה כתב בהדיא, דדעת התשב"ץ ז"ל, דצריך לומר קדיש, כאמור.

✽ עוד כתב הרב (שליט"א) (שס) דנראה מדברי הריב"ש סי' שכ"א, שאין לומר קדיש. וכו'.

ושוב יסלח האדון, עט"ר (שליט"א). דאדרבה כלפי לייא, מדברי הריב"ש שם מוכח בהדיא, כדברי התשב"ץ. וכתב שכן מנהג ארגו"ן, דאם הקריאה של המפטיר היא קריאה של חובה, כגון: שבת וראש חדש אומרים קדיש על כל ספר וספר, ואין לחשוש להפסק בין קריאת התורה של המפטיר לבין הפטרתו בנביא. ורק בשאר שבתות שכל קריאתו של המפטיר בתורה אינו אלא לכבוד התורה, אזי אין לומר קדיש לפני הפטרת, וכתב שכן המנהג בארץ הזאת. אלא שהביא שם שראה מנהג ברצלונה, (כמנהג חלק מצני אשכנז) שלעולם אפי' שמוציאין ג' ספרים אין אומרים אלא קדיש א' אחר השביעי לפני המפטיר.

וכתב שמנהג הארץ הזאת שאפי' ביום שמוציאין ג' ספרים, אומרים ג' קדישים. רק בשבת במנחה (וכן נמנחת יוה"כ) מחזירין הס"ת ואח"כ אומרים קדיש כדי לעמוד בתפילה מתוך קדיש שאם יאמרו קדיש אחר קריאת התורה לא יוכלו לחזור ולומר קדיש לפני התפילה על בלי מה. עכ"ל.

ובודאי מש"כ שאחר קריאת ס"ת בשבת אין אומרים קדיש כיון שמיד אומרים קדיש לעמוד בתפילה מתוך קדיש. הוא ברור, שאין לומר קדיש אחר קדיש על בלי מה. מיהו מה שנוסף בדבריו "ומנחת יוה"כ". אי לא מסתפינא אמינא דודאי ט"ס, או אישתרבוני אישתרבב. דמה הלשון אומרת "שלא יוכלו לחזור לומר קדיש סמוך לתפילה על בלי מה". והא איכא טובא דמפטירין ביונה. וכמדומה, דהוא ההפטרות הגדולה ביותר מימי שנה. ואינו "על בלי מה". מ"מ מכל דבריו מוכח דאם קריאת המפטיר בתורה הוא מחובת היום לקריאה. או מחובת היום למנין העולים. אין חוששין להפסק בין קריאת המפטיר בתורה לבין קריאתו בנביא. וצריך לומר קדיש ביניהם. וכמנהג ספרד שבכל פעם שהמפטיר קורא מקריאת היום (ולא שחזר על קריאת השנייה) הרי אומר קדיש לפני קריאתו בנביא. וכל הפוסקים שכתבו שאין לומר קדיש לשיטתייהו אזלי, שגם כאשר מוציאין ב' או ג' ספרים, לעולם אינם אומרים

נקטינן. וכן יש לנהוג ולהנהיג. והאל ברחמיו, יקבל תפלותינו ברצון. ויתקדש שמו ית' בעולמות שברא. ויגלה כבוד מלכותו עלינו מהרה. אמן.

והנה אחר כתבי כ"ז, הערני ש"ב הרה"ג ר' רחמים משה שעיו שלט"א, דעוד כמה רבנותא מצוקי ארץ עמדו בזה, ומכללם ה"ה:

הגאון רבי עובדיה הדאיה זצוק"ל, בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו לו"ט סי' טו), שכתב בזה בארוכה ומרפא, שיש לומר קדיש אחר הקריאת ס"ת קודם הפטרה, במנחת יוה"כ, ובט"ב שחרית ומנחה, ואחר העיון שם בד"ק, חזי הוית, דדן בזה והביא דברי הגאון מהר"ר בן שמעון זלה"ה בס' נהר פקוד, ונהר מצרים, שסמך על דברי הרמב"ם הנ"ל. שהביאו רבותינו השכנה"ג, והשדה הארץ, ודחה ראיה זו מהרמב"ם, כמ"ש שכתבנו לעיל בעניותינו, עוד כתב שם, דדעת האבודרהם, ומהרי"ל, והכלבו, והרוקח, והלבוש, כולו ס"ל, שצריך לומר קדיש אחר הקריאת ס"ת קודם הפטרה, ומהם אין לזוז, יתד בל תמוט, כמו שהוכחנו וביררנו, ושוב הביא דברי הרב (שליט"א), בקול סיני שסמך על הרב נהר מצרים שלא לומר קדיש, וכתב ע"ז וכבר ביררנו דאינו כן, ואין להניח כל הפוסקים הנ"ל, שכתבו שצריך לומר קדיש, והדין דין אמת, עכ"ל.

והנה השבח לאל ית', שכיוונתי לדעתו הגדולה, והנה גם הוא ז"ל, כתב דדעת האבודרהם ומהרי"ל והרוקח והכלבו והלבוש, ס"ל, כי צריך לומר קדיש אחר הקס"ת קודם הפטרה, כאמור.

ומאחר עלות, נאמר לי, כי דברי אלה, היו לנגד עיני הגאון הגדול רבי יעקב חיים סופר שליט"א, ואמר, כי כל האמור לעיל אמת ונכון, ואף הוא נהג והנהיג לומר קדיש. כאמור לעיל, וכשזכיתי ליראות לפני מי שגדול, חזר ואמר לי, יפה כתבת, והכל אמת לאמיתו, ונכון, והוסיף ואמר, שיש עוד כ-40 פוסקים דהכי ס"ל. וכששאלתיו, היכן נמצאו כ-40 פוסקים אלו, השיב, עי' בס' בירור הלכה, להגרי"א זילבר זצ"ל, שכתב בזה באורך, ובקשתי עד שמצאתי, שם, בתנינא או"ח ב' סי' תקנ"ט, שהאריך והרחיב כיד ה' הטובה עליו, הפלא ופלא. והביא דברי הראשל"צ (שליט"א), מקול סיני, ומילקוט יוסף, והוכיח לדחות דבריהם, והביא כ-40 פוסקים דס"ל, שצריך לומר קדיש אחר הקריאה לפני הפטרה, שכן למנהג ספרד כולם, וחלק מעדת התימנים,

הגדולים) שכתב בהדיא וז"ל: ומקדישין בין קריאת התורה קודם הפטרה ומפטיר היונה. ע"ש.

דעת התניא רבתי. והנה מצאנו ראינו, בתניא רבתי, דרבי שנה, ופירש, ושילש דבריו, ואלה הם:

בתניא רבתי הלכות תשעה באב, (סי' ס' דף ס"ה) כתב וז"ל: בשחרית של ט"ב... וכשרוצין להוציא ס"ת לקרות בו, אין אומרים גדלו... וקורין שלשה בני אדם, והשלישי הוא מפטיר, וקורא בפרשת היום... כי תוליד בנים ובני בנים, ולאחר קריאת השלישי שהוא המפטיר, אומר קדיש עד לעילא... ומפטיר בנביא, אסף אסיפם וכו' עכ"ל.

עוד בתניא רבתי (הלכות ט"ז, סי' ס"א, דף ס"ו), כתב וז"ל: בתפלת מנחה של תשעה באב... מוציאין ס"ת, ואומר גדלו... וקורין בתורה שלשה בני אדם, והשלישי הוא המפטיר בנביא, וקורין בתורה ויחל משה... ולאחר שקראו שלשה בני אדם, אומר קדיש עד לעילא... ומפטיר בנביא, בסוף הושע, שובה ישראל וכו'. עכ"ל.

עוד בתניא רבתי, הלכות יום הכפורים, (סי' פ"א, דף פ"ו), כתב וז"ל: ובתפלת מנחה... מוציאין ס"ת וקורין בו שלשה בני אדם, בפרשת אחרי מות, מן כמעשה ארץ מצרים, עד סוף הפרשה, והקורא שלישי בתורה, הוא המפטיר בנביא, ומקדישין בין קריאת התורה להפטרה, ומפטיר בתרי עשר בנבואת יונה וכו'. עכ"ל.

קנצי למילין, כיון דאית לן למעלה מעשרה במנין רבותינו קמאי ובתראי, דס"ל דצריך לומר קדיש. ה"ה: 1. השבלי הלקט (סי' ע"ט) ועוד בשבלי הלקט סי' ש"ב. 2. הטור (סי' תקע"ט). 3. הגהות אשרי"י (סוף מס' מענין סי' לח). 4. הר"ד אבודרהם בסדר תפילת תעניות (דף ד"ד-דפ' ונ"ה). 5. הכלבו (סי' ס"ז). 6. הרוקח (סי' ש"א) (בהדיא וזכר ושנה שם). 7. מהרי"ל הלכות ט"ב (דף כ"ד דפוס מכון י-ס). 8. הלבוש סי' תקנ"ט. 9. התשב"ץ ח"ג סי' שכ. 10. הריב"ש סי' שכ"א. 11. ועל הכל דעת מרן בב"י סי' רצב. 12. ובשיירי כנסת הגדולה (לו"ט סי' רנ"ז בהגהת הכ"י). 13. שדה הארץ (ח"ג סי' כח) לרבנו אברהם בכ"ר שמואל מיוחס זלה"ה. 14. ס' תניא רבתי. לחד מן קמאי רבותינו הראשונים. (הלכות ט"ז, סי' ס', ועוד בסי' ס"א, ועוד בהלכות יוה"כ סי' פ"א, דף פ"ו). 15. פרי מגדים – נועם מגדים (אות יד, כמוצא לעיל). כולו ס"ל, שצריך לומר קדיש בט"ב, ובמנחת יוה"כ... ודאי דהכי

גרסא דפרק עשירי—רציד הזהב אות קט, שכתב בהגהות
מת"ס לסי' רפב, שג"ל להורות כמנהגינו, לומר קדיש אחר
הקריאה, לפני ההפטרה, ומסיים "וכן המנהג". (לד' קיצור
ש"ע השלם, (להגר"צ טולידנו ז"ל). לה' שתילי זתים
(למהר"ץ סי' רפב, וסי' תקנט). לו' שו"ת ישכיל עבדי (ח"ו
א"ח סי' טו) (כמוצא לעיל צ"ד). לו' הגרי"מ טוקצינסקי
וצ"ל (לוח ארץ ישראל). לה' הגר"ש סלנט לט"ס' אבן
העוזר (כתב שם דפ"צ אומרים קדיש צין קריאה להפטרה,
וכן נראה לי להורות, עכ"ל). מ' קונטרס אם למקרא.
ובסו"ד כתב דיש עוד כמה גאוני עולם דהכי ס"ל, ודי
בזה. עכ"ד הרב "בירור הלכה" שם. וש"י ודפח"ת.

וחזר הדין, וראשונות ישמיענו, דראוי וצריך
לנהוג ולהנהיג, ולתקן הסידורים, ולהורות, לומר
קדיש אחר קריאת התורה קודם ההפטרה, במ"ב
שחרית ומנחה, וביוה"כ במנחה*.

והאל ית' יקבל ברחמים וברצון את תפלותינו,
וזכות התורה תגן בעדינו ובעד כל זרעינו וז"ל עד
עולם, ויתקדש ויתגדל שמו יתעלה, בעולמות שברא,
והשם שלם, והכסא שלם, ויתגלה כבוד מלכותו עלינו
מהרה. אמן. כ"ר.

[אשמח לקבל תגובות בת. ד. 6362 ירושלים].

פרק י' שם נחית לדינא ולמעשה, וכתב, שכן נראה
להורות. לומר קדיש אחר קריאת ס"ת לפני ההפטרה.
הערת המערכת: אמנם כמ"ש הה"כ לעיל, לדעת מרן
מופה"ד זיע"א, יש לומר הקדיש לאחר ההפטרה. ועכ"פ,
חובה עלינו להזכיר את דברי הגא"ג ר' שריה דבליצקי
שליט"א ב"יתד המאיר" (תמוז תשע"ג סי' תרמח), אשר דן
בזה והעלה כמסקנת הרה"כ, וסיים וכתב בזה"ל: **פשוט
ואין צריך להזכיר שח"ו לעשות מחלוקת בביהכ"ס עבור
זה ביום המר והנמהר, ולעבור על איסורי דאורייתא
החמורים כאונאת דברים ומלבין ברבים וכו' שעבורם
נחרב המקדש בשנאת חינוס, יתבטלו מאה מנהגים ולא
יעברו על דאורייתא אחד, ואיך שיעשו יעשו, רק לפני זה
יש להודיע בלשון נועם מה יעשה ישראל. ואם לא ישמעו
כדאי הוא הר"י מיגאש ודעימיה לסמוך עליהם גם ביותר
מזה. ובפרט שכ"פ ג"ע ידיד נפשנו הגרע"י (שליט"א), עכ"ד.**

כ"כ נציין שמלבד מה שציין הרה"כ, לדברי רבינו
בחזו"ע ימ"נ (עמוד שנה), עוד הוסיף וכתב רבינו בזה
באורך גם בהליכות עולם ח"ב (עמוד קנט), ובחזו"ע ארבע
תעניות (עמ' שפז-שפו), ושם האריך הרחיב בזה בטו"ט,
וסיים בזה"ל: קנצי למלין שבשחרית תשעה באב השלישי
שעולה למפטיר לכתחילה לא יאמר קדיש, אלא לאחר
ההפטרה וכן אני נוהג. ומיהו הנוהגים לומר קדיש בין
הקריאה להפטרה יש להם על מה שיסמוכו. עכ"ל. וד"ת
עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. **המערכת.**

שכשמוציאים ב' ס"ת אומרים שני קדישים, והקדיש
השני הוא בין קריאת המפטיר בתורה לבין ההפטרה,
א"כ ה"ה נמי ביוה"כ וט"ב, צריכים לומר הקדיש אחר
הקריאה קודם ההפטרה, וכתב שכן מנהג חב"ד, וחלק
משאר בני אשכנז.

ושם בס' בירור הלכה, העתיק אלו הפוסקים דהכי
ס"ל: (א) אור זרוע, ח"ב, הלכות ט"ב סי' תט"ז.
(ב) הגהות אשרי, פ"ד תענית. (ג) הרוקח סי' שי"א.
(ד) מעשה הגאונים סי' מט. (ה) שבלי הלקט השלם
(כמוצא לעיל). (ו) תניא רבתי (כמוצא לעיל). (ז) טור סי'
תקע"ט (כמוצא לעיל). (ח) מרן הב"י סי' רצב. (ט) כלבו סי'
ס"ב. (י) ר"ד אבודרהם בהלכות ט"ב. (יא) מהר"ם
מרוטנבורג בס' המנהגים הלכות ט"ב (עמ' לד).
(יב) פרדס הגדול לרש"י, סי' קנה. (יג) מנהגי מהר"ק
(מ"צ ע"ג). (יד) ס' המנהגים למהר"א טירנא (יט ע"ג).
(טו) מהרי"ל הלכות ט"ב, (כמוצא לעיל). (טז) הלבוש, סי'
תקנט. (כמוצא לעיל). (יז) נוהג כצאן יוסף (דיי ט"ג, אות ז
עמ' רמט). (יח) פרי מגדים (נאשל אברהם, סי' תקנט ס"ק
ו). (יט) ובס' נועם מגדים, ובהגהות "בית הלוי" שם
(כמוצא לעיל). (כ) שערי אפרים (שער ח' דין ז"ט)
(כא) החתם סופר (בהגהותיו לש"ע סי' רפ"ג, כב) השומר
אמת (מנהגי טריפולי סי' יט אות א). (כג) מקראי קדש
(להגא' ז"ה גרודזנסקי, ח"א הלכות קריאת התורה כלל ז
וצערי קדושה ס"ק ג), (נראה דט"ס יש כאן וז"ל כלל יח
סעי' ד). (כד) קונטרס עיון תפלה (הרמלוז). (כה) הגאון
מליסא (בסידורו דרך המינס) (כו) קיצור ש"ע (להר"
גנפריד). (כז) תוספת חיים על החיי אדם (כח) כף החיים
(סופר) סי' תקנט (אות מ) (כט) סידור היעב"ץ המקורי –
שערי שמים, (ח"צ דף עג), (ולא כפתמי עולם נשם סי'
מעין גנים סי' רפז נשם סידור "עמודי שמים"). (ל) ה"מעיין
גנים (כתב דנהגו לומר קדיש, כאמור, וללא כעמודי שמים),
(לא) ה"פתחי עולם" (שכ' לסיום, כה"מעין גנים", והיינו,
כהפמ"ג והאור זרוע, ע"ש היטב). (לב) באר יעקב (סי'
תקנ"ט) (א"ה – אם כונת המחבר ז"ל, לסי' נאר יעקב-צרלין
- אני צעוני לא מנאמי זה שם). (לג) ס' זר התורה³ (להגר"צ

3 א"ה – הן אמת, דמ"ש בשם ס' זר התורה – פרק
עשירי, ברביד הזהב אות קי"ט, שצריך לומר קדיש אחר
הקריאה לפני ההפטרה, וסיים "וכן המנהג", הכי איתא
שם. מיהו, בפרק ב' סדר הגבהה וגלילה, כתב סתם, דאחר
שגמרו לקרות בתורה אומרים חצי קדיש, ובמנחת שבת
ויוה"כ ותעניות, אין אומרים ח"ק אחר קה"ת, רק אחר
חזרת הס"ת לאה"ק, אומרים ח"ק לפני שמ"ע. עכ"ל.
ומ"מ נראה מדבריו, דכך ראה נוהגין, אבל, ברביד הזהב

הרב אביה שמריה חדוק

מח"ס אשי ה', ירושלים

סימן קפו

הערות בהלכות ט' באב, ובדיני ט"ב שחל במוצאי שבת

בדין מעוברות ומניקות בת"ב דחוי

הנה מסתימות דברי הפוסקים שלא הוציאו מן הכלל בתענית ת"ב דחוי רק בעלי ברית ודכוותיהו (עי' ש"ע סי' תקנ"ט ס"ט וזנו"כ ס"ט), ולא הוציאו מן הכלל גם מעוברות ומניקות, אף שהוציאו מן הכלל בשאר צומות (עי' למן הש"ע צ"ט תקנ"ד סעיף ה' ולמור"ס צה"ג סי' תק"ן סעיף ה' וזנו"כ שאל ונשאל ח"ד סי' ח' ול"ח), משמע שיש להם להתענות בת"ב דחוי ככל אדם. והכי פשיטא להו למהר"ש הלוי בתשובה (חא"מ סי' ז') ולהרב בית מאיר (סי' תקנ"ט) ולהרב אבני נזר (חא"מ סו"ס תכ"ז), והביאם בשו"ת יביע אומר ח"ה (חא"מ סי' מ' אות ה'). ע"ש. ואולם הבה"ל (סי' תקנ"ט ד"ה ואינו משלים תעניתו) הביא בשם הגרעק"א בשם הרב שבות יעקב (מ"ג סי' ל"ז) שמעוברת שיש לה מיחוש קצת, מותרת לאכול בת"ב דחוי. עכ"ד. ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ה סי' מ' אות ה') כתב להקל בפשיטות שמעוברות ומניקות א"צ להתענות בת"ב דחוי אפילו אינן מצטערות, ומכ"ש האידנא שירדה חולשה לעולם. והיה טעמו, שיש ללמוד כן בק"ו, ומה שלש צומות שחלו בזמנם, שאף חתן ובעל ברית צריכים להתענות בהם, אפ"ה הקילו בהם למעוברות ומניקות (לדעת מרן ז"ל צ"ט תקנ"ד), ט"ב דחוי דקי"ל שבעל ברית אינו משלים תעניתו, אינו דין שמעוברות ומניקות פטורות מלהתענות בו. עכד"ק. וכ"פ ג"כ בחזו"ע ארבע תעניות (עמ' ס'), ובשו"ת יחיה דעת ח"ג (סי' מ'), אך סיים שם שנכון שישתתפו בצער ובאבל של רבים, ויתענו עד חצות. עכ"ד. ואולם הגרב"צ אבא שאול זצ"ל בשו"ת אור לציון ח"ג (עמ' רנ"ט) כתב לדחות, דדוקא יו"ט (דנעל צריח וממן) דוחה תענית דחוי, משא"כ מעוברת ומניקה. עכד"ק ודפח"ה, וסתימות דברי הפוסקים מסייעתו (וע"ע צה"מ תמוז המסעי' ו'). ויש להוסיף עוד שבמקור הדין בטור (סו"ס תקנ"ט) כתב, מעשה שחל ת"ב בשבת ונדחה עד למחרתו והיה רבנו יעבץ בעל ברית והתפלל מנחה בעוד היום גדול ורחץ ולא

השלים תעניתו לפי שיום טוב שלו הוא. עכ"ד. וכתב הב"י שם, ומשמע לי דהא דרבנו יעבץ דוקא בת"ב שחל להיות בשבת ונדחה למחרתו, דכיון דאידיחי לא חמיר כולי האי, אבל אם לא נדחה לא היה מיקל בו בכך, וכן נראה מתוך תשובה אחת מחכמי אשכנז שבאה לידי. עכ"ד. ע"ש. ואי איתא, דכל פטורי דבעל ברית, ילפינן מינייהו בק"ו למעוברות ומניקות, היכי סלקא דעתיה דמרן דמיירי אפילו באינו דחוי, הא תלמוד ערוך בידינו (פסחים דף נ"ד ע"ב) דרש רבא עוברות ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכפורים. ע"ש. ועל כרחך דפשיטא ליה למרן דהך פטורא לבעל ברית בלחוד הוא. ואף שיש לדחות שלצד דמיירי בת"ב דאינו דחוי, ואפ"ה פטירי בעלי ברית, א"כ ק"ו דפטירי בשאר צומות דקילי טפי, ובטל הך ק"ו למעוברות ומניקות, מ"מ פשטות הדברים מורה כהנ"ל דדין הוא בבעל ברית. ודו"ק. [וגם נראה דמניקות חמירי טפי אחר שיכולות לשאוב חלב או ליתן תחליפי חלב. והכל לפי ראות עיני המורה].

וזכיתי לשאול את פי קדשו של מרן ראש הישיבה הגאון הנאמ"ן שליט"א (ליל י"ג תמוז המסעי') בהדין פתגמא דמעוברות ומניקות בת"ב דחוי, והשיבני, מעולם לא אמרנו להקל בזה. והוסיף שכן משמע מסתימות דברי הפוסקים בכל הדורות. ומ"מ אמר בתוך הדברים שאף המקילות בזה יתענו לכה"פ עד חצי היום. עכד"ק. ועיין לו עוד בשו"ת מקור נאמן ח"ב (סי' תע"ו) שכתב בענין מעוברת בת"ב דחוי, שתקח כדורי קלי צום למעוברות או שקדיה (שקדים טמונים) במשך שבוע לפני ט' באב. ובט"ב תשכב במנוחה. ואם אינה מרגישה טוב, חייבת לאכול. עכד"ק. [וכ"ש שאין למעוברות ומניקות להבדיל מיד במוצ"ש, עי' חזו"ע ארבע תעניות עמ' ש"נ, אחר שמשורת הדין אינו ברור לפוטרם. וכן שמעתי בשם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בדרשה. ואכמ"ל].

לפטור חולה מסעודת מלוה מלכה בת"ב. ע"ש. וששתי.

הבדלת חולה לפטור בני ביתו

כתב מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקנ"ו סק"ג) זה החולה שמבדיל תיכף במוצ"ש אפשר דיכול להוציא בני ביתו, דהרי הוה מבדלינן במוצ"ש ויהבינן לינוקא, אי לאו משום דאתי למיסרך, ובכה"ג לא גזרינן. עכ"ד. והביא דבריו בחזו"ע ד' תעניות (עמ' ש"ה). ונשאלתי אם ה"ה באשה מעוברת המבדלת לעצמה, להוציא ידי חובה את בעלה, ולענ"ד אין נראה כן, דהא אמרו במס' סוכה (דף ל"ט ע"ה) באמת אמרו בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבוא מאירה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. ע"ש. ואף שאין דנין אי אפשר מאפשר, מ"מ לא נלע"ד להנהיג בכה"ג שהאשה תבדיל ותוציא, ובעל הבית יבדיל במוצאי ט"ב ככל האדם. וגם החיד"א לא אמר אלא בחולה שהוא בעל הבית ומבדיל כדרכו, וגם במוצ"ש, משא"כ בנ"ד. והבן.

אשה שטעתה בהבדלה

שמעתי שכמה נשים שפתחו את התענית (ט"ז דמו) באמצע היום, והיו צריכות להבדיל תחילה, טעו ובירכו ברכת הגפן בלבד ושתו, והשאלה היא האם צריכים להבדיל שוב. והנה הדבר פשוט, שאם לא בירכו ברכת המבדיל על הכוס, לא עשו ולא כלום, והרי כתב מרן הש"ע (סי' רנ"ט סעיף ו') ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל ה"מ היכא שהבדיל בליל מוצ"ש אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. עכ"ד. והיא דעת בה"ג כמובא בטור שם. ולמאי דחיישינן לסב"ל טובא, יש לנו לחשוש לדעה זו, וכיון שכבר שתתה מן היין, הו"ל טעם קודם שהבדיל, שאינו חוזר ומבדיל ביום. ואין לומר דהא דטעם אינו מבדיל, היינו דוקא בטעם במזיד, אבל בשוגג לא, זה אינו, דהא בגופא דשמעתא בפסחים (דף ק"ו ע"ג) גרסינן, רב ירמיה בר אבא איקלע לבי רב אסי "אישתלי וטעים מידי" הבו ליה כסא ואבדיל, אמרה ליה דביתוהו והא מר לא עביד הכי (דאמר רב אסי טעם אינו מבדיל. רש"י, א"ל שבקיה כרביה ס"ל. ע"ש. ומבואר שאף כשטעם בטעות, אמרינן טעם אינו מבדיל (ומינה להצלה ציוס ראשון לדעת דה"ג). ואף שכתבו התוס' בפסחים שם

אמירות תפלות וסגולות בת"ב שחל במוצ"ש נשאלתי בת"ב שחל במוצ"ש אם אפשר לומר "אלהינו ואלהי אבותינו" ושאר תפלות שנוהגים לומר במוצ"ש, והשבתי שהדבר פשוט שאין לאומרם, וכמ"ש כיו"ב הפוסקים שחולה המבדיל במוצאי ת"ב, וכן אבל העושה הבדלה במוצ"ש, אין לו לומר את הפסוקים שאומרים קודם הבדלה (סוון עובדיה ארבע תעניות עמ' שלי"ט-שלי"ט). וכ"ש בנ"ד. וכן יש ללמוד מדברי הגר"ח פלאג'י זצ"ל במועד לכל חי (סי' י' אות כ"ה). ע"ש. ואם ירצה יאמר תפלות הללו במוצאי ט"ב, אך לא יאמר "את ששת ימי המעשה הבאים לקראתנו" וכו', אלא יאמר "את ימי המעשה" וכו', וכיו"ב אומרים כאשר חל יו"ט באמצע השבוע כידוע. [אף כי הגר"ח פלאג'י זצ"ל בכף החיים סי' ל"א אות כ' הביא בשם הכנה"ג לומר את "ששת" ימי המעשה גם כשחל יו"ט באמצע השבוע. ע"ש. מ"מ בנ"ד נראה דהכל יודו].

ומ"ש בחזו"ע שם שגם כאשר מבדיל על הכוס במוצאי ת"ב, אין אומרים את הפסוקים שרגילים לומר במוצאי שבת, ושכ"כ בשו"ת דברי מלכיאלי ח"ו (סו"ס ט') שלפי מה שנוהגים שלא לומר הפסוקים במוצאי יו"ט בהבדלה שעל הכוס, ה"ה שאין לאומרם במוצאי ט"ב. ע"ש. ובאמת שהמנהג לומר את הפסוקים במוצאי יו"ט, וכן נדפס בכמה מחזורים. ומצד הזכרת פסוקי ברכה ב' באב, אין חשש, שהרי כבר במנחה אומרים נחמו, וכן בברכת הלבנה מברכים ומתברכים, ולכן נראה שבמוצאי ת"ב אפשר לומר את הפסוקים שקודם ההבדלה, וכן נדפס בסידור איש מצליח לת"ב. ע"ש. וכ"ש היכא שהוא דחוי, ובמוצאי ת"ב, כבר הו"ל אור לי"א, דשפיר דמי לומר הפסוקים. ופשוט.

סעודת מלוה מלכה לחולה

ראיתי להגר"ח פלאג'י זצ"ל בשו"ת לב חיים (סי' קנ"ט) שנסתפק אודות חולה שהותר לו לאכול בת"ב שחל במוצ"ש, אם חייב בסעודת מלוה מלכה במוצ"ש. ע"ש. והדעת נוטה שאינו חייב, שהרי כולם דוויים וסחופים, ומה שייך ללוות את המלכה בסעודה וכדומה. ומכ"ש היכא שדעתו לאכול רק למחר בבקר. שו"ר להרה"ג רבי גדעון בן משה נר"ו בעלון יורו משפטיך שהביא בשם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בס' מעין אומר ח"ג (פ"ד סי' כ"ג), שהורה

הרחיצה במים, ומנהג ערי אדום לקנח בנייר או מטלית, אין נקי בזה. ע"ש. ומ"מ בת"ב יזהר לא להרבות בזה, דלפעמים הוי רחיצת תענוג, אלא רק הנצרך לנקיון גופו.

הנחת תפלין במנחה

המנהג בישיבת כסא רחמים תכב"ץ להניח תפלין במנחה בכל תענית ציבור כדי להשלים מאה ברכות וכמבואר בב"י (סי' מ"ו). וכן מורה ובא מרן ראש הישיבה שליט"א, ושלפי טעם זה יש להניח דוקא תפלין של רש"י שמברכין עליהם ולא תר"ת. וכ"כ בסידור לת"ב איש מצליח בהלכות שלפני תפלת מנחה. ע"ש. ודע, שהגר"ח פלאג'י זצ"ל כתב במועד לכל חי (סי' י' אות פ"ד) שתפלין במנחה של ת"ב שייך יותר מכל התעניות, משום שאומרים כמה פעמים פאר תחת אפר. עכד"ק. ולפ"ז נראה שנכון להקפיד לישאר עם התפלין עד פסוקי הנחמה. וגם למדנו מדבריו שנהגו לומר פסוקי הנחמה קודם השקיעה, דאל"כ, הרי חולצים התפלין בשקיעה כידוע. ועי' חזון עובדיה ארבע תעניות (עמ' ט"ח-ט"ט, ט"ו-ט"ז).

הבדלה לקטן האוכל בת"ב שחל ביום א'

בענין קטן האוכל בת"ב שחל במוצ"ש, נחלקו חכמי זמננו אם צריך להבדיל על הכוס בתחילה, שמהרי"ל דיסקין (ק"א אות ע"ג) פסק שיבדיל על הכוס מדין חינוך וכדין חולה האוכל בת"ב. וכן פסק בחזון עובדיה ארבע תעניות (עמ' ש"ג). ע"ש. ואולם בשמירת שבת כהלכתה ח"ב (פרק ס"ג סעיף מ"ה) כתב, שרשאי לאכול בלתי הבדלה, וכמו שמצינו שמותר לקטן לאכול קודם קידוש דהיינו רביתיה. ע"ש. ולכאורה יש לצדד בדעה זו ממ"ש הטור (ס"א מקי"ט) בשם התוס', שאם יש מילה בת"ב, יברך על הכוס ויתן לקטן לשתות ולא חיישינן דילמא אתי למיסרך כיון שאינו דבר קבוע. ומ"מ ת"ב שחל במוצ"ש לא אמרינן שיבדיל ויתן לתינוק משום דחיישינן דאתי למיסרך, דחשיב שפיר דבר קבוע, כיון שלפי קביעות השנים בא לפעמים באחד בשבת לסוף שלש או ארבע שנים. עכ"ד. וכן הלכה רווחת שאין מבדילין בת"ב שחל במוצ"ש וכמו שפסק בש"ע (סי' מקי"ט). ע"ש. ולכאורה לפי חשש זה דדילמא אתי למיסרך, י"ל דה"ה נמי שלא יבדיל הקטן לעצמו בכה"ג. דאי נפשך לומר שאין חשש

(ד"ה טעם) דלא מיקרי טעם היכא שלא טעמו אלא מכוס של ברכה. ע"ש. מ"מ בנ"ד שלא בירכו עליו ברכת המבדיל, נראה דלא חשיב כוס של ברכה. (ויש לזדז קצת דבנ"ד דכולי עלמא עוד לא הסדילו, הלכך אף טעם ביום חשש כטעם צמול"ש, אך אין הכרח לחדש כן מסבירא בעלמא כל שלא עמדנו על טעמו של זה"ג).

ואמנם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בהליכות עולם ח"ג (עמ' קס"ג) כתב, שדעת רוב הפוסקים שאפילו טעם מבדיל, ואפילו עד יום שלישי, והעושה כן אין מזניחים אותו. ושכן העלה בשו"ת יביע אומר ח"ז (סי' מ"ו) ודלא כמ"ש בח"ו (סי' מ"ח אות י"ג). ע"ש. ואולם בחזון עובדיה שבת ב' (עמ' ט"ו-ט"ז) חזר וכתב שאם טעם אינו מבדיל ביום ראשון, ושכ"כ רס"ג ורע"ג, ורב נטרונאי גאון. ע"ש. ונראה שחזר בו שוב להורות שלא להבדיל בברכה בכה"ג. וכיון דבנ"ד אעיקרא דין הבדלה בט"ב שחל במוצ"ש, שנוי במחלוקת, שהרא"ש (סוף מעיית) הביא בשם הרמב"ן שאין להבדיל בכה"ג כלל. לכן הדעת נוטה דבכה"ג שטעתה ובירכה רק הגפן ושתתה, שוב לא תבדיל, אלא תצא בהבדלת בעלה במוצאי ת"ב. והסומכת לחזור ולהבדיל בברכה, יש לה על מה שתסמוך.

טעה ולא אמר אתה חוננתנו במוצ"ש

מי שלא אמר אתה חוננתנו במוצ"ש, וטעם במוצאי התענית קודם הבדלה, הנה אף דקי"ל שטעה בזה ובוזר חוזר ומתפלל (עי' ש"ע סי' ר"ד ס"א), מ"מ הכא לא שייך זה, שתפלת ערבית של מוצ"ש כבר הוכשרה ועבר זמנה, ותפלת ערבית שהתפלל במוצאי התענית, לא שייך בה אתה חוננתנו דנימא שיצטרך לחזור. וגם י"ל דהא דטעה בזה ובוזר חוזר, היינו דוקא כשהיו הטעויות סמוכות זה לזה באותו לילה דאיכא למיקנסיה, משא"כ הכא, ובפרט שהוא להוט לאכול אחר התענית. וכיו"ב כתב בשש"כ ח"ב (פס"ג הערה ז"ה) דמסתבר שלאחר שהתפלל כבר הרבה תפלות אין עוד מקום להזכיר הבדלה בתפלה. וצ"ע. עכ"ד.

רחיצה לצורך נקיון הגוף

אף שאסור לרחוץ בת"ב, מ"מ הנפנה לצרכיו גדולים יש לו לנקות במים או עם נייר רטוב, דלא הוי רחיצת תענוג, והיא לצורך התפלה, וכמ"ש הגרי"ח בבא"ח (שנה א' פרשת ואלא אות י"א) שעיקר

וכן הסכים מו"ר הגאון הרא"ם (רבי רחמים מאזוז) יצ"ו, והוסיף עוד דאדרבא אם לא יעשה הבדלה איכא חשש איסרוכי, שיבוא להקל לאכול בלתי הבדלה. עכ"ד. ודפח"ת. וע"ע להחק"ל (מא"ס סי' ק) בסברת אתי למיסרך. ע"ש.

ובס' פסקי תשובות (סו"ס מקנ"ו) הביא להקת אחרונים דס"ל שא"צ הקטן להבדיל לעצמו. ע"ש. ומה שציין שם לשו"ת שבט הלוי ח"ז סי' ע"ז דס"ל שיבדיל לעצמו. ע"ש. יש לציין שבחלק י' סו"ס קע"ז, כתב שלא היתה כוונתו בזה למעשה שיבדיל הקטן, אלא להשיב לשואל על הערתו על מהרי"ל דיסקין. ע"ש. ועוד יש לצרף דעת הרמב"ן שבט"ב שחל במוצ"ש לא תיקנו הבדלה על הכוס כלל (עיין להרא"ש נסוף מס' מענית. ואכמ"ל). וידוע שבכל דבר שיש בו מחלוקת פוסקים, אפשר להקל לקטן, וכמ"ש כיו"ב הב"י בסי' רס"ט. ע"ש. ואפילו במוצאי שבתות דעלמא כתבו הפוסקים להקל לאכול לקטן קודם קידוש (עי' להמג"א ריש סי' רס"ט וצמנחם אהנה ח"א פ"כ סעיף ו'), כ"ש בנ"ד שיש לצרף ג"כ דעת הרמב"ן. וראה עוד במ"ש בקונטרס תורת הקטן (פרק ח' סעיפים ז' וג'). ע"ש. אשר על כן נראה שהמקילים בזה שלא יבדילו הקטנים יש להם על מה שיסמוכו. אך לכתחלה נכון ללמד הקטנים הגדולים קצת להבדיל קודם אכילתם וכהוראתו בקדושה של מרן הגר"ע יוסף זצ"ל.

לאיסרוכי, מפני שהקטן יודע שהוא צריך לאכול בת"ב, ודינו כדין חולה המבדיל בת"ב, א"כ היה לנו להנהיג שהגדול יבדיל, וישתה הקטן, ומדלא עבדינן הכי אלא חיישינן לאיסרוכי, על כרחך דחיישינן דהקטן לא יבין החילוק, ויחשוב שתמיד צריך להבדיל בת"ב שחל במוצ"ש, ואף בגדלותו יעשה כן (משא"כ גדול המולה שהוא צר דעת). ולפ"ז זכינו לדין שאין הקטן צריך להבדיל קודם אכילתו. ויש לדחות דנדון דהתוס' שאני שהגדול מבדיל בציבור או בביתו ונותן לקטן לשותות, ובזה יחשוב הקטן שכן צריך לנהוג תמיד, וגם בגדלותו יעשה כן וישתה הוא הוא בעצמו מהכוס, משא"כ בנ"ד שהקטן מבדיל לעצמו לצורך אכילתו ליכא למיחש. וכיו"ב חילק הרשב"א ביבמות (דף ק"ד ע"א) דלא שייך חשש איסרוכי אלא בדבר שאינו לצורך הקטן אלא לצורך הגדול, והוכיח כן מדאמרינן בעירובין (דף מ' ע"ב) גבי זמן ביו"כ על הכוס, היכי ליעביד, ליטעמיה לינוקא אתי למיסרך, ואיכא למידק היכי חיישינן להכי והלא אנן מאכילין את התינוקות ביום הכפורים, וכדאמרינן מעשה בשמאי שלא רצה להאכיל את בנו בידו אחת וגזרו עליו להאכילו בשתי ידי. אלא ודאי התם משום צורכו של תינוק, ולצורכו לא חיישינן לאיסרוכי, אבל לצורך עצמנו כההיא דכוס של ברכה אסור. עכ"ד. והביא חילוק זה הבה"ל (סי' שמ"ג). ע"ש. ודון מינה ואוקי באתרין.

הרב ישראל מלמד

צריכים חיזוק / מצוה לפרסם!!

סימן קפז

הדין דידי!

מתח עצום למעלה. משני הצדדים צופים בדריכות על היהודי שלמטה, הנאבק ונלחם בכוחות לא לו על עתידו, לכאן או לשם. ואז... לאחר מספר שניות מורטות עצבים, יוצאת בת קול אדירה המנסרת ברקיע מפיו של הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו: "הדין דידי" – הוא שלי!!!

על מי נאמר משפט נוקב זה, ואיזה מלחמה התחוללה שם למטה?

רבותינו הקדושים זכרונם לברכה, אשר הם אמת ודבריהם אמת גילו לנו רז מופלא, מכבשונו של קודשא בריך הוא. בתלמוד הירושלמי (ברכות פ"א ה"ה) אמר רבי לוי: ליבא ועינא תרין סרסורין דחטאה דכתיב "תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה", אמר הקב"ה אי יתבת לי לבך ועיניך אנא ידע דאת לי". פירוש, אם אתה נותן לי עיניך ולבך ולא חוטא בהם אני יודע שאתה שלי. ובלשונו של הגאון הקדוש בעל פלא יועץ (ערך ראייה) "ואמרו במדרש שמי ששומר עצמו ועוצם עיניו מראות ברע אומר הקב"ה הדין דידי". הרי בפנינו אמירה מפורשת בלשון חיבה של מלך המלכים כלפי אותו אברך או בחור שעמד בנסיון.

כשורש דברים הללו וברוח זו מצינו גם בדברי התנחומא (תולדות ז) "אע"פ שלא ייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני משום שנאמר הן בקדושו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצה"ר פסק ממנו". עכ"ד. והביאו רש"י עה"פ ואלהי יצחק. והדברים מפליאים למתבונן, הלא כאן מדובר באבות הקדושים אשר פרסמו את שמו יתברך בעולם, כאברהם איש החסד אשר הכיר בוראו בהיותו פעוט בגיל שלש (!), וכיעקב עמוד התורה תם יושב אהלים אשר במשך למעלה מ-5000 (!) ימים לא ישן על מיטה מרוב דבקו ועמלו בתורה הקדושה, ואעפ"כ אין זה מספיק להשי"ת לקרוא שמו עליו, רק על יצחק אבינו בתקופה בה נסתמו עיניו ובטל יצה"ר ממנו, כי זה נקרא "הדין דיד"י" ושמי נקרא עליו!

אך דא עקא, שלהבדיל ריבי ריבבות הבדלות, ישנו מישהו נוסף שקורא על האדם את קריאת הנצחון "הדין דיד"י", והרי הוא יצר הרע בכבודו ובעצמו. וגם זה הוא מדרש מפורש (בראשית רבה כב, ו). "אמר רבי אמי אין יצה"ר מהלך לצדדים אלא באמצע פלטיא, ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו הוא אומר הדין דיד"י. ע"כ. והנה בריש דברי המדרש פירשו המפרשים ע"פ דרכם (ולענינו אפשר לפרשו כפשוטו, כאשר עינינו רואות בראש כל חוצות מראות נגעים שתיים שהם הרביה) ועכ"פ מבואר בדבריו שהמתעסק ביופי החיצוני ונותן ליבו להתבונן בזה הרי היצה"ר מתגרה בו ואומר זה שלי! (עץ יוסף שם).

פ אחר אשר ראינו כל זאת. נתאר לעצמנו.

ניצב לו אברך או בחור בפרשת דרכים (תתי משמע) ולנגד עיניו נסיון, מראה שאינו ראוי, הבטה חטופה במכשיר פסול או פיסת עיתון קלוקל. בו בעת מביטים בו בדריכות ממעל משני צידי המתרס, קוב"ה ולהבדיל היצה"ר לדעת להיכן הוא ימשך, ימין או שמאל. הן אמת שהנסיון קשה, והיצה"ר נותן פה את כובד המשקל, כי הרי "הדבר ידוע שיצה"ר יתגרה וילחם באדם באיסור עריות יותר מכל איסורים" כלשון קדשו של הגאון מבגדד (בא"ח שופטים הקדמה), והוא זוהר מפורש (ויקרא טו:), אבל התבונן נא, מי תרצה שיגיד עליך אתה שלי, הקב"ה או להבדיל...?

והרי הדבר פשוט, כי בעת צרה וצוקה ובעידן ריתחא, כשיעמוד מזיק ומחבל וילסמם את הבריות בגוף ובנפש, על אותו אדם הסכנה פחותה, כי הוא שמור, יש עליו חותמת "הדין דיד"י", הוא שייך להקב"ה ומי יתקרב אליו, אבל מאידך מי שבשאת נפש לא נזהר ועושה כפי העולה על רוחו הרי קרא צווח עליו "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", וכשרבון העולמים עוזב אותו לכד במערכה, ה' ירחם על התוצאות!

וגם שכר רוחני רב מובטח לו. ומעניין לציין דברי מוהר"ח פאלאג'י בספרו צוואה מחיים (אות א) "נתגלה לי בחלום בחזיון לילה, על משפחת רם שזכו לכתר תורה וגדולה דור אחד דור עד שלשים ועד רבעים והותר, כי זה היה להם לזכות כתר תורה כי שמרו ברית קדש ולכן דין הניין להו להיות להם התודה ירושה מאבותיהם הקדושים כי הא בהא תליא". עכד"ק.

וזאת צריך לידע, שגם התגברות חד פעמית שווה הון, ולא יתיאש בטענת "אין לי סכוי" כי הוא מעצת היצה"ר, ו"שבע יפול צדיק וקם" כתיב, רק העיקר שירצה להלחם ולא יוותר והקב"ה עוזרו. וזאת אסור לו לשכוח, כי נמצא הוא במלחמה מתמדת ויצה"ר מתגבר עליו בכל יום (קדושין ל), גם כשהוא עייף, בסיומו של יום, או בשעת חמסין יוקד. והיטיב להגדיר זאת אחד מבעלי המוסר, כי במלחמת היצר על היהודי לחוש בכל רגע שעומד מולו אויב וחרב חדה בידו, ואם אינו מרגיש זאת סימן הוא כי כבר התיז את ראשו...

ונסיים במעשה מעורר, להבין איך תהיה התיחסות האדם לענין זה וכך הוא יצליח. בס' והאר עינינו הביא בשם הגרא"צ טורצין זצ"ל, מעשה במרן הג"ר אהרן קוטלר זצ"ל. פעם אחת אירע שראה מראה איסור בקרן זוית, לבו נשבר בקרבו והוא נעמד ליד הקיר ובכה, ואמר "רבונו של עולם, את כולם לקחת בשואה למה השארת אותי!"

ויזכנו השי"ת לעמוד בנסיונות ולהיות מעבדיו הנאמר עליהם "ישראל אשר בכך אתפאר". אמן.

✧ יתדות זהב ✧

פרוייקט מיוחד: בכל קובץ יבחר מאמר אחד (ע"פ המלצת הרבנים המגיהים, שיבחרו את המאמר המושלם והמסודר ביותר, הן מצד תוכנו ואקטואליותו, והן מבחינת הכתיבה ההגשה והעריכה), המאמר יזכה לתואר "יתדות זהב" ויפורסם בעמודי האמצע של הגליון.

הרב רזיאל הכהן יהונתן

מח"ס "מחקרי ארץ" ב' חלקים

בני ברק

סימן קפח

בדין מי שטעם לפני הבדלה במוצאי תשעה באב

שבתא ולא חזי לאבדולי בחד בשבא לא מבדיל בתרי בשבא, דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי, וטפי איכא למימר דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה הני מילי היכא דבמוצאי שבת חזי לאבדולי, אבל היכא דבמוצאי שבת לא חזי לאבדולי תו לא מיבדיל עד רביעי בשבת, דכולהו תשלומין דראשון נינהו וכיון דבזמניה לא חזי להבדלה לא מבדיל בלא זימניה. ומכל מקום למ"ד מבדיל והולך כל היום כולו משום דכולי יומא כלילה של מוצאי שבת הוא, מילתא מחוורתא היא דכי נמי אסור למיכל ולמשתי במוצאי שבת לא מבדיל מכאן ואילך, דליכא הבדלה אלא במוצאי שבת דהוא לילה ויום. וכיון שראינו לרבנו הגדול [הרי"ף] ז"ל (פסחים כ"א ס"ג) שהסכים לפסוק הלכה מבדיל והולך כל היום כולו, אין לנו הבדלה על הכוס בתשעה באב שחל להיות באחד בשבת. והאריך בזה וסיים: ומסתברא דבמוצאי שבת שחל להיות תשעה באב לא תקינו הבדלה על הכוס, תדע שהרי אמרו בתחלה קבעוה בתפלה העשירו קבעוה על הכוס, ובתשעה באב שחל להיות במוצאי שבת כל ישראל עניים מרודים הם, ובכי האי שעתא לא תקינו הבדלה על הכוס כלל. עכ"ל. [ועיין להגר"א בביאורו (סי' ר"ט ס"ו) שהוכיח מדברי הרי"ף (ס"ג) בעובדא דאמימר דס"ל כדעת בה"ג. מיהו לפי מה שהגיהו לשון הרי"ף שם בהגהות חוות יאיר ובחדושי אנשי שם, תו אין הכרח למה שפירש בדעתו הגר"א, ונראה שהגהתם אמיתית. ומ"מ גם אין הכרח מדברי הרי"ף כדעת הרמב"ן, דאע"ג דסתם וכתב דעד יום ראשון איכא לאבדולי, דינא דגמרא הוא דקאמר, ואפשר דמודה בט"ב כמו

בעה"ו, י"א מנחם אב תשע"ה

נשאלתי במוצאי תשעה באב בשנתנו זו שחל ביום ראשון, שלפי הדין אין מבדילים על היין במוצאי שבת כמו בכל שבוע אלא דוחים ההבדלה למוצאי תשעה באב, והיה מי שטעה ואכל מיד בצאת הצום קודם ההבדלה, האם יכול להבדיל אח"כ או לא.

א) והנה בראשית מאמר יש לבאר שעיקר חיוב ההבדלה במוצאי התענית שנוי במחלוקת, כי בהלכות גדולות (הל' קידוש והצלה מהדורם מכן ירושלים עמ' נז) כתב, היכא דאיכלע תשעה באב בחד בשבא דמיתבעי ליה לאפסוקי ממיכל ומשתא מבעוד יום דשבתא מהו לאבדולי, כיון דאמר מר בשאר שבתות מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה הכא נמי אומר הבדלה מבעוד יום, או דילמא כיון דאילו מבדיל קבליה לתשעה באב, כדרב דאמר ליה בדילנא, ואיחייב ליה בעינוי דשויה חול דאמר בין קודש לחול ואיתסר ליה בשתייה וכו'. הלכך ליתרח עד דנפיק חד בשבא ומבדיל כד שארי תענית מקמי דליטעום מידי ושארי תעניתיה, ואף על גב דאמר מר (פסחים קו.) מבדיל והולך כל היום כולו, כל היום אין טפי לא, הני מילי היכא דהוה שרי ליה למיכל אבל הכא דהוה אסיר ליה למיכל בחד בשבא מבדיל לאורתא דתריין בשבא. ע"כ. אולם הרמב"ן בתורת האדם שער האבל (ענין אצילות ישנה דפ"ח אות ק"א) כתב על דברי בה"ג: ואנן לעניות דעתין לא חזינו לה להך סברא, דכיון דלא חזי לאבדולי אלא מוצאי שבת ויומו, כי אסור למיכל בהו מאי טעמא ליבדיל מכאן ואילך, ואדרבא איפכא מסתברא דכי אסיר למיכל באפוקי

סע"א) שבליל ט' באב לא הבדילו אלא במוצאי ט' באב הבדילו על הכוס. ע"ש. וכן הוא בספר המחכים (סוף סדר ט"ז עמ' לו) וברוקח (סי' שיא) ובשבלי הלקט (סי' קסח) ובתניא (ססי' נט), וכ"כ הראבי"ה (סוף מעניי' סי' תמז), וכן הובא במרדכי שם (סי' תלמ) בשמו ובשם הר"ש מבונבורג. ע"ש. וכ"כ באור זרוע ח"ב (סי' תמז). וכ"כ תלמיד הרא"ש בספר מצוות זמניות (סוף הל' תשעה באב עמ' תסג). וכן בספר הבתים (שערי מעניי' שער ז אות ז) כתב שדברי בה"ג עיקר ושכן מנהגם. וכ"כ בספר הנייר (הל' קדוש והצללה עמ' ג) שאינו מבדיל על הכוס עד מוצאי תשעה באב. וכן הוא בספר צדה לדרך (מאמר ה כלל א סוף פרק ט) ובארחות חיים (סוף הל' ט"ז, דף לו). ובכלבו (סי' סג, דף כו רע"ג). ע"ש. [ואמנם האו"ח שם סיים שבהלכות הבדלה כתב דעת הפוסקים ע"ז, ושם בהל' הבדלה (אות יד, דף סא:) הביא דברי הרמב"ן באחרונה, אך נראה דעתו כמו שסתם שם מתחילה כדעת בה"ג. כיעו"ש]. והרא"ש (פ"ד דמעניי' ססי' מ) הביא מה שכתב הרמב"ן שאין להבדיל במוצאי שבת, וכתב שכיוצא בזה מצא כתוב שפעם אחת היה רבינו יהודה אונן ואכל בלא הבדלה ולמחרתו כשבא מבית הקברות אמרו לו תלמידיו למה אינך עושה הבדלה הא אמרינן טעם מבדיל, והשיב להם מאחר שהיה פטור אמש בשעת הבדלה משום שהיה אונן גם עתה נמי פטור. והעיר ע"ז הרא"ש דלא דמי כולי האי, דהתם גופיה הוי דחוי דאונן פטור מכל המצות ודמי לחגר. אבל הכא גופיה מיחייב והזמן גורם שאין יכול להבדיל וכשיעבור הזמן יבדיל וכן נהגו העם כדברי הלכות גדולות. עכ"ל. גם המאירי (מעניי' ז) כתב: והילכך מבדיל במוצאי התענית וכו', וכן המנהג בכל גלילותינו מימות הגאונים והרבנים שבהם, והדבר נאה שאין שבת יוצא בלא הבדלה. ואף על פי שקצת מפרשים כתבו שלא תקנו הבדלה על הכוס אלא בשהעשירו ובט' באב הרי כלנו עניים והכתוב עומד וצוות זכרה ירושלים ימי עניה, מילי דבדיחותא נינהו, ועוד כשהגיע זמן הנחמה חזר העושר. ונוטה אני בכך אף לדעת הפוסקים כל היום כולו, שכל שאי אפשר ביומו ראוי מיהא לתשלומים והדברים ברורים. ע"כ. וכן העלה במגן אבות (ענין ד). עש"ב. וכ"כ האבודרהם (סדר תשעה באב) והטור (סי' נלד) והאגור (סי' תמז), וכ"כ במנהגי מהרי"ל (הל' יז

שמחלק בזה בה"ג]. ובחדושי ר' דוד בונפיד (פסחים קז). הסכים לדעת רבו הרמב"ן. וכן היא דעת הרשב"א בתשובה (סי' קיז). וכ"כ הריטב"א בחדושי לסוכה (נד:) בשם הרא"ה ורבו הרמב"ן. ע"ש. וכ"כ בחדושי לתענית (ז), וכן פסק בהלכות ברכות שלו (פרק ח הלכה יד). וכן הביא הר"ן בחי' (פסחים קז). דברי הרמב"ן באחרונה (וכן הוא בפירושו לר"י פסחים שם דף כג. וזמניי' דף י:), וכן הוא בספר השלחן (הל' סעודה סוף שער ח), ומשמע שכן נוטה דעתם. גם בחי' מהר"ם חלאוה (פסחים קז:) כתב שדברי הרמב"ן עיקר. וכן הסכים בספר הפרדס לר"א בר חיים (שער ט מהדו' ר"מ כלוי עמ' קלח). ובספר אהל מועד (שער קידוש והצללה דרך ז נתיב ז, דף סד סע"א) כתב שמנהגם כהרמב"ן אע"פ שמן הראשונים יש שהצריכו להבדיל. (וע"ש נתיב ז שער מועד קטן דרך ה נתיב ט, דף ע:). גם רבנו ירוחם (נתיב יח חלק ז, דף קסד ע"ג) אחר שהביא המחלוקת כתב: הילכך אינו מבדיל במוצאי שבת ולא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, וכן עיקר. (אמנם סיים שראה זכמה מקומות נוהגים כדברי נעל הלכות גדולות). ודעת שלישית היא דעת בספר המנהיג (הל' ט"ז דפוח' עמ' נלז) שיבדילו במוצ"ש ויתנו הכוס לקטן ולא אתי למסרך כיון שאינו בכל שנה. ע"ש. וכבר השיב הרמב"ן שם על דבריו.

(ב) אולם בסדר רב עמרם (סדר ט' באב, מהדו' רא' פרומקין ס"ז דף קלג:) כתב בשם רב נטרונאי גאון בזה"ל: תשעה באב שחל להיות בשבת, להבדיל בשבת אי אפשר וכו', וליפטר מן הבדלה כל עיקר אי אפשר, שהרי לא טעם כלום משנכנס חול, הילכך אין תקנה אלא להבדיל במוצאי תשעה באב. וכך אנו נוהגין, וכך ראינו רבותינו עושים. ע"כ. וכן הוא בתשובות רב נטרונאי גאון (אות סימן קעה). וזה כדברי בה"ג הנ"ל. וכן הובאו דברי בה"ג בספר האשכול ח"ב (הל' תשעה באב עמ' יח). וכ"כ בתוס' פסחים (קז. ד"ה אמימר) שכן רגילין להבדיל במוצאי התענית, ושכן הוא בסדר רב עמרם. וכן הוא בתוס' רבנו פרץ לעירובין (מ:) ולפרק ערבי פסחים (נדפסו במרדכי דף לו ע"ג). ע"ש. [ויש להעיר ממה שכתב בשמו באו"ח דף סח סע"ב. ע"ש]. וכן במחזור ויטרי (סי' קסז עמ' 228) הביא דברי רב נטרונאי. וכ"כ בספר הפרדס לרש"י (עמ' ננו) ובלקוטי פרדס (דף לא

לדידיה. כנלע"ד. ושור"ר בחזון עובדיה הל' שבת ח"ב (עמ' שפג הערה ה) בשם שור"ת דברי שלום ח"ג (סי' נח) שנראה שתופס כעין שיטת הגור"ר בזה. וצ"ע]. ומבואר שתפס למעשה שאין להבדיל על הכוס במוצאי ט"ב. והגאון ערך השלחן (סי' מקנו סק"ז) הביא דברי הגור"ר ודברי הרדב"ז שדעת רוב האחרונים כהרמב"ן, וכתב שאין כן (כנ"ל) דעת כל הפוסקים, שהרי הסמ"ג (נדל"ל הסמ"ק, והוא המוצא צ"י) והרא"ש והתוס' והר"ן בפסחים הסכימו עם בה"ג ורוב נטרונאי ורוב עמרם, וכ"כ הרוקח והגמ"ר וא"ח והכלבו. ע"ש. ברם בקושטא לאו רבותא היא למחשב גברי, ורבים הם גם הפוסקים העומדים בשיטת הרמב"ן וכמו שהבאנו לעיל אות א' (וכן מה שיחס להר"ן צפשיטות שדעמו כבה"ג, לענין אדרבא נראה דעמו כהרמב"ן וכמ"ש לעיל שם). וכן ראיתי לרבותינו הגאונים המגיהים בשור"ת אוהב משפט (אור"ח סי' ט) שביארו דעת הגור"ר דחשש למ"ש הרדב"ז שדעת רוב האחרונים שלא להבדיל, ואפשר דאף מרן אי הוה חזי דדעת רוב האחרונים שלא להבדיל היה פוסק כן דסב"ל. ואף על גב דהעה"ש כתב על דברי הרדב"ז דאין כן דעת כל הפוסקים, מ"מ אולי הרדב"ז ראה להרבה מהאחרונים באופן דהרוב הוי מוכרע שלא להבדיל, ושמא אם היה מרן רואה דבריהם הוה הדר ביה. עכת"ד. איברא דלדידן חזי לן דרובא דאיתיה קמן ס"ל כדעת בה"ג, אך הרי ידוע דאנן דחיישינן לסב"ל אף משום מיעוט פוסקים. ובפרט אחר שמצינו גם חבל נביאים העומדים בשיטת הרמב"ן. ומ"מ למעשה המנהג פשוט להבדיל במוצאי תשעה באב ואין מחריד. ונודע דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל. (וגם הרדב"ז הנ"ל סיים שאין הוא מוסר צמי שמנדיל, שהרי על גאוני עולם הוא סומק). וקרוב לומר שאפילו היה רואה מרן שיש עוד פוסקים הסוברים כהרמב"ן לא היה חוזר בו, אחר שפשט המנהג דלא כוותיה. ואף הרבנים המגיהים באוהב משפט הנ"ל לא צידדו לבטל ההבדלה אלא בדרך לימוד ולא למעשה. וכן מבואר בשדי חמד (אסיפת דינים מע' צין המנחם סי' ז אות ו) המצויין בדבריהם שיש להבדיל במוצאי התענית, ושכ"כ בשור"ת לב חיים ח"ב (ססי קנט). ע"ש. וכן מבואר גם בדברי מוהרמ"ז מאוזן בקרן דוד חוברת א (אות ג) שצינו שם. וכ"כ הכה"ח (סי' מקנו אות ה) בשם הרבה אחרונים, והוסיף שבמקום מנהג לא

נמנו וט"ז אות טז) ובמנהגי מהר"ש מנויישטאט (סי' מיג) ובמנהגי מגנצא וגרמיישא הנדפסים בקובץ צפונות ח"ח (עמ' ו אות ג). והטור (סי' מקנו) הביא דעת הרא"ש ורוב נטרונאי כבה"ג להבדיל במוצאי תשעה באב, ומרן הב"י שם הביא מ"ש הרא"ש שנהגו העם כבה"ג, ושכ"כ הסמ"ק (סי' לו עמ' קס), וסיים דהכי נקטינן. וכן פסק בפשיטות בש"ע (סימן נלד סעיף ג וסי' מקנו). ונראה טעמו מפני שבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, ובפרט שכן היא דעת הגאונים בה"ג ורוב נטרונאי ורוב עמרם שכל דבריהם דברי קבלה.

ג) אלא שהרדב"ז בתשובה (סי' סימן תרמז) כתב שמנהגם שלא לברך על ההבדלה במוצאי ט"ב, ואף על גב דדברי הגאונים דברי קבלה הם מ"מ רוב האחרונים הסכימו שאין ראוי, ואע"פ שראו דברי הראשונים הרי דחו אותם, וקי"ל הלכתא דבתראי. והרא"ש שכתב שנהגו כדברי הגאונים, אפשר שבמקומו נהגו אבל במקומות אחרים לא נהגו. וכל מקום שיש מחלוקת בברכות שב ואל תעשה עדיף משום ספק הוצאת שם שמים לבטלה. ע"ש. גם הב"ח (סי' מקנו) הביא דברי רבנו ירוחם שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, ושכן עיקר. וכן ראיתי להרב גנת ורדים (נקונטס גן המלך סימן קמד) שכתב, כשחל תשעה באב להיות בשבת נחלקו הפוסקים אם מבדילין על הכוס, ויש לחוש למ"ד דאינו מבדיל כלל, ולכתחלה סומך על הבדלה שהבדיל בתפלה בליל ט"ב ואינו מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב. [אמנם סיים שם, שאם טעה ולא הבדיל בתפלה אין לו לחזור ולברך י"ח ברכות כדין מי שאין לו יין, אלא במוצאי ט"ב יבדיל על הכוס, ובכה"ג ניחא טפי שיבדיל על הכוס במוצאי ט"ב כדברי האומרים כן ולא לחזור ולברך י"ח ברכות דנפשי טובא. ע"כ. ובעניותי דבריו ז"ל בזה נפלאו ממני, דלפום מאי דחייש למ"ד דאינו מבדיל על הכוס במוצאי ט"ב, א"כ זה השוכח לומר אתה חוננתנו במוצ"ש ודאי צריך לחזור התפלה, דכיון שאינו עתיד להבדיל במוצ"ש, הגם שהוא מחמת הספק, סו"ס למעשה אינו מבדיל והרי הוא כמי שאין לו יין דלכ"ע צריך להתפלל שנית, ועכ"פ סמא בידיה להתפלל בתנאי דנדבה. ולא היה לו להעדיף ברכה אחת של הבדלה שהיא מוטלת בספק

חולק על בה"ג. והוא ממה שכתב (נפסחים כג. מדפי ה"י"י) דאי לא אבדיל אכסא בליליא אע"ג דטעם מצי לאבדולי למחר וכו'. ע"ש. וכן נראה דעת הרמב"ם (פרק כט מהלכות שבת הל' ד ה) שכתב, אם לא הבדיל בלילה מבדיל למחר וכו', שכח או עבר ואכל קודם שיקדש או שיבדיל הרי זה מקדש ומבדיל אחר שאכל. ע"כ. ולא חילק בין המבדיל בלילה או למחרת. וכ"כ בדעתו מרן הגאון יביע אומר ח"ז (סי' מז אות ה). וכן נראה מלשון רשב"ם (פסחים קז. ד"ה כל השבת) שכתב: טעם מבדיל, ואם לא הבדיל מבדיל והולך עד יום רביעי. ע"כ. ומשמע דסיפא קאי נמי על מי שטעם ועכ"ז מבדיל עד יום ד'. וכן הובאו דברי רשב"ם באור זרוע (הל' שבת סי' כו). וכן מבואר בתוס' רבנו פרץ שבמרדכי פרק ערבי פסחים (דף לו ע"ג) שעד יום רביעי מבדיל אע"פ שטעם כבר. וכן בספר המאורות (פסחים קז). הביא בשם רבנו אפרים דהיכא דלא אשכח חמרא במוצ"ש ובת טוות ולמחר טרח ולא אשכח, אכיל, וכי מתרמי ליה חמרא עד סוף יום ג' מבדיל. ע"כ. וכן הובאו דברי רבנו אפרים בקיצור בספר המכתם פסחים שם (מהדו' ר"מ זלוי עמ' 5). וע"ש בהערות המו"ל. גם בספר הבתים (שערי הקדוש והשמיטה שער ג) כתב בשם הראב"ד שאם לא ימצא יין או שכר עד למחר א"צ להתענות עד שימצא יין (הוצא נקובן שיטות קמאי לפסחים שס. ע"ט). ומשמעות לשונו שלמחר כשימצא מבדיל כדרכו. וכן באהל מועד (שער קדוש והצללה דרך 3 נמיז א, דף סד). כתב: מי שלא היה לו יין להבדיל במוצ"ש ולן בלא אכילה וכו' אוכל ואם יהיה לו יין אח"כ עד סוף יום ג' מבדיל וכו'. והרי זה כמבואר דלא כבה"ג. וכן נראה מדברי הראב"ד שהביא באהל מועד שם. ע"ש. וכן מבואר בספר הרוקח (סי' שנו) דמי שלא הבדיל במוצ"ש מבדיל עד יום ג' אע"פ שאכל. גם מדברי הר"ר יהודה שהביא הרא"ש בתענית (פ"ד סוף סי' מ) מוכח דאי לאו משום אנינות הוה בדין טעם מבדיל גם למחר. ע"ש. וכן הוא ברא"ש ברכות (פ"ג סי' 3). וכן מתבאר מדברי מהר"ם מרוטנבורג בהלכות שמחות שהביא הרא"ש בברכות שם. וכן הובאו דברי מהר"ם במרדכי (מ"ק סי' תמקל) ובהגהות מימוניות (פ"ד מהל' אצל אות ה). וכן הוכיח מדבריהם מרן הגאון יביע אומר ח"ז (סי' מז אות ה). ע"ש. (ושם הוכיח עוד מדברי הראב"ד נמשו' סי' יד

אמרינן סב"ל. ע"ש. וכ"כ בשו"ת משה האיש (סי' כג אות ז) שכן מנהג ירושלים. וכן העלה מרן הגאון חזון עובדיה (הלכות ד' מעניות עמ' שלו) מפני סופרים וספרים. עש"ב. וכן עיקר.

ד) מיהו בנדון שלפנינו שטעה וטעם קודם ההבדלה נפליגן ברברבתא, כי הטור (סימן רנט) הביא בשם בעל הלכות גדולות דהא דקיימא לן טעם מבדיל, הני מילי היכא דאבדיל לאורתא דמוצאי שבת, אבל אי אבדיל למחר היכא דטעם מידי אינו מבדיל. וכ"כ בהלכות פסוקות (דפ"ח עמ' יג) דמבדיל והולך כל היום כולו, והני מילי דלא טעים מידי. ע"ש. וכ"כ בסדר רב עמרם (סדר מו"ש, מהדו' ר"א פרומקין ח"צ דף ס:) דהלכתא טעם מבדיל, ואם לא הבדיל במוצ"ש מבדיל למחר וכו' והוא שלא טעם כלום. עכ"ל. וכן הרי"צ גיאת (נלה) הצלה עמ' יח) הביא דברי בה"ג, ושכן דעת רב סעדיה ורב נטרונאי, ורב עמרם אמר מבדיל עד רביעי בשבת, אבל לענין טעימה לא נחלקו וכולן שוין שאם לא הבדיל במוצ"ש וטעם כלום שוב אינו מבדיל. ע"ש. וכן הובאו דברי בה"ג בראבי"ה (פסחים סי' תקטז) ובספר עץ חיים למהר"י מלונדרץ (הל' קדוש והצללה פ"א עמ' קנא). אולם הטור הנ"ל אחר שהביא דברי בה"ג העיר עליו שאינו יודע מה יש בין לילה ליום לענין אם טעם מבדיל. וכן הוא באגור (סי' תכז). ע"ש. [ובאמת בהלכות גדולות לפנינו (עמ' 15) למד כן מעובדא דאמימר (נפסחים קז). דלא הוה ליה חמרא בליליא ובת טוות. ע"ש. אולם התם מיירי לכתחילה. וכן העיר בזה בספר דברי מנחם (הגה"ט סוף סק"ה). וכן ראיתי להרי"צ גיאת בספר מאה שערים (עמ' יח) שהשיג על בה"ג דההיא דאמימר אינה ראייה, דלכתחילה הוה ואינה דיעבד, ולדברי הכל אסור לטעום לכתחילה. ע"כ. אולם למעשה לא חלק על דבריו. וע' בביאור הגר"א (סי' רנט ס"ו סק"ז), שהביא מקור לדברי בה"ג מקושיית התוס' (פסחים קז: ד"ה מניחו). וכ"כ בשו"ת יד אליהו לוויין (סי' טז אות ג). ע"ש. ולכאורה עדיין קשה לדבריו הא דאמרינן עלה דאמימר ש"מ אסור לאדם שיאכל קודם שיבדיל, ולדבריו אינו אלא כשאינו מבדיל בלילה. ועיין בספר בני ציון ליכטמן שם (ס"ק י). ולענ"ד י"ל ע"ד]. ומרן בבית יוסף שם הביא בשם הגהות מימוניות (פכ"ט מהל' שבת אות ו) שהרי"ף

בדעת מרן וכמו שביארנו בס"ד. וכן יש ללמוד ממה שפסק מרן בשלחן ערוך יו"ד (סי' שמ"א סעיף ז): מי שמת לו מת בשבת, יאכל במוצאי שבת בלא הבדלה ולא יתפלל ולא בבוקר וכו', ולענין ההבדלה יבדיל אחר שיקבר המת. ע"כ. ומבואר מדבריו שאע"פ שאכל במוצאי שבת יבדיל אחר הקבורה למחרת.

והן אמת שראיתי בשו"ת אור לציון ח"ב (פרק כז תשובה י) שכתב שכיון שדין טעם אינו מבדיל הוא משום קנס על שטעם קודם הבדלה, א"כ גבי אונן שמותר היה לו לטעום לא שייך קנס, ויכול להבדיל. ע"ש. (וכעין דבריו כתב הגאון מהר"ש הכהן מוילנא במכתבו הנדפס צש"י חמד אסיפת דינים מע' ה סוף אות טו. עש"ז). ולפי דבריו אין ראיה מדברי מרן ביו"ד דלא כבה"ג. ולכאורה לפי זה יש לדחות גם מה שהוכחנו לעיל בסמוך מדברי מהר"ם מרוטנבורג והרא"ש וסיעתם בדין אוננות דפליגי אבה"ג, דשאני אוננות דקאכיל בהיתר. אולם במעשה דה"ר יהודה שהביא הרא"ש (פ"ג דזרכות סי' ז) שלא הבדיל ביום א' אחר אוננותו, הקשו עליו תלמידיו מההיא דטעם מבדיל, וזהו גם טעמו של מהר"ם מרוטנבורג שהביא שם שפסק שחייב האונן להבדיל, ומבואר דלא שמיע להו כלל סברת בה"ג ולא חילוקו של האול"צ. (וכן יש להעיר בזה על מ"ש בספר מעדני אשר לזנר ח"ג סוף סי' קכז עמ' שכת. ע"ש). וכן לפי מ"ש להלן (אות ו) דדעת בה"ג דהבדלה דיום א' היא תשלומי לילה, יש ללמוד ממה שפסק מרן שחייב האונן בהבדלה דס"ל דלא כוותיה, דאילו לבה"ג יש לפטור האונן לגמרי מהבדלה למחרת כדעת הר"ר יהודה שהביא הרא"ש. ודו"ק. וכן מתבאר מדברי הגר"א בביאורו ליו"ד על דברי מרן שם (ס"ק יז). ועיין בערוך השלחן שם (סעיף כה). ושו"ר בשו"ת יעלת חן הנ"ל (צט"ו אות ז) שהביא תשובת הרב אור לציון בזה מכתיו"ק, וחזר והעיר עליו (צט"ו אות י) כדברינו. ע"ש. וכן הראני אחי הרה"ג ר' אדיר נר"ו למרן הגאון יביע אומר זצ"ל בחלק ט' (סימן קס סוף אות קמג) שהשיג בקצרה על דברי הרב אור לציון. ע"ש. ולפ"ז קמה וגם ניצבה הראיה מדברי מר"ן ביו"ד (סי' שמ"א) דלא כבה"ג. [ואמנם עדיין י"ל לפי מה שכתב בשו"ת חתם סופר (חאו"ט סוף סי' יז). ע"ש. אך בשו"ת יד אליהו לוויין (סי' יד אות ו) כתב להקשות

והרמ"ה צסקרופו כתבז אל רסאיל עמ' קנז, שכתבו להבדלה במוצאי יו"ט שני מהניא ליו"ט ראשון, אע"פ שאוכל בין מוצאי יו"ט ראשון להבדלה. ולפע"ד יש לדחות דהתם הכי תקינו רבנן מעיקרא לדחות ההבדלה למוצאי יו"ט שני אף שאוכל צינתיים, והפה שאסר הוא הפה שהתיר. ושורר שכן דחה צט"ו מעדני אשר לזנר ח"ג סי' קכז עמ' שכת).

ה) ומרן בשלחן ערוך (סימן רנט סעיף ו) כתב: שכח ולא הבדיל במוצאי שבת מבדיל עד סוף יום ג', ויש אומרים שאינו מבדיל אלא כל יום ראשון ולא יותר וכו'. ויש מי שאומר דהא דקי"ל טעם מבדיל הני מילי היכא דהבדיל בליל מוצ"ש, אבל אם לא הבדיל בלילה כיון שטעם שוב אינו מבדיל. ע"כ. וסברת "יש מי שאומר" היא דעת בה"ג. ונראה דעת מרן דלא כוותיה, אלא כמו שסתם מתחילה דאם לא הבדיל במוצ"ש מבדיל והולך עד יום ג', בלא חילוק בין אם אכל או עדיין לא אכל. וגם הרב בית דוד (סי' מט ותמ"א) שכתב דכל היכא דאין בסברת הסתם גילוי נגד סברת היש אומרים, דעת מרן מסכמת לסברת היש, נראה שמודה בנדון שלפנינו שבב"י הביא חולקים עליו, ומשמע שבכוונה מכוונת לא הביאו בש"ע אלא בלשון "יש מי שאומר", להורות שאין דעה זו עיקר, וכמ"ש בכיוצא בזה בשו"ת איש מצליח כרך ג' (חאו"ט סי' ז עמ' צז). ע"ש. ועוד דלשון מרן בריש הסעיף: "שכח" ולא הבדיל במוצ"ש מבדיל וכו', ומן הסתם השוכח להבדיל אוכל כדרכו קודם ההבדלה, דלאו אדעתיה היא (ועיין אליה רצה סק"ט, ואפשר שכיון לזה. וע"ע צפרישה סי' רנ"ד אות ו). ונמצא שיש גילוי בדעת הסתם דלא כסברת היש. ושוב ראיתי בשכנה"ג (סי' רנט הגה"ט אות ז) שכ' דמהסברא הראשונה שהביא מרן מוכח דלא כבה"ג, דהא אי אפשר שלא אכל כלום בג' ימים ואעפ"כ מבדיל. ע"ש. וזכה לכיון לזה גם בשו"ת יעלת חן (סיו"ד סי' נו אות ו) שכתב דודאי שדעת מרן שלא כבה"ג, מדסתם מתחילה שמבדיל עד יום ג', ובודאי מיירי שאכל ועכ"ז רשאי להבדיל. ע"ש. מיהו לענ"ד אי מהא לא איריא, שהרי יכול אדם לעמוד ג' ימים בלא אכילה ושתייה (ע' צירושלמי נדרים פ"ג ה"א ונרמז"ס פ"א מהל' שנועות ה"ז), והראיה מדברי הרי"צ גיאת (עמ' יח) בשם רב עמרם דסבר דמבדילין עד סוף יום ג' ודוקא שלא טעם. ע"ש. ומ"מ נראה שהצדק עמם

תשלומי הלילה (וכ"כ נדעמו הגרע"א בגליון הש"ע שם סעיף ו' נסוף דצ"ו), וסובר בה"ג שלא התירו לו להבדיל ביום א' אלא באופן שלא פשע בדבר, כדין תפלת תשלומין שאינה אלא כשעבר זמן התפלה הראשונה באונס או בשוגג, אבל זה שאכל הרי הוסיף על חטאתו פשע (ועיין צמ"י מהר"ם חלאה פסחים קז. נסח הראשון להטעם דמ"ד טעם לא יקדש מפני שגמלא כמנזה את המנזה), ובכחאי גוונא לא תקינו רבנן תשלומין, ואפילו היה שוגג באכילתו. וזכר לדבר מ"ש מרן החיד"א בספרו נחל קדומים (ר"פ נשא) בשם רבני אשכנז דשתי שגגות נחשבות כמזיד, ושכ"מ בביצה (יז). ע"ש. וכן מצאתי בספר בני ציון ליכטמן (סי' נט סק"י) שביאר טעמו של בה"ג דהבדלת יום ראשון אינה אלא תשלומין דלילה, ולפיכך דוקא בשכח או נאנס ולא הבדיל בלילה מבדיל למחרת, אבל במזיד לא תקנו תשלומין, ומכיון שתקנו חכמים להבדיל קודם שיטעם, והוא לא עשה כתיקון חכמים אין לו תשלומין, ומעוות לא יוכל לתקון. ע"ש. וכעין זה כתב הרה"ג רא"ל פרומקין במגן האלה על סדר רב עמרם ח"ב (דף סא. אות טו). ע"ש. ולפי זה יש לומר דעד כאן לא אמר בה"ג דטעם אינו מבדיל אלא דוקא בהבדלה של יום ראשון דעלמא, ששייך בה הטעם הנ"ל להחמיר, אבל הבדלת מוצאי ט' באב אף דמדין תשלומין דמוצ"ש היא, מ"מ לא נדחתה ההבדלה עד עתה אלא מפני האונס, וזה שטעם לא הוסיף פשע על חטא, דאנוס היה לדחות ההבדלה עד עתה, וחזר להיות מוצאי ט"ב כמוצאי שבת לדידה, ובפרט שכך הוא זמנה לכל ישראל, והטעם אז כטועם קודם הבדלת מוצ"ש שיכול להבדיל אף לדעת בה"ג. [ואמנם מקור חומרת בה"ג הוא מדאמימר דבת טוות, והתם נמי אנוס הוה בחסרון היין. אמנם י"ל שהיה לו לדאוג על היין מקודם. ועוד אפשר דלא פלוג רבנן, אבל במוצאי ט"ב הו"ל זמן ההבדלה לכל ישראל כמוצאי שבת ממש. ועיין בתרומת הדשן (סי' קנד) ובשו"ת יד אליהו לוויין (סי' טו אות ג). ע"ש]. וסמך לזה מדברי הר"ן בהלכות (פסחים כא סע"ג מדפי הרי"ף) שהביא שהקשו על מה שכתב בה"ג שיש להבדיל במוצאי ט"ב, דכיון דנקטינן דאינו מבדיל אלא כל היום כולו נמצא שאין להבדלה תשלומין כלל, דהיום הולך אחר הלילה, וכתב: ואפשר לי לומר לדעתו ז"ל שלפי

על דבריו. ואכמ"ל. ובלאו הכי גם מדברי מרן באו"ח מוכח דלא כבה"ג וכמו שכתבנו לעיל]. מיהו למעשה הא אנן חיישינן לסב"ל אפילו נגד דעת מרן, ויש להורות שאם לא הבדיל בליל מוצאי שבת וטעם, תו לא מצי לאבדולי. וכן נראה דעת הגאון מהרי"ח בבן איש חי שנה שניה (פרשת ואלא אות כג) וכמ"ש מרן ראש הישיבה נר"ו בהגהותיו שם. וכן פסק הרב כף החיים (סי' נט אות כו) והרב אור לציון ח"ב (פרק כג משנה י) ומוה"ר הגאון מנוחת אהבה זצ"ל בחלק א' (פ"ט סעיף לז). ושלא כמ"ש הרב תהלה לדוד (סוף סק"ו) והמשנ"ב (ס"ק יט) והערוה"ש (סעיף טו) דאין לחוש לבה"ג. ע"ש. ואמנם מרן הגר"ע יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר ח"ז (סי' מז אות ה) האריך להוכיח שדעת רוב הראשונים דלא כבה"ג אלא מבדיל ביום ראשון אע"פ שטעם, ושכן דעת מרן. וכ"כ בהליכות עולם ח"ג (עמ' קסג), וסיים שהסומך על מרן ורוב הפוסקים להבדיל אחר שטעם אין מזניחין אותו. וכ"כ ביביע אומר ח"ט (סי' נט עמ' קסו אות ד). ע"ש. אבל בספרו חזון עובדיה הלכות שבת ח"ב (עמ' מטו) סתם וכתב שאין להבדיל ביום א' אלא בתנאי שלא טעם מקודם, וביאר טעמו בהערה שם (עמ' תיח) משום דספק ברכות להקל. ע"ש. והיא משנה אחרונה לגבי יביע אומר והליכות עולם הנ"ל. מיהו שוב מצאתי בחזון עובדיה הלכות אבילות ח"א (עמ' קעג) שיצא מאחריותו, שפסק בפשיטות כדעת מרן שהאונן יבדיל ביום ראשון אחר הקבורה אף שכבר אכל מקודם. ע"ש. אולם נראה דסוגיא בדוכתא עדיפא, והעיקר כמו שכתב בהלכות שבת דספק ברכות להקל. [שוב נדפס שו"ת ויען הכהן ח"ב לרב אחאי גאון נר"ו, ושם (נסי' לו) האריך בזה, ובכמה דברים כיוונתי לדעתו. ע"ש].

(ו) מיהו נראה לענ"ד דאף לדעת בה"ג דאם טעם לפני ההבדלה של יום א' הפסיד ההבדלה, בהבדלה של מוצאי תשעה באב יודה שמבדיל אע"פ שטעם, כדין הבדלה שבמוצאי שבת. ומנא אמינא לה, שהרי הטור (סי' נט) הקשה על בה"ג מאי שנא הבדלת יום ראשון ממוצאי שבת לענין אם טעם מבדיל. ונראה דבה"ג ס"ל כדעת הר"ר יהודה המובא ברא"ש (פ"ג דברכות סי' ג) הנ"ל, שזמן חיוב ההבדלה אינו אלא בליל מוצאי שבת, וההבדלה למחרת אינה אלא

שכוונתו לומר דדעת בה"ג דהבדלה דיום א' היא תשלומין דלילה. וכן הבין כוונתו בשו"ת בצל החכמה ח"א (סי' עג אות ד). ע"ש. ובאמת לא נתבאר כן בדברי הר"ן, ואדרבא נראה שסובר דכל יום ראשון הוא עיקר זמן ההבדלה וכמו שהעתקנו לשונו לעיל. ובספר ערוך השלחן (סי' שמא סעיף כה) הבין דברי הר"ן לאשורם. וע"ע בשו"ת פרי הארץ ח"ג (סי' א' דף ג'). ומ"מ נמצינו למדין מדברי הר"ן דמוצאי ט"ב עדיף ממבדיל ביום א' דעלמא. ועיין בשו"ת מנחת עני (סי' כג) שהאריך בדין הטועם קודם הבדלה שבמוצאי ט' באב, וחזר על כמה צדדים בד' הראשונים, אך לא הזכיר כלל שלדעת בה"ג הפסיד ההבדלה בטעימתו. ואפשר דפשיטא ליה כדכתיבנא בס"ד. ולעומת זאת מצאתי בספר ברוך השלחן ח"א (פרק כה הערה לג, עמ' ריא) שכתב, שמרן הגרע"י זצ"ל הורה בדרשה בשנת תשל"ח, שאם אכל לפני ההבדלה במוצאי ט' באב, שוב אינו מבדיל. ושלא כמו הבדלה במוצ"ש דעלמא. ע"ש. אמנם מר ניהו גופיה ביבי"א ובהליכות עולם חזר כתב דאף באכל לפני הבדלה ביום ראשון דעלמא, המבדיל אין מזניחין אותו וכנ"ל, וא"כ כל שכן שיש מקום להקל בזה לגבי מוצאי ט' באב.

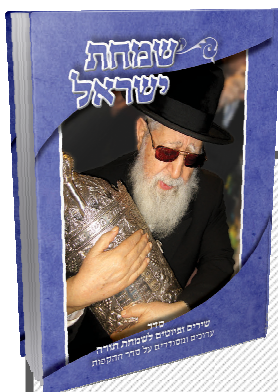
ולדינא נלע"ד שמן הראוי שהטועם קודם ההבדלה דבמוצאי ט' באב לא יבדיל עוד בעצמו, אלא ישמע ההבדלה מאדם אחר שלא טעם, ואפילו מאשתו. אבל אם לא נמצא כזה איש, יכול לסמוך על דעת מרן ורוב הפוסקים ולהבדיל בעצמו, אחר שאפשר שגם בה"ג שהחמיר בזה בעלמא מודה שבמוצאי ט' באב לא פרחה הבדלה ממנו. וה' יאיר עינינו בתוה"ק. אמן.

שעשאוהו כפושע ומזיד כיון שלא הבדיל כל היום, לא נתנו לו תשלומין כדאמרינן (צנרכוט כו). דאע"ג דמי ששכח ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית שתים אם הזיד ולא התפלל אין לו תשלומין, וכאן אפי' שכח כפושע ומזיד הוא כיון שעבר יום א' ולא נזכר. אבל היכא דלא אפשר, כט' באב, סמכינן אלישנא דמרימר דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה. עכ"ל. (וכן הוא צמיושי הר"ן לפסחים קז. וצנרכוט מעניי י: מדפי הר"ף). וכיו"ב כתב המאירי בספר מגן אבות (סוף ענין ד) ליישב מה שמבדילין במוצאי ט' באב, שאף לדעת הסוברים דהבדלה אינה אלא ביום ראשון, כל שנתחייב בדבר ומצד אחר אתה מפקיע חיובו, כגון בט"ב שאין הפקעתו אלא מפני שאי אפשר לו לשתות, כל שעבר אותו האיסור ראוי הוא לתשלומין, שלא נאמר כל היום אלא במקצת פשיעה כגון מזיד שהוא פשיעה גמורה, או ששכח שהוא קצת פשיעה. ע"ש. ומעתה לענין הבדלה דמוצאי ט' באב, כשם שהיקל עליו בה"ג להבדיל אף שכבר יצא יום א', מהאי טעמא גופיה יש להקל להבדיל גם למי שכבר טעם. וכן מצאתי להגאון משנה ברורה בביה"ל (סי' נל ד"ה וסוזה) שצידד דבמוצאי ט"ב כיון דאי אפשר לו להקדים חשיב כמוצאי שבת גופיה, ושכן משמע מדברי הגר"א בביאורו (סי' נלט ס"ו). ע"ש. והגם דכל הני מילי דסברא נינהו ואין להם מופת חותך, מ"מ אחר שדעת מרן ורוב הפוסקים דלא כבה"ג, נראה שיש לסמוך על סברא כל דהיא להסכים אליהם דעת בה"ג מיהא בנדון שלפנינו. [ושוב ראיתי בספר עמק הברכה פומרנצ'יק (ה' קידוש והבדלה אות ה, עמ' סח) שביאר כדברינו דעת בה"ג בדין טעם אינו מבדיל, ויישב מה שהקשה עליו הטור. וכ"כ בספר "ציון בימים" הנד"מ (פסחים עמ' קטו). ע"ש. אלא שהם תלו ביאורם בדברי הר"ן הנ"ל, והבינו

בשעה טובה ומוצלחת שוב ניתן להשיג את החוברת הנפלאה "שמחת ישראל"

סדר ההקפות ל"שמחת תורה". עם לקט של כמאתיים שירים ופיוטים חדשים גם ישנים אשר נהגו לשורר בקהילות ישראל לכבודה של תורה. משולבים ומסודרים בתוך ההקפות. ערוך בטוב טעם בצורה ייחודית שטרם נראה כמותה. ובעימוד מאיר עינים ברוב פאר והדר.

לרכישה מרוכזת (כמויות בלבד). ניתן להתקשר ל"מוקד ההזמנות": 052-85-96-420

הרב יעקב מדר

מח"ס שו"ת "לב ים" (כת"י), ירושלים

סימן קפט

רחיצת כלים במוצ"ש שחל בו ט' באב

(ג) איברא שמצינו בכמה מקומות גם לגבי רחיצת הידים לבד שלא התירו לרחוץ אלא המקום הנחוץ בלבד, אבל לא יותר מכך. וכמ"ש בש"ע (סי' תקנ"ט): ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלכלוך. ע"כ. וכ"כ עוד (נפ"י) נוטל אדם ידיו שחרית וצריך ליהדר שלא יטול ידיו אלא עד סוף קשרי אצבעותיו. ע"כ. והנה אם מתכוין ברחיצה זו של נט"י שחרית או העברת הלכלוך, לשום תענוג, בוודאי שאסור, וכלשון הטור: אם היו ידיו מלוכלכות בטיט וצואה ורוחץ אותם להעביר הטיט והצואה "ואינו מכוין לתענוג" מותר שלא אסרו אלא רחיצה וסיכה של תענוג כדאיתא בגמרא מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש. ע"כ. וכ"כ הגהות מיימוניות (פ"ג מהל' שניית עשור אות 3), שאם מתכוין לתענוג אפי' שרוחץ להעביר הלכלוך, אסור. ע"ש. א"ו דמיירי שלא מתכוין לתענוג והנאת רחיצה, ובכ"ז לא התירו אלא מקום הצריך לרחיצה ולא יותר לכך. חזינן שגם ברחיצת ידיו לא התירו אלא במקום צורך, הלא"ה אסור אפי' שלא מתכוין להנאת רחיצה.

(ד) העולה ומתבאר עד כאן, שאם יש לו צורך לשטוף את ידיו, מותר בתנאי שלא מתכוין להנאת רחיצה, ומינה לנ"ד שאם יש צורך בשטיפת הכלים י"ל דמשרא שרי. אלא שלכא"ו יש להקל יותר בנ"ד ולומר שאפי' שלא לצורך כלל מותר, וכל מה שהתירו רק לצורך היינו היכא כשמתכוין לרחיצה של ידיו מיהא, ולכן אפי' שלא מתכוין לתענוג של הנאת רחיצה, מ"מ אם אין בו צורך אסור, אבל אם לא מתכוין לרחיצת ידיו כלל, כגון רחיצת הכלים, בזה י"ל שאם לא מתכוין לתענוג שרי אפילו שלא לצורך. אלא שהשלטי גבורים ביומא (דף 3: מדפי ה"ק אות 6) כתב, שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג הלכך בבוקר דסתם ידים כמו מלוכלכות

שאלה: ט' באב שחל במוצ"ש, ונשארו כלים מלוכלכים משבת, האם אסור לשטוף אותם בט' באב, כיון שעיי"ז רוחץ ידיו במים, או שיש להתיר כיון שסו"ס אינו מתכוין להנות מרחיצה זו, ולכן אינה רחיצה של תענוג שאסורה.

(תשובה: א) בגמ' פסחים (נז:) א"ר אלעזר אסור לו לאדם שיושיט אצבעו במים בתשעה באב כדרך שאסור להושיט אצבעו ביום הכפורים. ע"כ. וכ"פ הרמב"ם (פ"ה מהל' מעניות ה"י): ואסור ברחיצה בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים. ע"כ. וכ"כ הטור א"ח (סי' תקנ"ד): וכן רחיצה וסיכה אסורין בו לגמרי כמו ביוה"כ בין בחמין בין בצונן דא"ר אלעזר אסור לאדם שיושיט אצבעו במים בט"ב כדרך שאסור ביוה"כ. ע"כ. וכן הלשון בשלחן ערוך (סי' תקנ"ד ס"ז). ע"ש. והנה ממה שהוסיפו "בין בחמין בין בצונן" משמע לכאורה שאפילו כשאינו נהנה מהרחיצה, כיון שהיא בצונן, אסור. אולם יש לדחות דהכוונה שאם מושיט ידו בצונן כדי להנות, אסור, אבל אם לא מתכוין להנות אה"נ דשרי.

(ב) אמנם בגמ' יומא (עו:) אמרו, דלפירקא או למישאל שמעתתא עובר במים. ע"כ. ועוד אמרו שם ההולך להקביל פני אביו או רבו עובר במים עד צוארו ואינו חושש. ע"ש. הרי שאף שהוא בצונן, ולא מתכוין להנות, מ"מ לא התירו אלא לצורך מצוה או הפסד, הלא"ה אסור. וכן מבואר ממ"ש בש"ע (ס"ט פ"ה) שאע"פ שמותר לטבול בת"ב טבילה בזמנה, כיון שהיא מצוה, מ"מ כיום שלא טובלות בזמן, אסור. ע"ש. הרי שאפי' שאינה מתכוונת לתענוג, אסור שלא במקום מצוה. אולם אכתי יד הדוחה נטויה, דשאני רחיצת כל גופו שעל כרחו הוא נהנה, משא"כ רחיצת ידיו לבד, שי"ל דשרי אפי' שלא לצורך. וכ"כ לדחות בשו"ת מחזה אליהו (סי' פז). ע"ש.

ובפרט כאן שלא מתכוין לרחיצת ידיו כלל. ועי' בשו"ת מחזה אליהו סי' פז שהאריך בזה, וגם הוא מסכים הולך שאם הוא לצורך שרי, אלא דס"ל שאם לא משתמש בכלים עכשיו אין זה נקרא צורך. ותמה על מנהג העולם להקל בזה. כיעוי"ש. אבל באמת שענינו הרואות שאם יש הרבה כלים מלוכלכים, פעמים שקשה הוא כחומץ לשיניים וכעשן לעיניים, ובפרט לאשה עקרת הבית שנמצאת הרבה במטבח בשביל האכלת והשקאת הילדים, שדבר זה קשה לה הרבה, ואה"נ שאם יכולה להניח את הכלים במקום מוצנע כגון במרפסת וכדו', שתעשה כן, אבל אם א"א בהכי, נראה שיש להתיר בזה. ומ"מ אף שהתירו לשטוף לצורך, אסור שירחץ במים חמים, כיון שעל כרחו יהנה מכך. וכ"כ בפרי מגדים (סי' תקנ"ד ס"ק יא) על דברי המג"א הנ"ל דשרי לרחוץ הבשר: וצ"ע בחמין א"א שתהנה, וי"ל דוקא בצונן שרי דלאו רחיצה של תענוג. עכ"ל. ומ"ש ע"ד בכף החיים (סי' תקנ"ד ס"ק יא) שמשמעות דברי הפוסקים משמע שאפי' בחמין מותר. ע"ש. הנה מרן בב"י הנ"ל הוא תנא דמסייע ליה להפמ"ג, שאפי' כשלא מתכוין להנאת רחיצה בכ"ז אסור בחמין כיון שנהנה. ובאמת שאע"פ שהוא דבר שאינו מתכוין, מ"מ הוי פסיק רישיה דניחא ליה שאפי' בדרבנן אסור. ומ"מ גם הכה"ח גופיה סיים, שנראה שאם אותו דבר א"צ לרוחצו בחמין, יש ליהדר לרוחצו בצונן. ע"כ.

(ו) אלא שיש שרצו להחמיר בשטיפת הכלים, ממה שנהגו שלא לעשות מלאכה בתשעה באב, ותנן בפסחים (פ"ד מ"ה) מקום שנהגו שלא לעשות מלאכה בת"ב אין עושים. ע"כ. וא"כ ה"ה לנ"ד יש לאסור רחיצת הכלים משום מלאכה. אולם באמת שבאבל רבתי (פרק יא הלכה ט) אמרו, כיבוד הבית והדחת הכוסות והצעת המיטות אין בהן משום מלאכה לאבל. ע"כ. וכ"פ מרן בש"ע יו"ד (סי' שפ סכ"ז). ע"ש. הרי שאין איסור מלאכה בהדחת הכלים לאבל. ומה שדחה בשו"ת אור לציון ח"ג (פרק ט הערה יד) דשאני התם שאין לו שעת היתר בכל ימי אבילותו, משא"כ בתשעה באב שיכול להמתין עד חצות. ע"ש. הנה לשון האבל רבתי "אין בהם משום מלאכה לאבל", משמע שאין בזה משום מלאכה

מותר לרוחצם וכו' ואח"כ (נלו"מ ז) הביא את לשון ריא"ז, שכתב: וכן נראה בעיני שהנשים המבשלות בט' באב וצריכות לרחוץ הבשר אין חוששין בהם משום רחיצה. ע"כ. והובא במג"א (סק"ה) על מ"ש בש"ע אם היו ידיו מלוכלכות וכו', וכתב על זה: נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר מותר (ס"ג). ע"כ. והנה רחיצת הבשר אין בו כוונה לרחיצת הידים כלל, ואפ"ה נראה שדוקא לצורך התירו, וכלשון הריא"ז "וצריכות לרחוץ הבשר", וגם הש"ג קישר דין זה להלכה הקודמת בענין רחיצת הלכלוך ביד, שגם הוא מותר רק לצורך [וכנ"ל]. וכן מבואר מהפרי מגדים (ס"ה ס"א) שכתב לבאר דברי המג"א, שהוא למי שצריך לאכול בשר וכדומה, עי' סימן תקנח. ע"כ. והיינו דשם מבואר בש"ע שמנהג כשר שלא לאכול בשר בליל עשירי וביום עשירי. וכתב שם המג"א (סק"י) דבסעודת מצוה מותרים. ע"ש. וא"כ בכה"ג התירו לרחוץ הבשר, כדי שלא יצטרכו להשתהות בתענית במוצאי הצום בשביל להכין את התבשיל, משמע שאם אינו לצורך כעת אסור. מבואר שאפילו כשאינו מתכוין לשם רחיצת ידיו כלל, וגם אינה של תענוג, בכ"ז לא הותרה אלא לצורך אבל שלא לצורך אסור. וכן מבואר מדברי מרן בב"י הל' יוה"כ (סי' תרמ"ז) שכתב וז"ל: ומדברי רבינו שכתב בשם רבינו יהודה נראה דלהאכילן הגדול בידים שרי אבל להרחיצן ולסוכן אומר לגוי ועושה אבל לא ירחוץ ויסוך אותם הגדול בידיו ונראה שהטעם מפני שהגדול בעצמו נהנה מאותה רחיצה וסיכה שהוא בעצמו רוחץ וסך ידיו כשמרחץ וסך התינוק ולא דמי לאכילה שאין הגדול עצמו אוכל כשהוא מאכיל התינוק ואין לומר דלרבינו יהודה נמי מותר לישראל לרחוץ התינוק ולא אתא למימר אלא דמותר לומר לגוי להחם חמין ביום הכפורים כדי לרחוץ התינוק וכו'. ע"כ. הרי שמדובר בחמין, [שסתם רחיצה בחמים, וכן מסיים: לומר לגוי "להחם חמין" וכו', וגם כותב שע"כ נהנה, וזה דוקא בחמים], ובכ"ז לא התיר לגדול לרחוץ את הקטן, אע"פ שלא מתכוין לרחיצה כלל, כיון שאפשר על ידי גוי, וחשיב שלא לצורך.

(ה) ואם כנים אנחנו בזה, הרי שיש להתיר רחיצת הכלים במקום צורך, כיון שלא מתכוין להנאתו,

מברטנורא במשנה שם, שפירש הטעם כדי שלא יסיח דעתו מן האבלות. ע"ש. אבל באמת שבחזו"ע ד' תעניות (עמודים שטו, שטז) הביא שבארחות חיים (הל' משעבד נאז לאז יצ) כתב הטעם, שאם יעשה מלאכה לא ירגיש בתעניתו משום טרדת מלאכתו. ועוד י"ל שהוא משום טורח מלאכתו, שמא לא יוכל להשלים תעניתו. ע"ש. וכ"כ הכל בו (סי' סז), והוא מספר המכתם (תענית ל. עמוד רעט), ובשו"ת תרומת הדשן (סי' קנג) כתב כהטעם הראשון. ע"ש. ומ"ש המרדכי (סוף מ"ק סימן ממקלד) שלא יטייל בשוק, אינו מטעם היסח הדעת מן האבל, אלא כמ"ש מרן הב"י (סי' תקנד) בשם הכל בו, "כדי שלא יבוא לידי שחוק והיתול". ורק בשעת הקינות כתב מרן (נסי' מקנט ס"ה) שאסור לספר דבר ולצאת חוץ, כדי שלא יפסיק לבו מן האבל. ע"ש. ולפי"ז בוודאי שאין לאסור רחיצת כלים, שגם בזמן זה עדיין ירגיש בתעניתו, וגם לא ימנע ממנו להמשיך בתענית.

ח) קם דינא, שבמוצאי שבת שחל בו תשעה באב, ונשארו כלים מלוכלכים משבת, אם אין צורך לשטוף את הכלים דוקא עכשיו, כגון שהכלים לא מפריעים לו, או שיכול להניחם במקום מוצנע כגון במרפסת וכדו', יעשה כן, וישטפם רק במוצאי הצום. אבל אם יש צורך בדבר, כגון שלא יכול לשומרם במקום אחר, והכלים המלוכלכים מפריעים לו, דגבא טורא, והוא כחומץ לשיניים וכעשן לעינים, בפרט לאשה עקרת הבית שצריכה להתעסק במטבח להאכיל ולהשקות את הילדים, מותר לשטוף את הכלים כבר במוצאי שבת. אלא שימעט במים כמה שאפשר, וגם לא ירחצו במים חמים, כדי שלא יהנו מהמים [ונראה שעדיף שירחץ במים פושרים, ולא קרים ממש, שהרי בימות הקיץ החמים נהנה יותר מהמים הקרים מאשר החמים]. ואם יכול ללבוש כפפות, עדיף טפי. וכן דעת מרן פאר הדור זצ"ל, וכמ"ש בשמו בשו"ת מעין אומר ח"ג (פ"ד סי' ז): שאלה: לשטוף כלים במוצש"ק שזה לילה תשעה באב, אם מותר. תשובה: ישטוף וישים לב שיבואו כמה שפחות מים על ידיו. עכ"ל. וכן העלה להקל הרה"ג רבי יהודה ברכה שליט"א בשו"ת ברכת יהודה הנ"ל ע"ש. והשי"ת יעב"א.

כלל, ולא שהתירו רק בגלל שהוא שבוע שלם. וכן מצאתי בשו"ת מהרי"ק (ס"ס לה) שכתב דנקט הני לרבנותא, דסלקא דעתך דדמו טפי למלאכה וליכא בהו צורך כולי האי, שאפשר בלא כיבוד הבית, ובלא הדחת הכוסות, כשיש לו כוסות אחרים מודחים ונקיים, אלא דניחא ליה להשתמש באלה, אפ"ה שרי. ע"ש. [הובא בחזו"ע אבלות ב' עמוד קלח], הרי שאפי' שיש לו כוסות נקיים אחרים שרי, כיון שזה לא נחשב כלל למלאכה לאבל. ובר מן דן כבר הורה זקן, הוא מרן רבינו הגדול זיע"א, שבלייל תשעה באב יש להתיר איסור מלאכה, ע"פ דברי האור זרוע הגדול ח"ב (סי' ממג), וכמבואר בחזו"ע ד' תעניות (עמוד שכה). ע"ש.

ז) ומה שרצו עוד להביא עוד להחמיר ממ"ש בש"ע (סי' מקנט ס"י) שנוהגים שלא לשחוט ושלא להכין צורכי סעודה עד אחר חצות. ע"ש. ובבאה"ל שם כתב בשם הלבוש הטעם, כדי שיהא יושב ושומם באבילות של ירושלים להתעסק ולהתאונן בנהי וקינות ולא בדברים אחרים המשמחים ומסיחים מן האבילות. ע"כ. וא"כ ה"ה לשטיפת כלים שיהיה מותר רק מחצות ואילך. וכ"כ בשו"ת אור לציון בהערה שם, ועפי"ז כתב בהלכה למעלה להחמיר שלא לשטוף את הכלים אלא לאחר חצות. ע"ש. הנה לפענ"ד נראה שהלבוש דייק לכתוב שלא לעסוק בדברים אחרים "המשמחים" ומסיחים דעת מן האבלות, והיינו שדוקא הכנת צרכי סעודה וכדו', יכולים להסיח דעת מן האבלות, על ידי שמכינים מטעמים וכדו', אבל בשטיפת כלים גרידא איזה הסחת דעת מהאבלות יש בו, ולא על כל דבר נאמר שהוא מסיח דעת מהאבלות. ועוד יש לחלק דשאני התם שצריכים את הסעודה ללילה, ולכן לא התירו להתעסק בזה אלא מחצות, כיון שאין שום צורך להקדימו לפני כן. משא"כ בנ"ד שהכלים מפריעים כעת, ועכשיו הוא זמנו, בוודאי שהכל יודו כאן להקל. וכן ראיתי שחילק כן הרה"ג רבי יהודה ברכה שליט"א בשו"ת ברכת יהודה ח"ג (מאה"ס סי' נט), וכתב שכן מנהג העולם להקל. ע"ש. ובכלל כל מה שמבואר מהלבוש שמה שנהגו שלא לעשות מלאכה בת"ב הוא מטעם שלא יסיח דעתו מן האבלות, הוא דוקא לשיטת רבינו עובדיה

הרב יניב נסיר

מח"ס שו"ת הלכה למשה ועוד

בית ההוראה "מעין טהור" – עיה"ק ירושלים

סימן קצ

בענין מראה שחור בהיר | תגובה

הנני מביא וקורא מדברי הרב סרוסי נר"ו ככתבו וכלשונו, וכותב הנלע"ד כדרכה של תורה.

א. מ"ש הה"כ: "מדוע שהשחור יהיה שונה מכל הגוונים שאסרה המשנה שצריכים להיות קשורים עם זיקה 'משפחתית' לדם, הרי גם אדום שנמצא בעד בצבע 'אדום טמבור' או אדום וורוד של שפתון או מייקאפ, גם אם הוא נקרא אדום ונוטה לאדום, מותר, ולמה? הרי אסרו כל אדום ללא חילוק? וברור שהסיבה, שכל בקי במראות, שידיו כל ימי השבוע מלאות מזה, מבחין בקלות שלא קרב זה אל זה כל היום וכל הלילה ומקור הצבע בדבר זר לחלוטין ואינו קשור לדם כלל". הנה ודאי דאין כוונת הה"כ נר"ו להקל בסתמא במראה בצבע אדום כ"טמבור" או "שפתון". דהלא הנה הנם מגווני צבע האדום לחלוטין. ומנ"ל להה"כ נר"ו להקל ולהוציאם "ממשפחת האדום" כלשונו. דהלא אחר שבוזה"ז אין רשות להבחין בין הגוונים האדומים והשחורים, וטמאו כל מראה אדום ושחור. א"כ אחר שמראה בגוון אדום או שחור לפנינו, על מה נסמוך להקל בו. [וודאי שאין לומר שצבע 'אדום' שהיה נקרא בזמנם, אינו 'אדום' של זמננו. שכן תראה בעיניך שדם בנ"א, מגוון אדום של הזמן הזה הוא. אלא שאדום גוונים הרבה יש לו וע"ז גזרו חז"ל כיון שאין בקיאים. וכ"מ ממה שדברו הפוסקים גבי מראה ירוק, שהוא צהוב של זמננו (עי' צמחין מ:). ולא מצינו למי שיחלק ויאמר כן גבי מראה אדום. וכ"ז פשוט. וא"כ אחר שאדום של זה"ז הוא בכלל גוון 'אדום' של חז"ל, א"כ כיצד יש בידינו כח לחלק בו ובגווניו ע"פ בקיאות דידן, שעליה אמרו חז"ל שאיננו בקיאים].

ואם כוונת הה"כ נר"ו שיש לסמוך ע"פ בקיאות שאין מראה כזה בא מדם. הנה גם זה אינו בודאי. דהלא אף שמצינו לתלות בדם מכה או בדם ציפור וכל כיו"ב (כמבואר צאריך נש"ע י"ד סי' קפ). מ"מ הא ברור דכ"ז הוא בשיש רגלים לדבר, וכגון שנתעסקה בכתמים או בציפור וכיוצא וכמש"ש. אבל לתלות

הנה כבר הארכנו בזה בס"ד בקונטרס מיוחד ע"ז. וגם מע"ג ירחון יקר זה "יתד המאיר" – אייר תשע"ו, יחד עם מכתבי גדולי ישראל שליט"א על הקונטרס, אשר כתבו לחזק הדבר ולפרסמו ברבים¹, שכל מראה שחור ואף הבהיר טמא, כל שיש במראה שחורות. ועתה ראיתי את מאמרו של הרה"ג ר' גבריאל סרוסי נר"ו ראש כולל בעיה"ק אלעד. ב"יתד המאיר" (תמוז תשע"ו סי' קלח), ובו הוא דן בענין הנ"ל. ובעיקר דבריו שמחתי לראות שגם איהו מודה לעיקר דברינו, שיש לטמאות כל מראה שחור ואף הבהיר ביותר כל שיש בו שחורות, וכדברי הראשונים והאחרונים. וכן כמו שהערנו (סס סוף אות ה) שכל זה באופן שאינו בא מזיעה או לכלוך או איפור וכיו"ב, דבמקום שיש רגלים לדבר תלינן בהנ"ל, וכדתלינן במכה או בנתעסקה בכתמים וכנודע. וכן הערנו באורך (נאות ה) דאפשר שהמקילים בזה, לא הקלו אלא במראה חום מקובץ הנראה כשחור ובאמת אינו כשחור. ע"ש. ובאמת כ"כ כל הגאונים שליט"א כמבואר במכתביהם שנדפסו בסוף הקונטרס, שיש להבחין בין זה לבין מראה חום מקובץ, ע"ע. ובכל זה הינ' שווה לי.

אלא דבהיטי בדבריו פעמים ושלוש, ראיתי שאין דבריו מכוונים, כי יש משמעות בדבריו להקל ביותר מזה, וכאשר אבאר להלן. ובאמת הנראה לי שלא כיון הה"כ להקל בזה, אלא בדבר אחר כמו שאבאר, אלא דבהיות והדברים לא מבוררים היטב, ואפשר שתצא תקלה שייבינו מדבריו שמתכוין להקל בדברים הברורים לאסור. וכן בעוד כמה מקומות בדבריו נכתבו דברים שאינם מכוונים. לכן הנני בא לפרש ולבאר היטב הדק הדין והדברים, ולתועלת הענין

¹ וכבר פרסמנו שהמעוניין יוכל לקבל את הקונטרס בפנייה לדואר אלקטרוני: h72h722@gmail.com עם מכתבי הרבנים במקורם בכת".

ע"פ דעתנו וע"פ ידיעתנו שאין זה דם, מבלי תליה כלל, הנה היתר זה וכע"ז לא מצינו כלל ועיקר. ואדרבה היא היא גזירת הראשונים והגמ' דבזה"ז דלא בקיאיין מטמאין כל מראה אדום ושחור אפילו בתכלית חולשת האדום והשחור (כלשון המאיר). וא"כ כל שיש בו מראה אדום או שחור, מצווים אנו לטמאותו. והיינו שכל ההיתר בכה"ג, הוא בגוונא שיש לנו מקום לתלות וכגון שנתעסקה בכתמים, ובזה"ז הוא מצוי בנתעסקה באיפור או בישול (שאפשר למלות), או באופן שאנו רואים גוף זר כמו סיב אדום במראה וכדו', דבזה שפיר תלינן אחר ההתבוננות, אבל להכריע ולפסוק ע"פ ראייה והתבוננות גרידא בגוון הצבע במראה שיש בו צבע אדום או שחור (למית, לאפוקי מוס מרוכז וכיו"צ), מבלי תליה, הא ודאי שהוא בכלל גזירת רבותינו ואסור הוא מן הדין.

תדע שהלא הבקאים במראות הדמים מאוד, אחר ששימשו רבות בשנים, יודעים באמת להבחין בדם הבא לפנייהם בעד, שהוא בא מפצע ומכה ולא דם נדות מהרחם, ובהרבה מהמקרים ברור למו"ץ ע"פ גוון הצבע הנראה בעד שהדם הוא מפצע, ואפ"ה אין המורה רשאי להורות לה היתר אא"כ ישלחנה לבודקת רפואית שתראה בבירור שיש לה מכה באו"מ, ואזי תולה הדם במכתה. או באופן שבצרוף המראה האשה אומרת שהרגישה כאב בבדיקה, או שבבדיקות שעושה המראה תמיד נמצא בצד אחד בעד וכו'. דבכה"ג אפשר לתלות במכה ולהקל [וכמבואר בש"ע סי' קפז סעיף ז. וע"ע בשו"ת דברי מלכיאל חלק ה סימן רפד]. אבל לעולם לא סומך אדם על הבחנתו שהמראה בעד בא ממכה ע"פ גוון הצבע בלבד (כשיט זו אדמימות) אף שהדבר ברור לו בבירור שכן הוא². וה"נ ה"ה שאין להקל על סמך הבחנה

² וכבר התריע ע"כ הגר"מ ברנדסופר בשו"ת קנה בשם (ס"א סי' קצ) ומפיו לפידים יהלוכו נגד ד"ז, וכתב בזה"ל: הנה עתה באתי על מה שנתבקשתי ממע"כ לחו"ד על דבר מה שחדשים מקרוב לחדש באו באיסור נדה החמורות בנוגע לטהרת אשה לבעלה, לסמוך להקל על סמך הבנתם שהם חושבים שהם יודעים להבחין בין דם לדם אי דם מכה או פצע הוא, או דם טמא הוא, אי מחמת טביעת עינים במראות הדמים שדם מכה או פצע שונה במראיתו מדם מקורה, או מחמת סימנים אחרים דאית להו בגווייהו לפי דעתם והבנתם, והדבר נוגע

לטהרתן וקדושתן של עם בני ישראל הקדושים ואיסור כרת רח"ל, לסמוך על הבחנתם והבנתם בזה בלי שום תלייה אחרת. והנלע"ד דלו יהא דנכון הדבר, כי המורי הוראות המובהקים, מחמת ריבוי השאלות ומראות השונות הבאות לפנייהם נטבע בהם במדה מסוימת להכיר קצת בטביעת עינים באיכותו ומהותו של הדם, אם דם מקורה הוא או דם מכה ופציעה הוא, אי מחמת מראיתו אי מחמת סימנים והוכחות אחרים דאית להו בגווייהו.

מ"מ תמה תמה אקרא, כי איך יעלה על הדעת לסמוך להקל על בקיאותינו באיסור חמור כזה שהוא נוגע לאיסור כרת וטהרתן וקדושתן של ישראל תלוי בזה, דבר שאפילו בימי חז"ל לא סמכו על בקיאותם בזה לתלות הדם בדם מכה, אעפ"י שהיה להם סימנים מובהקים שיש לה מכה, כל זמן שלא נתברר להם בבירור גמור שיש לה מכה ולא הסתפקו לסמוך בזה על בקיאותם או על סימנים אחרים המוכיחים שיש לה מכה. וכל עיקר לא מצינו בזה בימי חז"ל רק שסמכו בקיאותם במראות הדמים להבחין בין דם לדם אם מחמת הדמים הטמאים באשה הוא או לא, אבל להבחין אם דם מכה הוא או לא, אף בימי חז"ל לא מצינו שהיו בקיאים בזה, ועל כל פנים הא ודאי שלא סמכו עצמם להקל לתלות במכה כל זמן שלא היה ידוע להם בבירור גמור שיש לה מכה וכו'.

וסיים הרב קנה בשם: ועל כל פנים הדבר ברור דבלי תליה מבוררת אין שום צד להקל מחמת הבחנתנו ובקיאותינו, כי כלל גדול בדינו כי כל מראה הנוטה לאדמומית או לשחרות טמא הוא כל עוד שאין לנו בזה תליה מבוררת במכה, עכ"ל. וכן הגר"ש ואזנר זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (מלק י סימן קמא) כתב בזה בזה"ל: אשר נשאלתי אם יש במציאות בזה"ז להכיר בין דם טמא לדם טהור ז"א בין דם הבא מן המקור לדם מכה, ז"א בלי שיש כאן תליה של מכה, אלא על ההכרה לבד. ובאמת קשה להאמין כזה, כי לא נחשד מורה ירא ושלם ע"ז כי כבר מבואר בפוסקים הראשונים כי מדורות עולם עשינו עצמינו אינם בקיאים בין דם לדם, לא לבד בין אדום לאדום ו"ל טהור וטמא, ששניהם באים מן הגוף כמבואר פ"ב דנדה, אלא אפילו בין דם מכה לדם נדה, כמבואר בפוסקים סי' קפ"ג וסי' קפ"ח בטור ועוד הרבה דוכתא, ע"פ סוגית הש"ס נדה י"ט ע"ב יע"ש ברא"ש ועוד. וכ"ת דלא החמירו על עצמן רק במראה ודאי ממקורה אלא שאינה אדומה גמורה, לא הבחנה בין דם מכה לדם נדה, הנה זה נסתר מפשטות הש"ס נדה ס"ו ע"א ואם יש לה מכה באותה מקום תולה במכתה, והיינו מדין תלי' בדאיכא מכה, ולא העלה אחד על הדעת להתיר בלי תלי' רק בהכרה לחוד לברר בעיניו שזה דם מכה שלא להוציא אשה מבעלה, וכמבואר בש"ע יו"ד סי' קפ"ז ס"ה. וכ"ה לענין כתמים דרבנן דלא מקילים רק בתליה כמבואר ק"צ סי"א ובסעיפים אח"כ וכו'. ואם אולי רע"ק עשה עצמו כאינו בקי להכיר בין דם נדה לדם מכה בלי תלי' איך

מזאת מצאתי בסמוך להדפסה בספר אוצרות הטהרה קורין, תשובת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (עמ' תמקז אות פח) שכ': שמראה שחור שניכר שאינו דם אלא לכלוך בכתמים אפשר להקל בזה, "אבל אם הוא על עד בדיקה אין להקל בלא תליה". עכ"ל. והיינו שאין לסמוך אפילו בזה על ראייתנו והבחנתנו אלא רק אם יש תלייה ברורה וידועה שנתעסקה במשהו וכיוצא. ואף שמקילים בכה"ג שהוא לכלוך בודאי. מ"מ הבו דלא לסיף עליה ולסמוך על הבחנתנו חלילה גם כשאנו ברור שהוא לכלוך].

ובאמת הנלע"ד שאין כוונת הה"כ חלילה להקל בכל זה, אלא דכוונתו שיש ומגיע שאלות בעדים ועל גביהם מראה בגוון שחור או אדום, אבל אינו בא בצורת הפרשה, אלא רואים שהוא דבר חיצוני כמו צבע מרוח או תבלין מבישול או איפור וכדו'. ובכה"ג יש רגלים לדבר לטהר, כי רואים שהמראה אינו כמראה דם (אף שהוא בגוון אדום או שחור), אלא מופיע בדרך שאין דם אמיתי מופיע, וכנ"ל שאינו בהפרשה, ובכה"ג במקום שנראה כגוף חיצוני כמו צבע מרוח וכיו"ב, אה"נ דיש להקל לבקיא ורגיל בכתמים, והוא כמו שאנו מקילים כשיש תלייה, ה"ה שאנו רואים מראה בגוון שאינו גוון הרגיל של דם (אף שהוא בגוון אדום או שחור) בצרופ מה שבא בצורה שונה מצורת הפרשה של מראה דם רגיל. שאז הוא כתלייה (וכמו שאנו מוצאים הרבה פעמים סני מילוי אדום), ודוק.

אלא שבדרך כלל א"צ להיכנס לפירצה דחוקה זאת, כי מתחילה על המורה לחקור ולשאול מאת האשה האם נתעסקה בבישול או איפור או צבע וכיוצא, ובדרך כלל כשמוצאים מראה שנראה כצבע חיצוני, אזי מוצאים בקושטא אחר הבירור שכן היה במציאות, וממילא יש כאן תלייה ברורה. ופעם סיפר לי מו"ר הגאון המובהק ר' אליהו מאדאר שליט"א שבא לפניו עד עם מראה ורוד, אבל היה נראה לו ברור שאינו מראה דם אלא נתלכלך מדבר חיצוני, וכששלח את השואל לבדוק הענין, אחר הבירור היטב, נתברר שהעד בעודו לח, היה מונח בתוך נייר 'דפדפת' שבקצהו יש צבע ורוד כידוע, ומשם הגיע הצבע הזה לעד, ויצא הדבר בטהרה. (ויש עוד הרבה מקרים כע"ז, וכנודע למורים). וכן שמעתי מגדולי המו"ץ שמורים מעל שלושים שנה דבר יום ביומו, שכמעט ואינו קורה שימצא מראה הנראה כגוף זר וחיצוני [איפור, בישול וכיוצא] שלא מוצאים לו ע"י חקירה ודרישה תלייה בדבר שהתעסקה האשה בסמוך

וידיעה בגוון הצבע גרידא, כל שיש בו מראה אדמימות או שחרות וכדברי הראשונים. [וגדולה

אנחנו נעשה עצמינו בקיאים בכך. **אלא ודאי דישתקע הדבר ולא יאמר בזה**, והלואי שנזכה להורות במה שניתן רשות להתבונן, למען טהרת עמנו הקדוש, עכ"ל. גם בספר חוט שני להגר"ר **נסים קרליץ** שליט"א (נסף הספר עמ' מעז) התפרסם מכתב ששלח הגר"נ קרליץ שליט"א לח"א שרצה להתיר מראה דם ע"פ אומדנא שזהו דם מכה כשאין תליה, ובריש מכתבו התייחס גם לדין מראה שחור (והנאמיו נסוף קונטרס). והנני להביא המכתב בשלמותו כלשון הגר"נ קרליץ: כנראה שירדנו עד כדי כך שדברים המפורשים בראשונים ונפסק בש"ע צריכים לכתוב כתשובה לשאלה. א. וז"ל הרא"ש, ובדורות הללו אין בקי במראות דמים לישען על חכמתו ולהפריד בין דם לדם וכו', כל שכן האידנא וכו'. והדבר נפסק בש"ע יו"ד סי' קפח סעיף א. ובהוספה דה"ה כל מראה שחור. והוא מדברי הרמב"ן וז"ל, וכן כל מראה שחור ואפילו כזית ודיהה ממנו ואפילו דיהה מן הדיהה. ב. דיני תליה במכה מבוארים בפוסקים ונלמדו ממשנה וגמרא ואין צריך ללומדם מהל' טריפות, וגם אין ללומדם מהלכות טריפות, וכל שכן שאין לפסוק הלכות מסברות הכרס ואומדנות בעלמא. **קשה לי להאמין שאכן במקום שיש ציבור גדול של עמלי תורה יסמכו על הוראות בלתי מבוססות** כמו שהאריך כת"ר, אך נתחייבתי להודיע שהדברים נוגעים לחיובי כרת. ויהי רצון שנזכה לקיום ומלאה הארץ דעה רוח דעת ויראת ה' **נסים קרליץ**. עכ"ל ע"ש. וע"ע להגר"ר משה מרדכי קראפ בס' משמרת הטהרה (ח"צ סוף הערה 3) שכתב דברים כדורבנות בכיוצ"ב ושכן קבל ממרן הגרי"ש אלישיב וכפי שפורסם במכתבו, ע"ש. ושור"ר שכ"כ הגרי"ש אלישיב גופיה בשו"ת קובץ תשובות (ח"א סי' פג) וסיים שם שאינו מאמין שכן הורו, ואם אכן נהיה כדבר הזה, הרי מי שבא לידו שאלת בדיקת עד שנמצא עליו דם, והוכשר מטעם שלדעת המכשיר דם מכה הוא, עליו לבקש רחמים וישוב אל ה' וירחמהו, וירשום על פנקסו שכשיבנה ביהמ"ק יציע הדבר לפני החכמים אשר יהיו בימים ההם, האם עליו להביא חטאת או אשם תלוי או לא, עכ"ל.

וכן בדברי בזה עם מוה"ר הגאון ר' ברוך שרגא שליט"א, ענה מורי ואמר לי דבדידה הוה עובדא, ששאלו מאיתו לפני שנים שאלה בעד במראה שהיה בו אדמימות ואסר, ות"ח אחר הורה לקולא כיון שסבר שהוא מדם פצע (מנלי לשלום לנזקתם וכדו'). ומוה"ר הגר"ב שלח השאלה לרבו מרן הגאון ר' בן ציון אבא שאול זצ"ל יחד עם תיאור כל המקרה. והגר"ב"ץ היטב חרה לו על המורה להיתרא מבלי שום תליה, וטימא הדבר. והגר"ב"ץ שלח את השאלה גם להגר"ש אלישיב זצ"ל, וגם הוא קצף ע"ז ושאל וכי יש לאותו ת"ח רוח הקודש? עכת"ד מו"ר. ואכמ"ל בזה, ועוד חזון למועד בעזה"י.

שהוא בא בהפרשה, ממילא פשוט שהוא נכנס בגדר 'ספק' שאין להקל בו בראייה גרידא מבלי תלייה ברורה, כי כך הוא מראה דם, ולכן ודאי שהגוון גרידא לא יועיל להכריע בזה, כל שאין תליה ברורה. וכדמוכח מגאון שבט הלוי גופיה שהתריע על המקילים במראה דם הנראה כבא מפצע (מנלי ידיעה שיש פצע וכנ"ל בהערה), ומאידך כתב להקל באופן שברור למו"ץ שהמראה הבא לפניו הוא דבר חיצוני, שאינו נכנס בגדר הספק, ודוק היטב.

וסמוך לחתימה ראיתי שככל דברינו הנ"ל כתב הגאון ר' מרדכי גרוס בס' שיעורי טהרה (עמ' 13) ואעתיק לשונו לתועלת המעיין: גם במראה אדום [כשאנו כדרך ווסתה] יש לשאול, כי שכיח שהמראה הוא אכן אדום, אבל הוא דבר חיצוני, או אף בהפרשה קורה שנגרם מחמת סיבות חיצוניות ויש אפילו אשר מחמת אכילת סלק וכיו"ב נגרם מראות כאלו, וכן מראות שחורים פעמים שנגרם ע"י אכילת או שתיית דברים שחורים, וכמובן דח"ו להחליט לעצמו בדבר זה, אבל המורה המומחה ובקי יוכל להבחין בדבר ולשאול אם אין אחת מהסיבות הללו, לפי הבחנתו בשינוי גוון המראה. ויש שלפי הבחנת החכם הוא דם מכה ואחר בדיקה אצל רופאה אם מתברר שכן הוא טהורה וכמובן ע"פ הוראת חכם, עכ"ל. ומבואר שהגדר הוא כנ"ל, והוא שאינו בא כדרך ווסתה שלא בהפרשה וניכר שאינו בגוון מראה דם.

ב. ומ"ש הה"כ: "וכבר התריע על זה בדיוק מרן הב"י (קפח. א' ע' מא' מכון יס) וז"ל ודע שבתרומת הדשן כתוב דלבן שאינו לבן לגמרי אלא כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק שהוכחה לבנוניתו, נראה דמראה כזה אינו כלל מצד שחרורית וטפי ראוי לחשוב ממראה לבן ואין שחרורית כזה ממראה אדמומית כי היכי דנימא ביה אדום הוא אלא שלקה". ע"כ. הגה שפתותיו ברור מללו שכל שחור שאנחנו אוסרים צריך שיהיה שייך לומר עליו אדום הוא אלא שלקה ובלא"ה אין להכליל את הנראה כשחור במה שגזרו רבנן בכל שחור, דהם אסרו כל שחור רק כשעדיין נראה עם זיקה ושייכות לאותו שחור המקורי גם אם מעיקר הדין מותר". נ"ב, שפתי מרן הב"י ברור מללו שהוא טהור כיון דטפי ראוי לחשוב ממראה לבן ולא שחור. והיינו שגוון בהיר כזה, (של נגד מאונק) הוא נכלל בכלל צבע לבן ולא שחור. ואדרבה ראית הה"כ היא עזר כנגדו. דאי ס"ל למרן הב"י, שאף במראה שחור אמיתי ישנם

לבדיקה. [וכן מקרוב נדפס שו"ת יורו משפטיך חלק א', להגאון ר' גדעון בן משה שליט"א ושם בס' כח עמ' קמב, כתב גבי מראה הכתום דע"פ רוב אם יתבונן בו היטב ויוסיף לחקור ולדרוש בו, ימצא שהוא מדבר חיצוני, ע"ש]. והנראה שלזה כיון הה"כ בדבריו ובמאמרו גבי צבע טמבור וכו'. אלא שלא ביאר דבריו כדבעי וקיצר במקום שאמרו להאריך. ולכן הכלל הוא כנ"ל, שמראה שהגוון שלו דומה לצבע חיצוני, וגם יש תלייה בצורה שמופיע (לא בהפרשה), שיש מקום להקל ולכתחילה אחר בירור המציאות כנ"ל. אלא שיש מקרים רחוקים שהמורה אינו יכול לברר ולחקור הדבר, אם נתעסקה בדבר מה, וכגון שהאשה אינה זוכרת מה עבר עליה מפני טרדות היום, ואם נתעסקה או לא, ובשעה"ד כזאת יש להקל כשברור למורה הבקי שאין הגוון כמראה דם אלא כדבר חיצוני באופן שאינו בא בצורת הפרשה כנ"ל. וכ"כ בס' שיעורי שבט הלוי (סי' קפח ס"א על הש"ך סק"א, עמ' 15) בזה"ל: ויש לדעת דודאי כל החומרא הוא רק בדם, אבל מה שאינו דם אינו טמא, והרבה אינם בקיאים בזה, אך הרגילים בשאלות יכולים להבחין אפילו באדום אם הוא דם או דבר חיצוני כצבע, ותלוי בטביעות עין, ועיין סד"ט סי' ק"צ סקנ"ב, עכ"ל השה"ל. וראיה לזה מצאתי מדברי מרן הש"ע גופיה בסימן קצ (סעיף לא) שכתב וז"ל: מצאה כתם ואין לה במה לתלות, "והדבר מסופק אם הוא דם או צבע", מעברת עליו ז' סמנים אם עמד בעיניו הרי זה צבע וטהורה וכו', עכ"ל. וממ"ש "והדבר מסופק וכו'", מוכח דדוקא כשיש ספק בדבר צריך בדיקה וכו', אבל כשאין הדבר נכנס בגדר ספק, לית דין צריך בשש. ודוק. [ובספר חזקת טהרה ראטה, בדרך קצרה ס"ק קנט, דייק איפכא שכל העברת הסמנים, הוא דוקא במסופקת אם היה דם, אבל ביודעת שהוא דם לא יועיל אף אם יעבירו הסמנים את הדם, ע"ש. ולענ"ד הוא פשיטא ומאי קמ"ל³. ועכ"פ יש לדייק שני הדברים]. אבל מראה שאין תלייה בצורה שבא וכיו"ב, אין להקל בו כלל אף אם נראה לנו כן בצבע, כמו שלא נקל במראה שנראה בגוון שלו כבא מפצע, אא"כ יש לנו תלייה נוספת, כמו כאב או בדיקה וכנ"ל. וכן כל

³ כנראה כוונתו אף שאפשר שהוא דם מבחון, לא תועיל העברת ז' סמנים, רק בספק צבע. הערת מו"ר הגר"א מאדאר שליט"א.

ממקומה. וגם בהסכמות שהיו בלי הסתייגויות לא תמצא שאסרו מה שאין לו זיקה לשחור האסור, רק כתבו שכל דבריו נכונים, דבר שהוא נכון לכשעצמו, רק בתנאי שתואם את המציאות. והשאלה איך להשוות זאת למציאות, וזה פרשה אחרת לחלוטין, ואת זה כתבנו להפריד⁴. במחכ"ת, גם בזה אין דברי הה"כ מכוונים, דאטו כל גדולי המורים, הגאונים שליט"א שכתבו בכת"י מכתב להסכים על כל האמור בקונטרסי אחר שעיינו בו. אינם בקיאים במראות, ולא שימשו "היטב במקצוע אצל בקיאים ששימשו רבנים מובהקים בענין" כהה"כ. והלא מדובר בגדולי המורים שרואים מראות רבים מידי יום ביומו, מה שמו"ץ מן השורה רואה בשבועיים שלשה, (ומהס הג"ר שמאי גרוס מו"ץ דק"ק צעלוא. והג"ר יעקב שמואל מו"ץ העדה"ס הספרדים, שזמי הסוראטה שהם יושבים בהם עמוסים צואלים), ושימשו את גדולי הדור כהגר"ב ו"ץ אבא שאול והגר"ש אלישיב, והגר"מ אליהו והגר"ש ואזנר והגר"מ הלברשטאם ועוד. והגדולים הנ"ל כתבו במכתבם במילים ולא בחידות שיש טועין בזה וצריך לעורר ע"ז⁴. [ומקור נדפס שו"ת יורו משפטין חלק א', להגאון ר' גדעון בן משה שליט"א אשר כידוע מרן הראש"ל זיע"א סמך ידידו עליו להיות מורה הוראות להלכה ולמעשה ובפרט בעניני נדה החמורים, ובעניני מראות הדמים (כלשון הגר"ד יוסף זאסמאנו לספר) ושם בסי' כח עמ' קמ, כתב גבי מראה שחור: טמא, ואין הבדל בין שחור כהה לשחור בהיר. "וכבר שמענו שהיו מי שטעו בזה לטהר שחור בהיר [ונראה שהעיקר הגדול הוא שידע להבחין בין שחור בהיר לאפור], או שטעו לדמות שחור לחום כהה. וצריך לזה זהירות רבה ושימוש רב להבחין בהם", עכ"ל שם]. ולא כדברי הה"כ שהדיון

גוונים שמטהרים לכתחילה מבלי שום תלייה וכיוצא. א"כ מדוע ביאר וכתב דנראה דטהור הוא משום שראוי לחושבו ממראה לבן. יכתוב בפשטות שהוא טהור (אף אם הוא נגדר שחור) כי אינו מראה שבא מדם ודיו. ודוק היטב. [ושו"ר שכ"כ רבו של הה"כ, הג"ר מרדכי מלכה בשו"ת דרך המלך סו"ס יב. וכן מקורב ראיתי קונטרס מתוך ספר אשקך מיין להרה"ג ר' ירמיה הכהן בעמ' יג, ושם דייק לנכון בדברי הב"י כנ"ל. ואת עיקר דבריו בנ"ד הבאתי כבר בקונטרסי].

ג. מ"ש בדברי השבט הלוי בקיצור. כבר ביארנו באורך בתשובה (אם ג) ושכונתו על דבר הבא מלכלוך. וגם לא כתב למעשה להקל רק במראה חום. והבאנו שכן הסכים לדברינו תלמידו המובהק הג"ר שמאי גראס שליט"א בעל שבט הקהתי במכתב הנדפס ביתד המאיר שם.

ד. ומ"ש "והם [מראות שחורים] בעיקר אצל נשים שמתקרבות לגיל המעבר שהליחה השקופה אצלם פחות מצויה ואז הדם 'המתיישן' בשיפולי דפנות הנרתיק לוקה כפשוטו ומשחיר". הנה כבר הארכנו שכל ידיעות רפואיות אלו לא יועילו להציל אא"כ בידיעה ברורה ע"י תליה כשיש רגלים לדבר שאין המראה בא מהרחם. דהלא"ה כל שיש בו שחרות (ואינו מלכלוך או זיעה וכיוצא) טמא. וכבר הבאנו בסוף התשובה דברי הציץ אליעזר מ"ש בכע"ז ממש שאין להקל עפ"י כלל, אפילו ע"פ ידע רפואי ברור כמו בדיקת דגימות הדם לגלות אם הוא דם או לא, וע"ש ואוקי באתרין.

ה. ומ"ש "רק שכל קורא את המאמר הנ"ל נוטה לחשוב שהדברים כפשוטם וכל גוון שחור טמא, כמו שהעידו בפנינו במסל"ת כמה אברכים מצוינים, ואינו כן כלל וכלל, כנ"ל בבירור, ויש להפנים שלא ניתן לאסור כל שחור וכל גוון שאסרו חכמים, אא"כ לומדים היטב את המקצוע אצל בקיאים ששימשו רבנים מובהקים בענין. ולא תתבהר התמונה אצל הלומד, גם אחרי חידוד הדברים על ידנו כאן, אך ורק אם יעבור שימוש קפדני. ורק אז יתיישבו הכתובים. וגם מה שכתבו הרבנים בסוף המאמר הנ"ל אין בהם סיוע לאסור כל שחור, אלא כולם מודים שהשחור אסור, וברור לכל שאין מי שיתיר מה שחז"ל גזרו, ובעצמם כתבו להיזהר ואין לטמאות את המותר ויש חום מצטבר שנראה כשחור וכו' ועוד כל מיני נוסחאות להצדיק מה שבימינו לא מצוי כ"כ שבא לפנינו שחור האסור. כך שגם מצידם לא זזה הלכה

⁴ ואצרך חלק מלשונם לתועלת המעיין: "ויישר כחו וכו' שהתריע על כך" (מנן רה"י הגר"מ מאוז). "הקונ' הנ"ל מברר בטו"ד בבקיות והבנה ברורה לאסור את המראה השחור הגם שמראיתו כהה מ"מ אסרו חז"ל גם הדומה לשחור. ויש מורה הוראות שטועין בזה". (הגר"ר שמאי גראס). "הלכך תחזקנה ידיך להסיר מכשול זה וכיו"ב מישראל, גם ידי תכון עמך אף זרועי תאמצך, לחלק תשובתך זו ביעקב ולהפיצה בישראל". (הגר"ר ללאצי). "ומן הראוי לפרסם הדברים כי אני יודע שיש מורי הוראה מורים בשחור להיתר" (הגר"ר שמואל). "ולצערנו שמענו וגם ראינו כמה פעמים, שכמה מורי הוראה התיירו מראה בצבע שחור". (הגר"א צנאן) ע"ש. ומבואר דס"ל בהדיא שיש לעורר בזה כנ"ל.

טועים בזה כל שלא הורגלו מהו מראה דם כדבעי. ולכן נוהגים גדולי המורים (כן ראיתי בכל המקומות שזכיתי לשמש) שלא להשיב לשאלה במראה בטלפון ע"פ תיאור השואל גרידא, כי הטעות בזה מצויה מאוד. ואפילו כשהשואל מעיד על צבע רחוק מהאדום וכנ"ל. ואידך זיל גמור. ולכן בכלל זה כל ההגדרות שכתבנו לעיל ולקמיה (כמו הסדל בין מראה 'הפרשה' למראה של צבע וכל כיוצא), אינם מסורים כמובן אלא לעוסקים ובקיאים בזה, וברור.

ח. ומה שסיים הה"כ במאמרו "וחלילה לנו לאסור נשים על בעליהם במקצוע זה רק מתוך הכתובים, שנמצינו ממעטים בטהרה בישראל ומרחיקים את הגאולה וגורמים צער לשכינה ח"ו, ויש להתרחק מחומרות אם אין הכרח בנושא זה, בפרט לציבור האברכים שמחובתו של המורה הוראה לדאוג ולהתאמץ ככל האפשר שיהיה פת בסלם שלא יופרעו בלימודם, כמ"ש גאב"ד העדה החרדית הגאון הרב ווייס זצ"ל בשו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' קל"ה". הנה לא ידעתי מה ענינו לנדון דידן, דאטו נקל בדין גמור היפך ההלכה מטע"ז. וראוי הוא לחתום בדברי המנחת יצחק גופיה בדבריו שם (נניח אות אות ה') שכ': "אבל ח"ו לעקור הלכות קבועות על ידי זה", עכ"ל.

ויש לציין שגם הגאון ר' מרדכי מלכה שליט"א רבה של אלעד, שהוא רבו של הרב הכותב הרה"ג ר' גבריאל סרוסי נר"ו בשימוש המראות, מאריך מאוד בספרו שו"ת דרך המלך (מה סי' יצ) בכל הנ"ל לאסור כל מראה שחור אף הבהיר, ואפילו גבי מראה אפור שהקילו האחרונים כתב לתמוה בספרו (שם אות ג) בזה"ל: "ואף שוחחתי עם הרה"ג ואזנר שליט"א בזה ואמר לי שהוא מיקל [באפור] מתוך הנסיון דאין מראה זה בא מדם כלל. גם הרשל"צ בטהרת הבית (שם עמוד ס"ה) מסיק להתיר מראה אפור. ולדידי הדברים צע"ג כאשר עוררנו מהראשונים דכל שיש בו משהו מהשחרות ג"כ אין לטהר, וכד חזינן שהת"ה בקושי התיר מראה לבן מלוכלך מפני שיש בו לכאורה קצת שחרות ולולי שזה לבן לא היה מתיר, וא"כ אפילו לדין שמתירין מראה לבן מלוכלך בשופי, מ"מ עמוק וחזק כאפור ענן שזה בודאי לא שייך לומר לו בשם לבן מלוכלך כיצד נטהר? הרי ברור שכבר יש בו נטייה לשחרות. וכאשר הראיתי לרב שטרן שליט"א מו"ץ אצל הרה"ג ואזנר שליט"א אמר לי באמת צ"ע

אינו מתחיל וכו' וכמ"ש בכותרת דבריו שנכון עושים כל המורים וכו'. ובאמת דבידי הוה עובדא, שכשעסקתי בדין זה עברתי בבתי מורים חשובים, עם עדים בידי ועליהם הפרשה שחורה בהירה, שפשוט שבאה מגופה ולא מדבר חיצוני [ועל מראה זה תמה הגר"ע אורבך כשבאתי לפניו עמו, דמי יטהר כזה מראה, וכנז' בסוף קונטרסי], והיו מהם שטיהרו הדבר בפשטות אע"פ שהסכימו שהוא הפרשה מגופה, ומזה התחיל כל הדיון בזה, וכנז' בהקדמתי לקונטרס בקיצור. וד"ב.

ו. גם מ"ש הה"כ ש"הרבנים כתבו הסתייגויות וכל מיני נוסחאות וכו'". אחה"ר, מכתבי הרבנים שליט"א הנה הנם לפנינו, וכבר פירסמתי שכל הרוצה יבוא ויטול בשמחה בעצם כת"י המקורי ממש וכנ"ל בהערה. ולא כתבו שום הסתייגות מלבד בחום מקובץ או לכלוך ואיפור, שכבר כתבתי מדילי בס"ד בקונטרס, שאינו ענין למה שאנו מדברים.

ז. ומ"ש "וגם אם היום אכשור דרא ורבים מאברכים מצוינים לאחר שסיימו הלכות נדה, לומדים את תחום מראות הדמים ברצינות במשך זמן רב ויודעים להורות בתום תקופת השימוש, הם יוכלו להועיל ולסייע לציבור בהוראתם, אך ורק אם ממשיכים לראות מראות לעיתים תכופות, שגם הם, מניסיוננו, ראייתם והבחנתם תיפגע קשות אם לא יתמידו בזה, מרוב דקות הגיונים, ונמצאים פוסקים שלא כדין ח"ו, ק"ו לקורא שמעולם לא למד הדק היטיב את המראות שלא יהיה לו שום שיג ושיח בדברים האלה מהכתובים, חכם וחרף כמה שיהיה". זו הארה חשובה, ובאמת מתחילה יצא הקונטרס באופן נפרד וחולק רק למו"ץ ובבתי הוראה באופן פרטני, כי לא שייך לדון ולהורות הלכה מהכתובים בלא שימוש מעשי, ולא שימוש מעשי בלא הלכה מהכתובים (וכמו שהערנו בפסח דבר לקונטרס). אבל בהיות ולא יכולנו להגיע לכל בתי ההוראה ברחבי אה"ק, הורוני רבותי הגאונים שליט"א לפרסמו גם בירחון היקר יתד המאיר, לזכות את הרבים העוסקים בזה בלימוד ובשימוש. [והשבוע ממש הגיע לבית ההוראה (שנראים הג"ר אברהם צביאן- מו"ץ דרמט שלמה), שאלה שהפנה ת"ח אחד (שאני עוסק במראות), ואמר לשואל כי לדעתו ברור שהוא טהור, כי הוא 'חום', וכשבא לבית ההוראה הביא העד, והנה הוא אדום גמור!]. וביותר מצויה היא הטעות במראה אדום שגוונו כחום (אמר שממייצג), והאשה בטוחה שחום הוא, וגם אברכים טובים

תלייה ברורה וידועה, כל שאין בדבר ספק, והיינו כשרואה שהגוון הוא גוון צבע חיצוני והמראה בא שלא בצורת 'הפרשה', אלא בצורת צבע מרוח וכיו"ב כנ"ל. אבל כל שהוא בא בצורת "הפרשה" ואין תלייה ברורה וידועה לתלות בה, אין להקל אף שהגוון נראה כגוון צבע.

ז. כל ההגדרות שכתבנו (כמו ההצלל צין מראה 'הפרשה' למראה של צבע וכל כיו"ב), אינם מסורים כמובן אלא לעוסקים בזה זמן זמנים ובקיאים בכל זה, וכמובן. כי לא שייך לדון ולהורות הלכה בדינים אלו מהכתובים בלא שימוש מעשי, ולא משימוש מעשי בלא הלכה מהכתובים כדבעי.

ואחתום בברכה רבה להה"כ שליט"א שימשיך לזכות את הרבים, בנחת ושלוחה וכט"ס.

ובס"ד זכיתי שמו"ר הגאון הגדול ר' ברוך שרגא שליט"א ראב"ד ירושלים – ראש בית מדרשו 'נווה דוד', עיין בדברינו הקטנים והסכים לכל האמור.

ואחר כן זכיתי עוד שמו"ר הגאון המופלא ר' אליהו בנימין מאדאר שליט"א – ראש בית ההוראה שע"י ישיבת כסא רחמים, וראש ביהמ"ד 'פקודת אלעזר', עיין בדברינו הקטנים, וציין כמה ציונים, ועוד הוסיף וכתב בזה"ל:

בעה"ו י"ט בתמוז יה"ל – יום פטירת הגה"צ ר' בנציון אבא שאול זצוק"ל – שנת תוש"ע יהודה

ראיתי את דברי ידידי הה"כ נר"ו, וכל דבריו נאמרו ביושר ואמת, שכל שניכר ונראה לעין שהיא הפרשה מהרחם, ומראה דם לה, בין אדום בין שחור חלילה להקל בה, והיא הלכה פסוקה ופשוטה בשלחן ערוך (סי' קפ"ט ס"א), בלי חילוקים ובלי פלפולים, וח"ו לאדם שיתקע עצמו לדבר הלכה, להקל ראש בזה, ופוק חזי כמה חרדו רבותינו גדולי האחרונים ז"ל בעניינים אלו. וכמדומה שכל החכמים המורים בצדק, מודים בזה. ולא הקילו המקילים, אלא כשניכר לעין כל, שהוא דבר חיצוני, וכמו שהאריך הה"כ נר"ו, ובזה צריך שימת עין בוחנת וסייעתא דשמיא, והכל לפי הענין, ועכ"פ אלו דברים שאינם ניתנים ליכתב, כי הלכה אחת היא, והדברים ברורים למבין.

בברכת האמת והשלום אהבו

ע"ה אליהו בנימין מאדאר ס"ט.

מראשונים אלו". עכ"ל הגר"מ מלכה שליט"א בספרו שם, והבאתי עיקר דבריו בתשובתי הנ"ל.

ולכן הנראה לי בכל זה, שגם הה"כ נר"ו לא כיון להקל בכל הנ"ל היפך דברי הראשונים והאחרונים וכמו שכתב כמה פעמים במאמרו. ואין להקל בכל מראה שחור או אדום לכל גווניהם ואף אם נראה הגוון שלהם כצבע, צריך לברר קודם דבר זה עם האשה אם התעסקה בדבר מה, ובדרך כלל ימצא בכח"ג תלייה ברורה במשהו שנתעסקה וממילא יוכל לטהר בשופי, ולתלות בהנ"ל. ובמקרה רחוק שאינו יכול לברר הדבר, והמראה בא בצורה ודרך של צבע, כמו מריחה וכיו"ב ולא בדרך 'הפרשה', שאז יש רגלים לדבר, הדבר מסור למורה הבקי ויש מקום להקל. אבל כל שהוא בא בדרך הפרשה (ואין תלייה ברורה וידועה להקל כמו איפור וכדו'), אין לסמוך על הבחנתו בגוון הדמים (צלנד) כלל ועיקר כנ"ל. והאמת והשלום אהבו.

המורם מכל האמור:

א. דין מראה השחור טמא הוא בכל גווניו ואף הבהיר ביותר, שכל שיש בו שחרות טמא.

ב. מראה אפור שאין בו שחרות (כמנ"י צנגד לנן שניצטווה הרבה פעמים עד שנראה כאפור) טהור. וכן צבע כסף וכיוצא.

ג. אין לטהר שום מראה דם שיש בו גוון אדום או שחור ע"פ הבחנת החכם בצבעו ובגווניו. אא"כ יש במה לתלות כמו לכלוך או זיעה או איפור וכיו"ב, דבכה"ג אפשר לתלות בזה.

ד. כתבו גדולי המורים, שאף מו"צ מומחה שמבחין בגוון דם מכה ופצע, אפ"ה חלילה מלהתיר עפ"ז בלבד, אא"כ יש בזה תלייה, כמו אם יש לה כאב בבדיקה או באופן שנבדקה ע"י בודקת רפואית וכיו"ב.

ה. כמו כן, אם המראה שבא לפנינו אינו בדרך "הפרשה", אלא כדרך צבע שהוא מרוח, ורואים בבירור שהוא גוף זר וחיצוני כצבע וכיו"ב, הן בגוון והן בדרך שבו הוא נמצא, יחקור המורה הדבר מאת האשה אם נתעסקה בצבע או איפור או בישול וכיו"ב, ואזי יוכל לתלות בזה בשופי ולטהרה.

ו. במקרה רחוק שאינו יכול לברר ולחקור הדבר, נראה שיש מקום לבקיא בזה להקל אף כשאין לו

הרב רון אמיני

תל אביב

סימן קצא

מדוע בחו"ל לא מחברים הפרשיות עד "מטות מסעי"

בענין שמיני של פסח שחל בשבת בשנה מעוברת, וחיבור פרשות "מטות מסעי" בחו"ל

יחסית; לרוב עוסקות בנושאים קרובים; סמיכותן של חלק מהזוגות למועדים נותנת עדיפות לחיבורן, לצורך התאמה עם לוח השנה לפי הכללים שלעיל.

זוגות הפרשות שעשויות להתחבר הם: ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי מות וקדושים, בהר ובחוקותי, מטות ומסעי, נצבים ו- וילך, בחו"ל גם: חוקת ובלק.

שמיני של פסח שחל בשבת

לבני חוץ לארץ יש ברוב השנים צורך בצירוף נוסף של שתי פרשיות, להם ולא לבני ארץ ישראל, כאשר פסח חל בשבת, וממילא גם יום שמיני של פסח של בני חוצה לארץ חל בשבת. בשבת זו בני חוצה לארץ אינם קוראים את פרשת השבוע אלא מענין המועדות. כיוצא בזה כאשר יום שני של שבועות חל בשבת (יום שמחת תורה של גלויות, שהוא היום שאחרי שמיני עצרת, כ"ג בתשרי, אינו חל בשבת, על פי הכלל שראש השנה לא יחול ביום א' בשבוע). לפיכך בשנים שבהן שמיני של פסח או שני של שבועות חל בשבת נוצר הפרש בין מה שקוראים בתורה בא"י ובין הקריאה בחו"ל. הפרש כזה נמשך שבתות אחדות, עד שמגיעים אל פרשיות שנהוג לצרפן, ואז קוראים בא"י פרשה אחת, ובחו"ל שתי פרשיות: את אותה פרשה וגם את קודמתה – וכך נסגר הפער בקריאה. תופעה כזאת חוזרת ברוב השנים.

דבר זה יוצר "קלקול": כאשר מגיע לא"י מישחו מחו"ל בתקופה זו של פער בין הקריאות, ימצא שהפסיד קריאה בתורה של פרשה אחת בברכות ומתוך ספר תורה. והנוסע בכיוון הפוך ימצא שפרשה מסוימת הוא יקרא פעמיים.

דוגמאות:

- בשנה פשוטה שסימנה הכ"ז (ר"ה ביום חמישי; שנה כסדרה, פסח בשבת), פרשת "שמיני" נקראת בא"י

פרשות שנקראות בקביעות סמוך למועדים במהלך הדורות התגבשו מספר כללים שמורים על הצמדתה של פרשה מסוימת למועד הסמוך לה. הכללים מובאים בטור ובשלחן ערוך סימן תכ"ח סעיף ד, ובביאור הלכה שם מצוינים הטעמים לכללים הללו. כללי חיבור הפרשות, המבוארים להלן, מביאים בחשבון את הכללים האלו ובאים להתאים את יישומם בלוח השנה.

וזה לשון הסימן: "פקדו ופסחו (לפשוטה) סגרו ופסחו (למעוברת), מנו ועצרו, צומו וצלו, קומו ותקעו".

א. בשנה פשוטה: פָּקְדוּ וּפְסָחוּ – פרשת "צו" קורין סמוך לפסח ('פקדו' לשון 'צו').

ב. בשנה מעוברת: סָגְרוּ וּפְסָחוּ – פרשת "מצורע" קורין סמוך לפסח ('סגרו' לשון מזורע מוסגר).

ג. מָנּוּ וְעָצְרוּ – פרשת "במדבר" קורין סמוך לשבועות ('מנו' רומז למניין בני ישראל שעליו מסופר בפרשת במדבר, ולאחר מכן 'ועצרו' - עצרת, חג השבועות).

ד. צומו וְצָלוּ – פרשת "ואתחנן" קורין לאחר תשעה באב ('צומו' - יום תשעה באב, 'צלו' - לשון תפילה, שחרגוס "ואתחנן" - וְצָלִיתִי).

ה. קומו וְתַקְעוּ – פרשת "נצבים" קורין סמוך לראש השנה, שבו תוקעים בשופר ('קומו' רומז לנצבים, שחרגומו "קָמִין").

הפרשות שעשויות להתחבר

שנה פשוטה, שאינה מעוברת, קצרה יותר, ולכן יש צורך גדול בחיבור פרשות. אמנם לפעמים יש צורך בחיבור פרשות גם בשנים מעוברות. לצורך התאמת מחזור הקריאה ללוח השנה נבחרו ששה זוגות פרשות, ובחוץ לארץ נוסף עליהן זוג שביעי. הבחירה בפרשות אלו נובעת הן מאורכן, הן מהתוכן המשותף והן מהתאריך: הפרשות הללו קצרות

ונשאלת השאלה: למה בשנה זו לא נתחבר יחד תיכף בשבת שאחרי הפסח ונקרא אחרי-מות וקדושים כמו שאנו מחברים אותם בכל שנה פשוטה? מדוע ממתנינים מעל שלושה חודשים, ומחברים דוקא את מטות עם מסעי?

עונה המהרי"ט (שאלות ותשובות מהרי"ט (הרצ יוסף מטרלני), חלק שני, אור"ח שאלה ד'), וכ"כ בספר שלחן הקריאה ומסגרת השלחן (סימן י"ד, עמוד סט): הראשונים טרחו ויגעו לארגן את הפרשיות בספר ויקרא, ולחבר את הפרשיות הסמוכות זו לזו בשנה פשוטה, כדי לקרוא דוקא את פרשת במדבר בשבת לפני עצרת (וכלליל - "מנו ועצרו"). והטעם, כדי לקרות קללות שבתורת כהנים קודם עצרת שתכלה שנה וקללותיה, וכתבו התוס' שנהגו העולם להפסיק בפרשה אחת בין קללות לעצרת והוא פרשת במדבר, וכשם שאמרו שלא להקדים הקללות שיהיו קורין אותם ב' שבתות שלפני עצרת דלא מינכרא מילתא שכלו קללותיה, אא"כ נקראים בסמוך לאחרית שנה, כן אינן מאחרין וכו'. וכן הכא נמי עבדינן היכר שקלו קללותיה, שאנו מפסיקים בשבת אחת ולכך קבעו "מנו ועצרו".

ובארץ ישראל שקראו פרשת אחרי-מות ב - ז' לעומר (שנת שאחרי שזיעי של פסח, ונחול' שמני של פסח) הוצרך הדבר שתהיה להם שתי שבתות של הפסח בין קללות של פרשת בחוקותי לעצרת, אבל בחו"ל ראוי לעשות כסדר השנים "מנו ועצרו", ולפיכך לא לחבר את אחרי-מות וקדושים [וכן לא לחבר את בהר ובחוקותי. הכותב], וכך לקרוא את פרשת במדבר (ולא את פרשת נשא כנאמן ישראל) בשבת לפני עצרת.

כל האמור לעיל מסביר למה לא מחברים שני פרשיות בחו"ל לפני עצרת, אבל עדיין לא מובן מדוע יש לחכות עד כחודשיים אחרי חג השבועות כדי להשוות בין א"י ובין חו"ל? למה לא לחבר את חוקת ובלק שהם קודמים למטות ומסעי, כמו שעושים בשנה שחל יום ב' דשבועות (נחול' בשבת)?

1. כותב המהרי"ט (סס) וכ"כ בספר שלחן הקריאה ומסגרת השלחן (סס), כי בספר תיקון יששכר כתוב שבסוריה נוהגים לחבר חוקת ובלק גם בשנה זו, אבל ברוב מקומות ישראל לא נהגו אלא במטות ומסעי. והטעם, דכיון דנדחו שלא יכלו להתחבר בכל אותם

בשבת כ"ב בניסן, שהיא בחו"ל אחרון של פסח, ומכאן במשך ארבע שבתות יש בחו"ל פיגור בפרשה אחת הנסגר רק בשבת החמישית, שבה קוראים פרשת "בחוקותי" בא"י, ובחו"ל מחברים עמה את פרשת "בהר".

- בשנה מעוברת שסימנה בש"ז (ר"ה זיוס שני, שנה שלמה, פסח נשנת) - כמו השנה: התשע"ו, באחרון של פסח בחו"ל קוראים בא"י "אחרי-מות", ומאותה שבת נוצר פער בין הקריאות, המתפרס על פני יותר משלושה חודשים⁽¹⁾, ורק באמצעות צירוף "מטות" עם "מסעי" הוא נסגר (כך יהיה למשל גם נשנת תשע"ט). המנהג בארץ בתחילת המאה ה-14 למניינם היה, אומר הכפתור ופרח (פרק י"ד): "נחלק בין הדבקים מטות ומסעי". ז"א, בא"י קורין מטות ומסעי בנפרד (בזמן שחול' הן מחוברות).

התיקון יששכר (מהדורה שניה, ויניא של"ט, דף ל"ח) מביא אף הוא אותו פתרון. אולם מוסיף: "ומצאתי כתוב בעבור שעשה החכם הר' סעדיה דיין צובה [העיר חלב בסוריה] יצ"ו שנוהגים בזו השנה להפריד השני סדרים [פרשיות] אלו [מטות ומסעי] ומחברים במקומם קרח ופרה [חוקת] שהם אצלם מסדרי החבור והפרוד, ולפי מנהגם זה יהיו שווים עם בני א"י משבת קרח ואילך, כי בני א"י מפרידין גם שני סדרים אלו לעולם" (וע"ס מקראי קדש שער ט"ו ס"ק כ"ז שכתב הטעם שצקוריה ממהרין לחצר, מפני שקרובין הם לא"י, לכן כל מה שיש צידינו לחצר הפרשה, שלא יהא נראה לעין כל שצמחוס זה קורין צסדר זה, וצמחוס השנייה לא רחוק ממנו קורין צסדר אחר - עושין).

היתרון של השיטה שהביא ר' סעדיה, הוא הקדמת ההשוואה בין א"י לחו"ל שלושה שבועות קודם לכן. אמנם מנהגנו היום, הוא לא להקדים אפילו בכמה שבועות את ההשוואה בין א"י ובין חו"ל.

הבדלי הקריאה הטרידו את מסדרי הפרשיות, כאילו ארץ ישראל והגולה הן שתי ישויות שאין להן דבר זה עם זה. מצד אחד מתברר שתנועת נוסעים בין שתי הישויות הללו לא הייתה שכיחה במידה המחייבת חיפוש פתרון, וכיון דדש דש; ומצד אחר ניתן היה להציע פיתרון שעיקרו: כבר בהזדמנות ראשונה נצרף יחד שתי פרשיות מתוך אלה שנהוג לצרפן (אחרי-מות וקדושים).

השבועות שבין שבעה-עשר בתמוז לתשעה באב, בהם אנו מקיימים מנהגי אבלות על נפילת ירושלים בידי אויבים ועל חורבן בית-מקדשנו.

ובארץ ישראל שקראו פרשת פנחס לפני בין המצרים, הוצרך הדבר; אבל בחו"ל ראוי לעשות כסדר השנים ולקרוא פרשת פנחס בבין המצרים, ולכן לא מחברים חוקת ובלק.

וע"ע בקובץ פעלים לתורה גיליון כ"א עמוד קל"ח, מאמר מהרב חיים ישראל טעסלער בקשר להבדל בקריאת הפרשיות בין ארץ ישראל וחוצה לארץ כשחל אחרון של פסח בשבת; עלים לתרופה תשע"ה (3 מאמרים); שו"ת מהרי"ף סימן ע' מאת הגאון רבי יעקב פראג'י זצ"ל אב"ד אלכסנדריא במצרים; המעין, תמוז תשע"ה (נפ, ד), גיליון 214.

ובאגב, אמרתי להביא את ההלכות הקשורות לענין זה:

א. מי שנסע בימי חג הפסח לחוץ לארץ, ואז חל [צ"ל: ערב] יום טוב שני של גלויות של שביעי של פסח ביום שישי, שבארץ ישראל קוראים למחרת פרשת השבוע, ואילו בחוץ לארץ קוראים כל הבכור, ונמצא שיש הפרש בין ארץ ישראל לחוץ לארץ בפרשה אחת, וכשהוא חוזר לארץ עלול להפסיד קריאת פרשה אחת, טוב שיעלה במקום כהן ויקרא כל הפרשה כולה (שםסרה לו) ושלושה פסוקים מפרשת השבוע לפי מנהג ארץ ישראל, ובזה יוצא ידי חובה לכולי עלמא. ובלבד שהצבור מוחלים על טורח צבור שבדבר.

ב. בן ארץ ישראל שיצא לחוץ לארץ, וכבר קרא שמו"ת עם הצבור, ובשבת הבאה קוראים בחוץ לארץ הפרשה שקראו בארץ ישראל בשבת שלפניו, מסתברא שאינו צריך לחזור ולקרוא הפרשה שמו"ת, כיון שכבר קרא אותה בהיותו בארץ ישראל. (ילקוט יוסף שנת כרך א' חלק רביעי מהדורת משע"ג).

במועדה (לפי סדר הפרשיות) תמיד עצוב, כי היא נקראת בימי בין המצרים, אבל כשפנחס יוצא מהבית, כשקראים בפרשת פנחס למפטיר, בכל המועדים, הוא זמן שמחה וצהלה.

וכן אמרו: "פנחס בזמנו - בין המצרים, ושלא בזמנו - מעוטר בעטרים".

השבחות לפני עצרת, המתנינו לאחרונה עד מטות ומסעי. ואעפ"י שהיו יכולים להקדים שבת אחת ולחבר חוקת ובלק, ולהפריד מטות ומסעי, לא רצו "לשנות מסדר כל השנים, שאין פסח חל בשבת ומחברין מטות ומסעי". בנוסף לכך מציין המהרי"ט שיש להשוות את הפרשיות לפני ט' באב, כדי לקיים את הכלל "צומו וצלו", ויהיה ניכר שקורין פרשת ואתחנן אחר תשעה באב כתקנת חז"ל, ומביא ראייה ממצוות ערבה בחג הסוכות, להוכיח למה אנו דוחים את ההשוואה עד תאריך אחרון זה.

1. לפי סדרי הלוח העברי, קוראים פרשת "פנחס" ברוב השנים בימי "בין המצרים"¹, בשלושת

¹ שואלים כמה מחכמי ישראל: מדוע מערבים כאן שמחת המועדים בימים של אבל וצער על אבדן עצמאות ישראל וחורבן בית המקדש?

הסביר זאת הצדיק רבי לוי יצחק מברדיצ'ב בדרך הבאה: ישראל-קדושים מתאבלים אבל גדול בימי "בין המצרים" על נפילת ירושלים, חורבן בית-המקדש ושאר צרות גדולות שבאו בימים ההם על עמנו מידי צורריו. קיים אפוא החשש, שכתוצאה מכל זאת ישקעו, חלילה, רבים מבני העם בתקופה זו של השנה בתהומות העצבות והייאוש. משום כך קוראים בימים אלה בתורה על המועדים שהיו לישראל בזמן שבית-המקדש היה קיים, ורוח השמחה הנושבת מפרשה זו עשויה להפיג במידת מה מרירותם של ימי "בין המצרים".

על דברים אלה הוסיף האדמו"ר רבי ישראל מרוז'ין: מצינו בספרים הקדושים, שבבוא הגאולה השלמה לישראל יהיה שבעה-עשר בתמוז יום ראשון של חג, תשעה באב יהיה יום אחרון של חג; וימי "בין המצרים" ישמשו ימי "חול המועד", ככתוב בנבואת הנחמה של ירמיהו (ל"א, י"ב): "והפכתי אבלם לששון". וכשאנו קוראים בימי "בין המצרים" את פרשת המועדים ב"פנחס", בה מפורטים הקרבנות שהיו קרבים בימים שבית-המקדש היה קיים, מתעורר לבם של ישראל לשוב בתשובה שלמה, כדי לקרב את הגאולה השלמה ובניין בית-המקדש.

הנה ביום המר בו בית ישראל יושבים על הארץ ומתאבלים על חורבן הבית הם מתבשרים בלידת המשיח הלא היא בשורת גאולה. פרשת פנחס מדגישה את המהלך המופלא הזה, שאין גלות בלי גאולה, אמנם היא נקראת בשלמותה בימים של בין המצרים, אך מפטירים בה בשלושת הרגלים - בעיתוי של שמחה.

על כך אומר הצדיק מרופשיץ: כשפנחס בבית - תמיד הוא עצוב, אולם כשהוא יוצא מהבית - הוא צוהל ושמח, במה דברים אמורים? כשקוראים פרשת פנחס

הרב עדיאל כהן / טבריה

סימן קצב

מנהגי ג'רבא בחודש אב ובתשעה באב יה"ל

כבירה נהגו שאין הנשים עושות מלאכה ביום ר"ח, מ"מ במלאכת הכיבוס לא החמירו שם¹¹.

יט. גם אין לובשים בגדים מכובסים מיום ב' באב עד התענית. ולכן לובשים הבגדים המכובסים קודם ב' באב, זמן מסוים (כגון רצע שעה) כדי שלא יחשבו מכובסים. ושיעור זמן הלבישה תלוי לפי המקום והזמן. ועי"ז יכולים ללובשם גם אחר ר"ח¹².

כ. נהגו שלא לרחוץ מיום ר"ח אב ואפילו במים צוננים¹³.
כא. המנהג פשוט שאין מברכין על הלבנה עד אחר ת"ב¹⁴.

ערב שבת חזון

כב. ליל ששי שלפני ת"ב האם מזרזת את בנותיה להשכים קום לעבודות הבית, ואומרים שזה סגולה לכל השנה, להיות הבת זריזה וחרוצה. אבל מי שלא תשכים, התנשמת (הצומה) תשליך עליה עצלות לכל השנה¹⁵.

כג. ביום ששי אחר הצהריים, כל הילדים הולכים תחת עץ זית, וביד כל אחד סליל צמר, ומשלכין על העץ ואומרים שהתנשמת תקח את הכיעור, ותתן להם יופי, או שתקח מהם את העצלות ותתן להם זריזות, וכהנה בקשות¹⁶.

כד. המנהג בחארה צג'ירה וכן נהגו בעבר בחארה כבירה, שלשבת זו מכינים חמין (ארישה - תפילה) שונה מכל שבת (שעשוי ממטעים), והוא עשוי מתערובת דגנים וזרעים,

¹¹ ברית כהונה (מערכת ר"ש אום ג'), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך מנהגי ר"ח (עמ' כז).

¹² עיין בסידור איש מצליח לת"ב (עמ' 46), ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' פה, פו).

¹³ עיין בסידור איש מצליח לת"ב (עמ' 45), ובספר עלי הדס (עמ' 623), ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' פז).

¹⁴ ברית כהונה (מערכת ת"ו אום לא), ויען עמוס (עמ' קלה, ועמ' רכז), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' מו, ועמ' פז).

¹⁵ ספר ג'רבא יהודית (עמ' 100).

¹⁶ שם. וכתב עוד שהילדים מאמינים שאם הם ילכו לבית הספר, ולא ישתובבו אז הבומ"ה (התנשמת) מכינה להם חליפות מהצמר, ואם ישתובבו לא יקבל כלום.

משנכנס אב

טו. משנכנס אב ממעטין בשמחה, וממעטין במסחר אף אם אינו של שמחה. והרבה נוהרים מלהתחיל עסקים בחודש זה עד ט"ו באב¹.

טז. נוהגים להמנע מלאכול בשר מר"ח אב, ור"ח עצמו אינו בכלל². ואף בשבתות שבין ר"ח לת"ב יש שנהגו שלא לאכול בשר כלל³, ויש שנהגו לאכול בשר מליח (כלומר שאינו טרי)⁴, ויש שנהגו לאכול בשר כרגיל⁵. ויש שמחמירין כבר מ"ז בתמוז שלא לאכול בשר כלל ואפילו בשבתות⁶.

יז. לא נהגו להחמיר שלא לשנות יין, ואפי' בשבוע שחל בו ת"ב⁷.

יח. גם נהגו שלא נהגו מר"ח אב עד התענית⁸. אבל ביום ר"ח עצמו לא נהגו איסור מטעם אבלות, ולכן בחארה כבירה לא היו נמנעים מלכבס⁹, אבל בחארה צג'ירה לא היו מכבסים מטעם שהוא יום ר"ח, ומנהג הנשים שאין עושות מלאכה בר"ח, ואפילו כיבוס¹⁰. ואף שגם בחארה

* המשך מגליון הקודם (תמוז תשע"ו, סי' קמג). כל הזכויות שמורות לכותב, ניתן לשלוח הערות ע"ג הקובץ.

¹ ממלכת כהנים (עמ' שסה), פסקי מוהרמ"ך (עמ' פא).

² ברית כהונה (עמ' קס), ממלכת כהנים (עמ' שסה) ויען עמוס (עמ' קיט, ועמ' רכה) מקור חיים (עמ' קמו) ג'רבא יהודית (עמ' 101) ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' פז).

³ ברית כהונה (שס), ממלכת כהנים (שס) ויען עמוס (עמ' קיט). וכתב מוהרמ"ך בברית כהונה (שס) שזה מנהג טעות, ויש לעשות התרה, וע"ע בחקת משה (עמ' תקמד) שבסו"ס ברית כהונה.

⁴ ג'רבא יהודית (שס).

⁵ ברית כהונה (שס) וספר ויען עמוס (שס).

⁶ ויען עמוס (שס).

⁷ ברית כהונה (עמ' קסא), ויען עמוס (שס),

ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' פז).

⁸ ויען עמוס (שס) וספר ילקוט כהונה (עמ' רפ).

⁹ ברית כהונה (עמ' קסז), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' פד, וא"ל).

¹⁰ כן מנהג אבותינו, וכן בספר ויען עמוס (שס).

לא. אם תשעה באב חל בשבת ונדחה, או שחל ביום ראשון, אין אומרים בשבת שלפניו "צדקתך" במנחה.²⁴

לב. אם חל ליל הזוהר שלפני הברית בליל שבת שהוא ערב תשעה באב, כתב בספר ויען עמוס²⁵ (מארה נגיה) שלא היו מתאספין ולא קורין הזוהר, וביום שבת היו עושין המילה בפחות שירים ופיוטים. ואם יום שבת הוא ח' באב, היו מתקבצין וקוראים הזוהר, רק בפחות שירים ופיוטים. אמנם בברית כהונה²⁶ (מארה נגיה) לגבי מילה שחלה ביום תשעה באב, כתב, שבלייל המילה היו מתקבצין עשרה אנשים בבית היולדת לקריאת הזוהר וחזרין לבתיהם.

לג. אם ערב תשעה באב חל בשבת, או אפילו תשעה באב עצמו חל בשבת שנדחה ליום ראשון, המנהג פשוט שבשבת לומדים בכל ענין, גם אחר חצות היום.²⁷

לד. כשיום ת"ב חל בימים הנ"ל, שאז יוצא שסעודה שלישית של שבת היא סעודה המפסקת, אוכל בשר ושותה יין, ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו (ש"ע ס' מקנ"ז ס'). ומותר גם לכתחילה שישבו שלשה אנשים יחד, כדי להתחייב בזימון. וגם אין יושבים ע"ג קרקע.²⁸

לה. באופנים הנ"ל שהתענית חלה במוצאי שבת, המנהג פשוט שאין מתחילין הקינות, רק אחרי עבור תוספת השבת.²⁹

ערב תשעה באב

לו. בחארה כבירה נהגו שבערב אין אומרים תקון חצות, אבל בחארה צג'רה נהגו לומר גם בערב תשעה באב וכנ"ל אות ח'³⁰.

לז. מוה"ר רבי כלפון משה הכהן בספרו ברית כהונה (מערכת מ"ו אות ח') נסתפק כיצד היה המנהג לגבי

כגון חיטה, שעורה, פולס, עדשים, שבעה גרעיני חרוב, ובשר מלוח (כלומר שאינו טרי), וחמין זה נקרא "שמשומ"ה"¹⁷.

כה. גם לפי מנהגנו שאין לרחוץ מר"ח אב, מ"מ בערב שבת קודש מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בחמין, בתנאי שאין דרכו לבטל הרחיצה בכל ערב שבת, ואם לאו אסור. אבל בצונן לכבוד שבת מותר בכל אופן. ומי שרגיל לטבול בכל ערב שבת, מותר לו לטבול בצונן גם בשבוע זה.¹⁸

כו. המנהג שגם בשבת זו לובשים בגדי שבת, ואפילו אם תשעה באב חל בשבת.¹⁹

שבת חזון

כז. לגבי המנהג אם אוכלים בשר בשבת זו עיין לעיל אות ט"ז. ולגבי אם מברכין שהחיינו בשבת זו, עיין לעין אות י"ג.

כח. מנהגינו שבשבת זו מפטירין "משא גיא חזון" (ישעיה כ"ב, א' - י"ד), ולא כמנהג רוב העולם שמפטירין ב"חזון ישעיה (שס א', א' - כ"ז).²⁰ וכתב מרן ראש הישיבה נר"ו שנכון להפטיר אחרי "משא גיא חזון" גם "חזון ישעיה" כדי לסיים בנחמה, וכן המנהג בישיבת "כסא רחמים" תכב"ץ.²¹

כט. אין מכריזין על תענית תשעה באב, כנ"ל באות א'.

ל. אין אומרים קינות בשבת, ואפילו אם תשעה באב חל בשבת ונדחה, אין אומרים קינות בשבת.²² ומ"מ בשבת שהיא ערב תשעה באב [או יו"ד באב] נהגו שאחר הצהרים הילדים קוראים בספר איוב שעה או שעתים.²³

¹⁷ שם. ובספר ממלכת כהנים (עמ' שסה).

¹⁸ עיין בפסקי מוהרמ"ך (עמ' פט).

¹⁹ ברית כהונה (מערכת ש"ן אות י"ג), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך שם.

²⁰ ברית כהונה (מערכת ה' אות י"ד), וע"ש בסוה"ס בהערות מרן ראש הישיבה (הערה מס' 11, וכ"כ גא"מ שנה י"ט ס' קנ"ח) שכתב שמקור מנהג זה בתשובת רב שרירא גאון והובאה באוצר הגאונים ס' רמ"ב. וע"ע בספר ויען עמוס ח"ב (עמ' ק"ל), ובספר ג'רבא יהודית (עמ' 101), ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' י"ד).

²¹ כ"כ מרן ראש הישיבה (שס).

²² ברית כהונה (מערכת ש"ן אות י"א).

²³ ספר ויען עמוס (שס). וע"ש למרן ראש הישיבה שהביא לזה סיעתא שאין בזה איסור מיומא (דף י"ח סע"ג) שהיו קוראים לפני הכהן גדול בליל יום הכיפורים בספר איוב.

²⁴ ברית כהונה (מערכת מ"ו אות כ"ט), ויען עמוס (מערכת מ"ו אות ו'), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמוד ל"ג).

²⁵ שם אות ח'.

²⁶ שם אות מ"ח.

²⁷ ברית כהונה (שס אות ז' וז'), ובספר ילקוט כהונה (עמ' רפז) וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' לא).

²⁸ שו"ת שמחת כהן חאו"ח (ס' ק"ס). וע"ע בספר ילקוט כהונה חאו"ח (עמ' רפ"ג).

²⁹ ברית כהונה (מע' ש"ן אות י"א), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ו).

³⁰ עיין בספר ברית כהונה (עמ' ט"ו, אות י"א), ובגאולי כהונה (עמ' מקע"ז אות י"ג), ובספר ויען עמוס (עמ' רכ"ד), ובפסקי מוהרמ"ך (עמ' ע"ג).

מו. גם הנשים נהגו להתאסף לקונן על החורבן. ומתחילה נהגו שהיו מתחילים להזכיר ולקונן על קרובי משפחה, כדי לעורר בכי, ואח"כ מקוננים על חורבן המקדש. עד שבשנה אחת הוזמן בתשעה באב שד"ר, וכעס על מנהג זה, שכאילו מקוננים על הקרובים ולא על החורבן, ותיקן להם שאין להספיד בתשעה באב מתים שנפטרו בשנים עברו.⁴⁰

מז. לגבי אם חל ליל המילה בליל תשעה באב, עיין מ"ש לעיל אות ל"ב.

מח. גם בשינה, נוהגים לישן על הארץ, ומשימים אבן תחת הכר⁴¹, וכמ"ש מרן בש"ע (סי' תקנ"ה ס"ג).

יום תשעה באב

מט. מוה"ר רבי כלפון משה הכהן כתב⁴² שמנהגנו שגם ביום תשעה באב מברכים ברכת "שעשה לי כל צרכי". אולם מרן ראש הישיבה כתב⁴³ לתמוה ע"ז שהרי מוה"ר רבי שאול הכהן כתב לדלג ברכה זו. וכתב עוד שכן נהגו בביתם, ולא שמע בתונס וג'רבא מי שפקפק בזה, ושכן הוא בכל הסידורים של תשעה באב ויהכ"פ דפוסי ליורנו, תונס וג'רבא. וצ"ע⁴⁴.

נ. בתפלת שחרית בבית הכנסת נהגו שאין מניחים תפלין. אולם כיון שע"פ האר"י ז"ל נכון להניח טלית ותפלין גם בשחרית של תשעה באב, נהגו כמה ת"ח ויחידים להניח טו"ת בשחרית בביתם ומתפללים ביחיד עד סוף תפלת העמידה, וחולצים הטלית והתפלין והולכים לבית הכנסת.⁴⁵

נא. נהגו שאין אומרים ברכת כהנים, ואף לא "אלוקינו ואלוקי אבותינו" וכו' ביום תשעה באב.⁴⁶

לימוד תורה אחר חצות, בערב תשעה באב שחל בחול, ולכן כתב שיש להתיר ללמוד³¹.

לח. אע"פ שכתב מרן בש"ע (סי' תקנ"ז ס"ג) שנהגו לאסור לאכול בסעודה מפסקת בשר ועופות ודגים, מ"מ נהגו היתר בדגים מלוחים. וכמ"ש מוה"ר רבי כלפון משה הכהן (נצרים כהונה מע' ת"י אות ט') שמנהגם בסעודה מפסקת ללפת את הפת בשמן זית ודג מלוח צל. וע"ש³².

לט. בסעודה מפסקת יש שנהגו לאכול תבשיל עגבניות וביצה שלוקה וגם אוכלים אבטיח ומלון וכדו'³³.

מ. גם נהגו לאכול על הקרקע או ע"ג מחצלת, אבל לא ע"ג ספסל וכדו'. ונכון שלא ישב על הקרקע ממש, אלא יפסיק במחצלת וכדו'³⁴.

ליל תשעה באב

מא. כשחל ת"ב במוצ"ש, או בשבת ונדחה למוצ"ש, אין מתחילים הקינות רק אחרי עבור זמן תוספת שבת, וכנ"ל (אות ל"ה). ויש להחליף בגדי שבת לבגדי חול וכן לחלוץ את המנעלים³⁵.

מב. המנהג ללבוש מנעלים שאינם מעור, או הולכים יחפים³⁶.

מג. בתפלת ערבית יושבים על הארץ, ומתחילים בקינות כפי הנדפס בסידור, רק שמדלגים את הנחמה שבסוף כל קינה³⁷.

מד. בתפלת ערבית וכן בתפלת שחרית אין אומרים נחם, אלא רק בתפלת המנחה³⁸.

מה. לאחר התפלה אין אומרים קדיש תתקבל וברכו ועלינו לשבח כבכל יום, וכן אין אומרים זה גם בתפלת שחרית³⁹.

³⁹ ספר גאולי כהונה שבסו"ס ברית כהונה (עמ' תר"ג אות ה').

⁴⁰ ספר ג'רבא יהודית (עמ' 101).

⁴¹ כן מנהג אבותינו, וכן המנהג בישיבה תכב"ץ.

⁴² בספרו ברית כהונה (מע' ת"י אות מ"ז), וכ"כ רבי עמוס הכהן בספרו ויען עמוס (עמ' קל"ו).

⁴³ בהערה (53) בסו"ס ברית כהונה, ובספר ויען עמוס (שס).

⁴⁴ וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ט).

⁴⁵ עיין בברית כהונה (מע' ת"י אות י"א), ובפסקי מוהרמ"ך (מע' ק"י), ובספר ויען עמוס (מע' רכ"ו).

⁴⁶ עיין בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"א).

³¹ וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמוד ל"א).

³² וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ל"ג), ובספר ג'רבא יהודית (עמ' 101).

³³ ממלכת כהנים (עמ' שס"ה), ובספר ג'רבא יהודית (שס).

³⁴ עיין בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ל"ד).

³⁵ ע"ש (עמ' ק"ו) ובספר ויען עמוס (עמ' קל"ה).

³⁶ ברית כהונה (מע' ת"י אות י'), ילקוט

כהונה (עמ' ר"פ ועמ' ש"א), ויען עמוס (שס), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ל"ט והלכה).

³⁷ ברית כהונה (מע' ת"י אות י"ד), ויען עמוס (עמ' קל"ז), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ו).

³⁸ ברית כהונה (שס), ויען עמוס (שס), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ג).

נט. המנהג פשוט שאין עושין מלאכה ושאר משא ומתן של מסחר וכדו' בתשעה באב, אלא רק במלאכת דבר האבד, כגון שבמוצאי תשעה באב יחול יום אידם של הגויים.⁵⁶

ס. בתפלת המנחה יושבים כרגיל על הספסל וכדו',⁵⁷ ומתפללים עם טלית ותפלין,⁵⁸ ומתחלת קצת הרגשת נחמה, וספר התורה מלוּבש בעדי עדיים עם כתר ורימונים.⁵⁹

סא. העולים לס"ת בתפלת המנחה, הם אותם שעלו בתפלת שחרית [על דרך כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה], ואין מעלים אחר בשום אופן.⁶⁰

סב. בתפלת העמידה מוסיפים לומר נחם, (וע' לעיל אות מד). סג. הנשים נוהגות שקודם זריחת השמש ביום ת"ב, עושות תמונת דג ותמונת יד, וענקים וצמידים ועגילים וכיוצא בזה צורות שונות עשויים מחרוזי זכוכית בצבעים שונים ונקרא בערבית "שמשים", וכל זה מסוגל לנגד עין הרע ובתנאי שיהיה זה קודם זריחת השמש, ויותר מסוגל אם ת"ב חל ביום חמישי. ואח"כ מחלקים את זה לילדים הקטנים. וכמו כן נהגו למשוך את הידים בשומים וזה מסוגל נגד עקרבים.⁶¹

סד. מנהג קדום לעשות ביום ת"ב קשת וחיצים, הקשת עשויה מעץ זית רטוב, והחיצים נעשים מעץ הצבר.⁶²

סה. נוהגים שעם צאת התענית נוטלים הידים, ויש גם רוחצים גופם, ומחליפים הבגדים. ואחר שאוכלים משהו מתאספים לברך ברכת הלבנה, יש בבתי הכנסת, ויש במקומות אחרים. ויש מקומות שאחר התפלה אוכלים איזה דבר בבית הכנסת ואח"כ מברכין הלבנה.⁶³

נב. ספר התורה בתשעה באב עטוף בשחור ללא הפרכת הרגילה, וגם בלא הרימונים וכתר התורה.⁴⁷

נג. בקריאת ספר תורה העולה שלישי הוא הקורא את ההפטר, ואין מעלים אחר לקריאת ההפטר.⁴⁸

נד. בקריאת ההפטר, המפטיר קורא פסוק והמתרגם בניגון מיוחד ומרגש מתרגם בתרגום ארוך שתוכנו מדרשים על החורבן, ונדפס בחוברות מיוחדות לזה (ואין זה המרגש הנדפס נסידורו ליורנו). וימסו הלבבות וינועו אמות הספים, ומי זה שאינו בוכה הן בקול רם הן בלחש, ובפרט האיש המתרגם.⁴⁹

נה. ביום תשעה באב אומרים אחרי קריאת ס"ת וההפטר חצי קדיש, ולא לפני ההפטר.⁵⁰

נו. אחר התפלה נוהגים להתאסף בעיגול, וקוראים מגילת איכה וספר איוב, וכל אחד קורא פרק בתוכו בטעמים ובדייקנות רבה, ולאחר מכן קוראים מדרש איכה.⁵¹

נז. לפני כל פרק במגילת איכה נוהגים לומר קטע פתיחה לאותו פרק (ונדפסו נסידור איש מללח לח"ב, עמ' 578).⁵² וכן לפני קריאת איוב נהגו לומר פסוק "עושה גדולות" וגו' (איז ט', י"ד), ואחר הקריאה אומרים "חיים וחסד עשית עמדי" וגו' (שם י"ד, י"ז).⁵³

נח. מילה ביום ת"ב, כיון שמתאחרים מאד בבית הכנסת ואפ"ל אחר הצהרים, לכן המילה נעשית מאוחר אחר חצות (ולא כרגיל, אחר תפלת שחרית מוקדם צנוק).⁵⁴ ומברכים אשר קידש כרגיל ובפה"ג, ונותנים לתינוק או לתינוקות אחרים שלא הגיעו לחינוך לטעום מיין הברכה. ואם היולדת אינה מתענה נותנים גם ליולדת, והשאר כולם בתענית.⁵⁵

⁴⁷ ויען עמוס (עמ' רכ"ו).

⁴⁸ ברית כהונה (מע' תי"ו אות ל'), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קי"ב).

⁴⁹ עיין ויען עמוס (עמ' רכ"ו).

⁵⁰ ויען עמוס (עמ' קל"ו), וע"ע בספר גאולי כהונה שבסו"ס ברית כהונה (עמ' תר"ג).

⁵¹ ויען עמוס (שם), ובממלכת כהנים (עמ' שס"ה), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קי"ב).

⁵² כן נוהגים עד היום בקהילות ג'רבא, ויתכן שרק בחארה צג'רה נהגו כן.

⁵³ עיין בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קי"ב).

⁵⁴ ברית כהונה (שם אות מ"ט), ויען עמוס (עמ' קל"ו), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קי"ג).

⁵⁵ עיין ויען עמוס (שם).

⁵⁶ ברית כהונה (מע' תי"ו אות י"ב), ילקוט כהונה חאו"ח (עמ' רפג - רפד), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ד).

⁵⁷ עיין בפסקי מוהרמ"ך (עמ' ק"ה).

⁵⁸ ברית כהונה (מע' תי"ו אות י"א), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קי"ג).

⁵⁹ ויען עמוס (עמ' רכ"ו).

⁶⁰ שם (עמ' קל"ה).

⁶¹ ג'רבא יהודית (עמ' 101), ממלכת כהנים (עמ' שס"ה).

⁶² ממלכת כהנים (שם).

⁶³ עיין ברית כהונה (מע' תי"ו אות ל"א), וספר גאולי כהונה (מע' תי"ו אות ו'), וספר ויען עמוס (עמוד רכ"ו), וע"ע בפסקי מוהרמ"ך (עמ' קטו - קטז).

סימן קצו

עוד בחשיבות הקריעה בראיית מקום המקדש | תגובה

לכבוד הקובץ הנפלא "יתד המאיר" שלום רב.

ראיתי את המכתב הנפלא שפורסם בגליון הקודם (נסי' קמח אות א) תחת הכותרת: "קרעתי ונושעתי", וכן את המאמר הנפלא גבי הדר בירושלים אם צריך לקרוע (נסי' קמא). ממש גליון נפלא, מלא וגדוש בנושאים אקטואליים, וערוך בטו"ט ודעת. וראיתי לנהוג כמעשהו, ולחזק את הקוראים בחשיבות מנהג הקריעה. לאחרונה נודמן לידי שבועון 'משפחה', ושם הובאה עדות שכתב הצלם ר' שוקי לרר הי"ו על אודות מנהגי הקריעה של הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וראיתי להביא הדברים - שאינם ידועים - לידיעת הלומדים. וזת"ד: הגר"ח קנייבסקי נוהג לקרוע בכגדו בכל פעם שהוא ניצב אל מול הכותל המערבי. ע"פ ההלכה חייב כל אדם שלא ראה את שריד מקדשנו במשך חודש ימים, לבצע קריעה בכגדו כמנהג האבלים, זכר לחרבן, למרן הגר"ח, לא יאומן, ישנה חליפה מיוחדת שנמצאת באורח קבע ברכבו, שאותה הוא לובש לפני בואו אל הכותל המערבי, 'חליפת הקריעות' הייחודית היא חליפה ששמורה אצל הגר"ח זה שנים רבות, ובכל פעם הוא מבצע בה עוד קריעה, בשעה שהוא ניגש אל הכותל המערבי. בני ביתו סיפרו עוד, שאחת לכמה שנים נוהג הרב להחליף את החליפה הקרועה, בשל העובדה שלא נותר בה עוד מקום לקריעות. עכ"ד.

ושאלתי את הגר"ח אהרן ירחי שליט"א, לדעתו בענין זה, ואמר לי שזה נראה קצת תמוה, אחר שלפי ההלכה צריך לקרוע דוקא כנגד מקום הלב. וצ"ע. והוסיף עוד לתמוה כנגד אלו שמקנים חולצתם לחבריהם, ואף ראה פעם באוטובוס אב שנהג כך עם בניו והסביר להם איך להקנות את הבגדים, והעיר את תשומת ליבו שאין זה חינוכי ללמד את בניו שלא לקרוע, ואדרבא זוהי ההזדמנות לחנכם וללמדם את ההלכה החשובה הזו. ויה"ר שנזכה לראות את קיום מאמר רבותינו, כל המתאבל על ירושלים, זוכה ורואה בבנינה, בב"א. ש. זיתוני, ירושלים

אם ענה "ברכו" האחרון של ערבית אם יכול להתפלל מנחה של ע"ש | תגובה

אודות אשר נסתפק הרב י. נקי שליט"א (מוצרת תמוז המסעי', סימן קמח אות ו') במי שענה ברכו אחרון של ערבית של ליל שבת, אם רשאי להתפלל מנחה. עכ"ד. כבר נדרש לזה מוה"ר הגאון המופלא רבי משה לוי זצ"ל, והשיב: אסור לענות גם ברכו האחרון שסוף סוף הוא שייך לתפלת ערבית וכו' ומכ"ש לפי המקובלים שגם בברכו האחרון של שבת אפשר לקבל תוספת רוח ונשמה. עכ"ל"ק (הוצ"ד צסוף קוצן ויען שמואל המסעי', צקונטרס "מורת משה" סי' י"ג. ע"ש). והוא כסברא שכתב הה"כ נר"ו (וראה עוד שם מ"ש צהדין פתגמא). ביקרא דאורייתא, ע"ה אביה שמריה חדוק, ס"ט.

עוד בענין הנ"ל - אם מותר לענות "ברכו" האחרון של ערבית לפני מנחה בע"ש | תגובה

א. אודות מה שהסתפק הה"כ נר"ו (צגליון תמוז סי' קמח מכתב ו'), האם מי שענה "ברכו" בתרא שלפני עלינו לשבח בערבית של שבת חשיב כקבל עליו שבת, ודינו כמי שענה 'ברכו' קמא, או שמא יש לחלק ביניהם. הנה כבר דנו בזה כמה ממחברי זמנינו, המה בכתובים: ספר צבא מרום (עמ' מו), וספר אדני שלמה מגנוז ח"א עמ' שסו. יעויין בדבריהם. ואנן בעניותן כשנשאלנו על פתגמא דא אמרנו שבפשטות לפי דעת מרן הגרע"י ע"ה ביחוד"ד ח"ו סי' חי, ובחזו"ע שבת א עמ' רצא, והליכות עולם ח"ג פר' וירא. שסתם עניית ברכו היא קבלת שבת, ושלכן אין מועיל לעשות תנאי שלא רוצה לקבל שבת, גם ב'ברכו' בתרא נימא הכי, דהרי כל מה שנתקן לאמרו בסוף התפילה הוי בשביל המאחרים שלא שמעו 'ברכו' הראשון כמובא בב"י סי' קלג בשם

הריב"ש, וא"כ הוי חלק מתפילת ערבית של שבת, וחלק מקבלת שבת, וממילא כאשר יענה אפילו בסתמא מקבל עליו שבת.

ואחר מופלג מצאתי בספר 'מעין אומר' ח"ב עמ' מד ששאל [המו"ל] שאלה זו את מרן ג"ע ע"ה וענהו הרב: יתפלל ערבית שתיים. ע"כ. ונמצא שזו אכן דעת מו"ר ע"ה, והלכך יש להורות שאם שומע ברכו בתרא לא יענה, ועם ענה יתפלל ערבית שתיים.

אם אסור לאשה להקיף ראש האיש | תגובה

ב. עוד אבוא אע"ר בענין מה שהקשה הה"כ נר"ו במכתב טו, על מרן הב"י (י"ד קפ"א) שהביא ראיה שאין לאשה להקיף פאת הראש של איש מדחזינן בגמ' (מיר מ:): ששאל רב אדא את רב הונא, בניך מאן מקיף להו, אמר ליה חובה, א"ל תקברינהו חובה לבניה. כל יומי דרב אדא לא אקייים זרעא לרב הונא. ע"כ. ומזה שנענש ר"ה ש"מ לית הלכתא כוותיה, דאם איתא דהלכתא כוותיה אמאי איענש עכ"ד הב"י.

והקשה והרי איכא למימר שלעולם הלכתא כר"ה, ומה שנענש הוי משום שקללת חכם אפילו על חנים היא באה. עכ"ד בקיצור.

והנה כבר קדמו בקושיא זו הגאון שער המלך (פרק יז מהלכות ע"ז ה"א) ונמי לא יישב. והב"ח על המקום גם הרגיש בזה וכתב, שכן יסברו הרי"ף והרא"ש שמתירים לאשה להקיף פאת הראש, דמה שנענש "אין זה ראיה דאין הלכה כמותו, דשאני קללת חכם דאפילו על תנאי היא באה. ע"כ.

ואולי יש ליישב בדוחק דאם איתא שחלו דבריו של רב אדא בגלל קללת חכם וכו', היו צריכים לחול לגמרי, והיינו לא רק בתקופה שהיה חי אלא גם אחר פטירתו, וכעין שמצינו בגמ' שבת (קמ). שקילל רב את שמואל שלא יהיו לו בנים וכך היה. וחלה הקללה ללא הגבלה. ושם היתה קללת חכם על חנים כדמוכח בגמ' התם, וע"ע בגמ' בב"ק (פ:) וברש"ש בחידושו לנזיר (מ:).

ומזה שחלה קללת רב אדא רק עד פטירתו ותו לא, ש"מ שהיתה כאן תרעומת הלכתית מוצדקת, שאמנם יש לה גבול עד זמן מסוים, ודו"ק היטב.

עוד בענין הנ"ל - אם יש איסור לאשה להקיף ראש האיש | תגובה

ראיתי מה שכתב הבחור החשוב ר' אהרן בן הרב שמואל זכאי שליט"א, לתמוה בענין מש"כ מרן הבית יוסף (י"ד סימן קפ"א סעיף ו') לדרון האם אשה מוזהרת שלא להקיף פאת ראש איש. והביא ראיה מהגמ' נזיר (מ:): דאמר ליה רב אדא בר אהבה לרב הונא, בניך מאן מקיף להו, אמר ליה חובה, אמר ליה תקברינהו חובה לבניה. כל יומי דרב אדא בר אהבה לא אקייים זרעא לרב הונא. ע"כ הגמ'. וכתב הבית יוסף, דכיון דחזינן דאיענש רב הונא, אלמא לית הלכתא כוותיה, דאם איתא הלכתא כוותיה אמאי איענש. עכ"ל. ומכאן הוכיח הב"י שאסור לאשה להקיף לאיש את פאת הראש.

והקשה הכותב, דהרי בגמ' (מכות י"א). איתא, אמר רב יהודה אמר רב "קללת חכם אפילו על חנים היא באה". וא"כ לכאורה אין להביא ראיה מכך שהתקיימה הקללה שההלכה כמו רב אדא בבני רב הונא, כי יתכן שאי"ז מחמת שההלכה כמותו שאסור להקיף, אלא רק משום דיצאה מפיו של חכם, דהוא רב אדא, וקללה של חכם אפילו על חנים היא באה, ולעולם להלכה, שמא מותר לאשה להקיף.

ונראה לבאר על פי מש"כ הרא"ש לפרש את הגמ' שם בדרך שאלה ולא בדרך קללה, והיינו שאמר לו רב אדא "תקברינהו חובה לבריה", וכי אין חובה חוששת שמא תקבור את בניה?! "וכי היא רוצה שתקבור את בניה שאינה יראת העונש על שהיא מקפת אותם; הוי כשגגה היוצא מלפני השליט, וקברה בניה אף על פי שלא קילל אותה". [וכן משמע גם מתוספות, שכתבו דהוה כשגגה היוצאת מלפני השליט].

ונמצא דמזה שהתקיימו דבריו אע"פ שלא קילל, שמכאן הוכחה שהלכה כמותו. והשתא מובן היטב מש"כ הבית יוסף, דכיון דחזינן דאיענש רב הונא, אלמא לית הלכתא כוותיה.

ואמנם יש מפרשים את דברי רב אדא לא בדרך שאלה אלא מעיין קללה, תקבור חובה את בנה, כ"כ רבינו עזריאל בשיטה מקובצת בפירוש ראשון, וכן משמע מתוספות. והרשב"א בבבא קמא (פ.) כתב את שני הפירושים.

הוצאת חלה מהמקפא לצורך חול | תגובה

לכבוד מערכת יתד המאיר, שלום רב!
יישר כחכם על הדפסת המאמר בירחון סיון התשע"ו (סי' קנ"ז), רק לחיבת הקודש אעיר ב' הערות:
א. בענין הוצאת בשר או חלה מהמקפא בשבת לצורך חול, יש להעיר בזה מהא דאיתא בעירובין (דף ל"ט ס"ג) אודות המערב ברגליו בשתיקה מיו"ט לשבת, דלית בה משום הכנה, ואקשו עליה מדתניא לא יהלך אדם לסוף שדהו לידע מה היא צריכה. כיוצא בו לא יטייל אדם על פתח מדינה כדי שיכנס למרחץ מיד. ומשני, התם מוכחא מילתא, הכא לאו מוכחא מילתא היא, אי צורבא מרבנן הוא אמרינן שמעתא משכתיא ואי עם הארץ הוא אמרינן חמרא אירכס ליה. ע"כ. ומינה נלמד לנ"ד, שכאשר מוציא בשר קפוא מהמקפא, אף אם נתפוס כדעת האומרים דבשר חי מותר בטלטול גם בזה"ז, מ"מ כיון שאין רגילות לאוכלו כשהוא חי, הדר הוי ליה מוכחא מילתא דליו"ט מוציאו (אף ש"ל דס"ל להנך אחרונים דהכנה צלטול צעלמא שרי אף היכא דמוכחא מילתא ועיין), משא"כ כשמוציא חלה קפואה מהמקפא וכדומה בעוד היום גדול, באופן שיספיק להפשיר בו ביום (וכדנרי מור" שליט"א והמחז"א), שפיר דמי, דלאו מוכחא מילתא, שי"ל שרוצה לאכול ממנו בשבת גופא קודם השקיעה לשם סעודה שלישית וכדומה (דשרי מעיקר הדין עד כ"לה. ועי' מור"ס סי' תקכ"ט ומשנ"צ סס). ודו"ק.

נתינת קדירה צוננת ע"ג פלאטה כבויה | תגובה

ב. בענין ליתן קדירה צוננת (שנמצאה מצויד יום) על פלטה כבויה בשבת, שעתידה לידלק ע"י שעון שבת, ידוע שדעת מרן הגר"ע יוסף זצ"ל להקל בזה (עי' יצי"א סי' כ"ו). ודעת רבים מפוסקי זמננו להחמיר בזה (עי' יצי"א שם נשס ה"א והאג"מ ועוד, וכ"ד מרן ראש הישיבה שליט"א להחמיר בזה, וכ"פ צמנחת אהבה ח"א עמ' תקפ"ח). וחשבתי שה"ה שיש להחמיר קודם צאת שבת לר"ת לנוהגים להחמיר כמותו (ועי' שו"ת צית נאמן ח"א עמ' קפ"ה שיש להחמיר גם נאסורין דרנן). והרבנים העורכים נר"ו הביאו מחוברת תשרי תשע"ו שכתב הה"כ שם לחמם ע"ג פלטה כבויה שעתידה לידלק מיו"ט ראשון לשני, והסכים עמו מרן ראש הישיבה שליט"א. ע"ש. ואף דלא מכרעא כ"כ, דהתם איירי ביו"ט שאין בו איסור בישול רק איסור הכנה בעלמא, משא"כ בנ"ד שהוא גרמא בבישול. מ"מ שוב זכיתי לשאול את פי קדשו של מרן ראש הישיבה שליט"א (אור לי"ג תמוז תשע"ו) והשיבני שיש להקל בנ"ד, אחר שזמן ר"ת הוא חומרא בעלמא, ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל מיקל בזה (ליתן קדירה על פלטה כבויה) אף בשבת גופא, וכאן הוא לצורך סעודת יו"ט שלא יתאחרו, הלכך שפיר דמי להקל בזה. עכתד"ק. ונתברר כי האמת אתכם (נניחומא). חזקו ואמצו!

ביקרא דאורייתא, ע"ה אביה שמריה חדוק, ס"ט.

ספקות לעיון | מכתב

לערוך מכירות לעליות לתורה ביום תשעה באב | הסתפקתי, האם מותר לערוך מכירות לעליות לתורה ביום תשעה באב, או הוי בכלל עשיית מקח וממכר ביום תשעה באב?
לברך "שלא עשני אשה" בפני אשתו | הסתפקתי, האם ראוי לברך בפני אשתו בברכות השחר "שלא עשני אשה", בכדי שתענה אמן, או שאין הדבר ראוי, דהוי כלועג לה, והוי "כלועג לרש"? וצ"ע.
לחנך לומר ברכות בקול | הסתפקתי האם יש לחנך ילדות קטנות לומר ברכות בקול, או עדיף שיאמרו בלחש הברכות, משום צניעות?
בברכת כהנים באהבה כעתירת, גמליאל הכהן רבינוביץ, מח"ס "גם אני אודך" ו"פרדס יוסף החדש" על המועדים.

בדין "בורר" בבית הכנסת כדי לאוכלו בבית לאחר זמן אי חשיב "לאלתר" | תגובה

לכבוד מערכת "יתד המאיר" למדור מכתבים למערכת.

ז' תמוז תשע"ו

א. בגליון סיון שנה זו (סימן קנח אות ג) הסתפק הכותב אם יש בורר בדבר שאינו לאלתר אולם יש הכרח לעשות בדוקא עכשיו כי אח"כ לא תהיה התערובת לפניו, אי חשיב לאלתר או לא.

והנה בסברא נראה לאסור שהרי הגדרת לאלתר היא "דרך אכילה" ואילו כאן אי"ז דרך אכילה אלא ממש ברירה לאחר זמן וזכיה בדבר אינה שימוש ושו"ר שכ"כ הגרשז"א בשלחן שלמה (ח"צ עמ' שנת) שאם רוצה לברור כעת דבר מתוך חדר שבהמשך לא יוכל להכנס לשם כי יהיו שם אורחים וכד' או שבהמשך יהיה חשוך בחדר שרוצה לברור ממנו או שרוצה לילך למקום אחר ובורר כעת כדי לאכול שם (זה ממש כנידון הכותב) הרי זה אסור.

וגדולה מזו מצינו לרבינו הבן איש חי ברב פעלים ח"א סי' י"ב (נד"ה והנה מעניין) שכתב שאם בורר אוכל שכדי לאוכלו צריך לשרותו במים כמה שעות ל"ח ברירה לאלתר דאף שזו צורת האכילה שלו מ"מ כיון שלא אוכל לאלתר אסור וכל שכן כאן שמצד עצם הדבר הנברר אין צורך להוציאו מוקדם ובאמת דהגרשז"א גופיא בנידון הרב פעלים ס"ל להקל כיון שזה הלאלתר שלו (עי' שש"כ ח"ג פ"ג הערה ר') אולם הדגיש שזה רק בנידון הר"פ שהדבר מצד עצמו נצרך להוציאו מוקדם ולשרותו משא"כ באופן שמוציא מוקדם כי לא יהיה כאן אח"כ אסור ועיין ארחות שבת פ"ג הערה נ"ד שהגרי"ש אלישיב זצוק"ל והגר"נ קרליץ שליט"א ס"ל להחמיר וכהרב פעלים.

ומ"מ בנידון דידן אי"ז אוכל אלא בגד וכד' ע"י חזו"ע (שנת ד' עמ' רד ואלף) כמה צירופים להקל בברירת כפיות ומזלגות אולם לא כל הצירופים שייכים כאן ע"ש וגם בזה לא פשיטא ליה להקל עיי"ש, וע"כ נראה שיש לאסור בזה שהוא חשש דאורייתא. (וע"ע צמח"כ צוה צ"מדות" תמוז, סי' קעו [ראה הערה למטה!] אות י. המערכת).

אם יש איסור באמירת דברים שבקדושה כנגד נייר טואלט | תגובה

ב. מה שהאריכו הכותבים (צסי' קמג אות ז, וקנח אות ו, ז, וקנח אות ז, ג) בענין להתפלל נגד נייר טואלט, לכאור' מדינא לא יגרע מהזמנה לבית הכסא דקי"ל דשרי להתפלל כנגדו וכן בחזו"א (א"ח סי' יז סק"א) כתב ניירות שהזמין לקינוח רשאי לקרות כנגדם עכ"ל וא"כ מסתבר שדברי מרן ראש הישיבה הגר"ש כהן שליט"א נאמרו על דרך ההרגשה שדבר כזה נחשב מאוס.

וזכורני שגם אני ראיתי פעם שמרן ראש הישיבה שליט"א הורה לסלק גליל כזה שהיה מונח בשולחן מולו בשעת השיעור ואם זכורני והרגשתי אינם מטעים אותי היה משמע שאי"ז ראוי וכבוד לתורה שדבר ששייך לבית הכסא יהיה מונח בין הלומדים בשעת לימוד התורה ושזה מעיד על קהות רגשות בענין כבוד התורה ושדבר כזה הוא מאוס להיות מונח לפנינו בזמן הלימוד. (ואם טעימי אימי תלין משוגמי).

ששון חטאב, בני ברק

◇ הודעות מערכת: ◇

- גליון זה עוסק רובו ככולו בעניני דיומא, בנושאי בין המצרים ובין הזמנים, כפי שיראה הרואה, ובאשר זכות הקדימה נתונה כמובן למאמרים אלו, ע"כ נבקש את סליחתם של הרבנים הגאונים שליט"א, ששלחו מאמרים ומכתבי תגובות, אך מחוסר מקום לא התפאשר לנו להכניסם בגליון הנוכחי, עמהם הסליחה רבה, ובעז"ה עוד חזון למועד.
 - טעות מצערת נפלה במספור הסימנים בגליון הקודם, באשר במקום להמשיך את הסדר הקיים מתחילת השנה (שכבר הגיע ל-קס, קסא, וכן ע"ז הדרך), חזרו הסימנים על עצמם, ולכן בגליון זה אנו מחשיבים כאילו הסימנים המשיכו כסדרם, לפי הסדר מתחילת השנה, וכל אחד יתקן בביתו בשולי הגליון הקודם, את מספור הסימנים הנכון.
 - המדור החדש "ראש הכולל" יפתח בעז"ה בגליונות הבאים, ובו יובאו מדי חודש מאמרים מראשי הכוללים שליט"א, אשר יעסקו ויוקדשו לדרך הלימוד ההלכה הנכונה כיום במסגרות הכוללים, תלמידי חכמים וראשי כוללים המעוניינים להשמיע קולם ולפרוס את משנתם בנושא, מוזמנים לשלוח למערכת!
- 👉 לקראת גליון חשוון - הציבור מוזמן לשלוח מאמרים, תמונות, מסמכים ועובדות ממרן רשכבה"ג זיע"א 👈

הרב עובדיה חן

מח"ס "הכתב והמכתב"

פימן קצד

"להורות נתן בלבו"

דין קדימה

גם בנושאים הנוגעים להלכה ולמעשה, טען מרן שיש לבכר ללמוד את הנושאים השכיחים והמצויים יותר. לפיכך, הורה שעיקר הלימוד אצל האברכים צריך להיות קודם כל בחלקים אורח חיים ויורה דעה, ולאחר מכן בחלקים אבן העזר וחושן משפט. וכודאי לא כאותם הנוהגים לעסוק כל ימיהם בפלפול בסדר קדשים ומהרות שאינם נוהגים בזמן הזה, בעוד שבעניינים שכיום-יום אין להם ידיעות בסיסיות. ומכל מקום היה מחשיב לתלמידי חכמים גדולים רק כאלה שהיו בקיאים בארבעת החלקים, ולא רק באורח חיים ויורה דעה.

פעם העיר גלויות שלפעמים יש ראש כולל שנבחן ברבנות על חלק חושן משפט, ולכן רואה רק את טובת עצמו ובוחר שילמדו בכולל שבראשותו חושן משפט, בשעה שאורח חיים ויורה דעה אינם יודעים¹.

כאשר שמע כי נכדו מתכנן להיכנס לאחר נישואיו לכולל אברכים שלומדים בו בחלק אבן העזר, טרח וחיפש עבורו כולל אחר שלומדים בו יורה דעה.

זהו גם השיקול שהנחה אותו בסדר חיבור ספריו. סיפר נכדו הרב"ג ר' עובדיה יוסף שליט"א, שלפני שהוציא את ספרו על ענייני חושן משפט, התעניין מרן על מה הוא כותב, ומששמע שעל חושן משפט, סח כי יש לו כתבי יד בעניינים אלו ואף נתן לו רשות לקחת מהם כדי להדפיסם בספר. לאחר שנוכח הנכד כי טמונה עמקות רבה בכתבים, שאל את מרן מדוע אינו מוציאם לאור עולם. השיבו מרן כי הכתבים עוסקים בענייני חושן משפט, ובדרך כלל אין בהם נפקא מינה להלכה ולמעשה, שהרי עושים פשרה, או שמוענים קים לי, לכן הוא מבכר להקדיש את זמנו לבירור הכתבים העוסקים בעניינים שיש בהם הלכה למעשה.

*פרקים מתוך הספר "החזון והמהפכה" על מרן זצוק"ל, שעתיד לראות אור בקרוב בעז"ה. הערות והארות יתקבלו בשמחה, למשפחת חן, רח' הרב רוזובסקי 14/13 אשדוד, או במייל: 7654216@gmail.com.

1 ובזה פירש הפסוק "ולא תהיה עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה" (במדבר כז, יז), שלכאורה היה לו לומר "כצאן בלי רועה"? אלא שיש צאן עם רועה, אך כוונת הרועה אינה להנאת הצאן, אלא להנאתו האישית, שיוכל להתחמם מגיזותיהם ולאכול את בשרם. לא כן מנהיג ראוי, אסור שיתכוון בהנהגתו לטובתו אלא רק לטובת צאן מרעיתו. ולכן דייק משה וביקש מהקב"ה מנהיג כזה שהשיקול היחיד שעומד לנגד עיניו יהיה טובת העם, שלא יהיו "כצאן אשר אין להם רועה", שיש רועה אך אינו "להם" (הו"ד בספר "מעדני המלך" ח"ג עמ' 290).

הירחון יוצא לאור

בסיוע משפחת וזאן הי"ו מצרפת

לע"נ הוריהם אוהבי התורה ולומדיה רודפי צדקה וחסד

מקיץ וזאן (המכונה כסאני) בר רחל ז"ל - נ"ע חי בתשרי

ורעיתו מרת מזיאנה נגימה בת חנינה ע"ה - נ"ע י"ב בשבט תשע"ו

להצלחתם ולהצלחת בני ביתם וכל המשפחה הי"ו

ולרפואת הילדה רבקה חיה וזאן בת אסנת חנה תחי

אל נא רפא נא להם בתושחוי"י. אמן.

תוכן הגליון

- פאר הדור והדרו, מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל
 662 סימן קעט | השפעת רבינו האר"י ז"ל בספרות ההלכה
 הגה"צ ר' דב יפה שליט"א
 665 סימן קפ | 'בין הזמנים' - 'זמן הביניים'
 הרב מרדכי מלכה
 668 סימן קפא | בענין היתר רוב המכריע של מראה השחור | תגובה
 יתדות המשכן - הרב גדעון עטייה
 671 סימן קפב | שכר דירת נופש לשבת ונמצאת בלא מזוזות
 672 פניני הלכה ומוסר ממרן רשכבה"ג זיע"א \ ט' באב שחל במוצ"ש
 הרב שלום מרזן
 673 סימן קפג | בענין גדר "תבשיל" בסעודה המפסקת של ט' באב
 טעם בתפילה - הרב יהודה חטאב
 675 סימן קפד | נוסח "ברכת החודש" בחודש אב
 הרב מרדכי כהן
 676 סימן קפה | בענין מקום הקדיש אחר קריה"ת בט"ב שחרית ומנחה
 הרב אביה שמריה חרוק
 686 סימן קפו | הערות בהלכות ט' באב, ובדיני ט"ב שחל במוצאי שבת
 הרב ישראל מלמד
 689 סימן קפז | הדין דידי !
 יתדות זהב - הרב רזיאל הכהן יהונתן
 691 סימן קפח | בדין מי שטעם לפני הבדלה במוצאי תשעה באב
 הרב יעקב מדר
 698 סימן קפט | רחיצת כלים במוצ"ש שחל בו ט' באב
 הרב יניב נסיר
 701 סימן קצ | בענין מראה שחור בהיר | תגובה
 הרב רון אמיני
 708 סימן קצא | מדוע בחו"ל לא מחברים הפרשיות עד "מטות מסעי"
 הרב עדיאל כהן
 711 סימן קצב | מנהגי ג'רבא בחודש אב ובתשעה באב יה"ל
 715 יתדות - סימן קצג
 בחשיבות הקריעה בראיית מקום המקדש (א) < אם ענה "ברכו" האחרון של ערבית אם יכול להתפלל
 מנחה של ע"ש (ב/ג) < אם אסור לאשה להקיף ראש האיש (ד/ה) < הוצאת חלה מהמקפא לצורך חול
 (ו) < נתינת קדירה צוננת ע"ג פלאטה כבויה (ז) < ספקות לעיון (ח) < בדין "בורר" בבית הכנסת כדי
 לאוכלו בבית לאחר זמן אי חשיב "לאלתר" (ט) < אמירת דברים שבקדושה כנגד נייר טואלט (י)
 לכו אל יוסף - הרב עובדיה חן
 719 סימן קצד | "להורות נתן בלבד"

ירחון תורני יתד המאיר

להצטרפות והרשמה, ולמשלוח מאמרים הערות ותגובות:

ת.ד. 114 צפת < פקס: 04-6925148 < 04-6923381 (שלוחה 5), בשעות לפנה"צ.

דוא"ל: a6925148@gmail.com | tamar@yatedh.com | © כל הזכויות שמורות!

דמי מנוי לשנה: 70 ש"ח בלבד (ניתן לשלם גם בהו"ק בצ'ק או ב"ויזה").

לפרסום ספרים חדשים שיצאו לאור, יש לשלוח 2 עותקים למערכת

עדיין ניתן לרכוש את הספר "מגיד הרקיע" במחיר מיוחד: 054-848-19-26

"Mehorot Avi"

edition de livres Kodesh

Institutions "Yeted ateshouva" Safed

"מאורות אבי"

מכון להוצאת וההדרת ספרי קודש

שע"י מוסדות "יתד התשובה" עיה"ק צפת ת"ו |

בס"ד

בשורה משמחת

בימים אלו הופיע הספר החדש

"מגיד הרקיע" - חלק שני

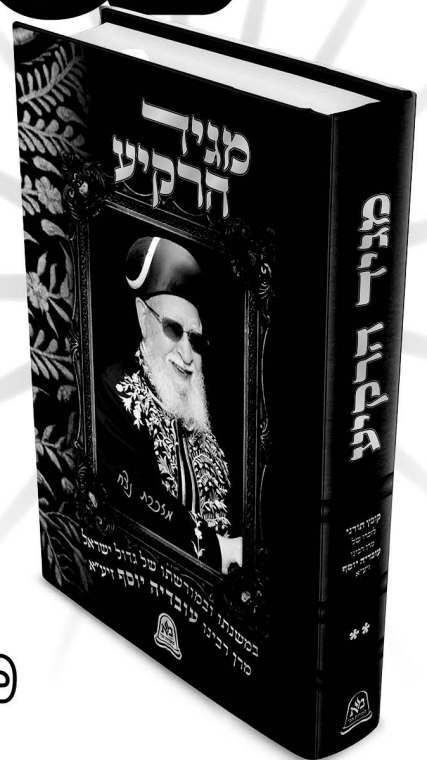
קובץ זכרון ולכבודו של
מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

קובץ מאמרים בהלכה ובאגדה

לזכרו ולכבודו של רבן ומאורן של ישראל

פאר הדור והדרו, אשר כל בית ישראל הולכים לאורו,

מורן גדול ישראל רבינו הקדוש עובדיה יוסף זיע"א

מאות עמודים גדושים באוצר ענק של עובדות והנהגות מוסרים והליכות, פרקי מחשבה עם אורחות חיים, סיפורי מופת ומאמרי מספד, במשנתו ובמורשתו של מו"ר עט"ר רבן של כל בני הגולה. "מזכרת נצח" מחייו ומאורחותיו של רבינו הגדול שר התורה ועמוד ההוראה זצוק"ל, אשר זכרו הטהור לא ימוש מליבנו לעד.

הוצאה לאור והפצת ספרים

טל' 054-8481926

lgproject2009@gmail.com

להזמנת ספרים במחיר מיוחד, ניתן לפנות להפצה ראשית:

או לטל': 050-4133651

או בדוא"ל: a6925148@gmail.com

מנויי הירחון "יתד המאיר"
קיבלו "שובר" (יחד עם קובץ זה)
לרכישת הספר במחיר מיוחד